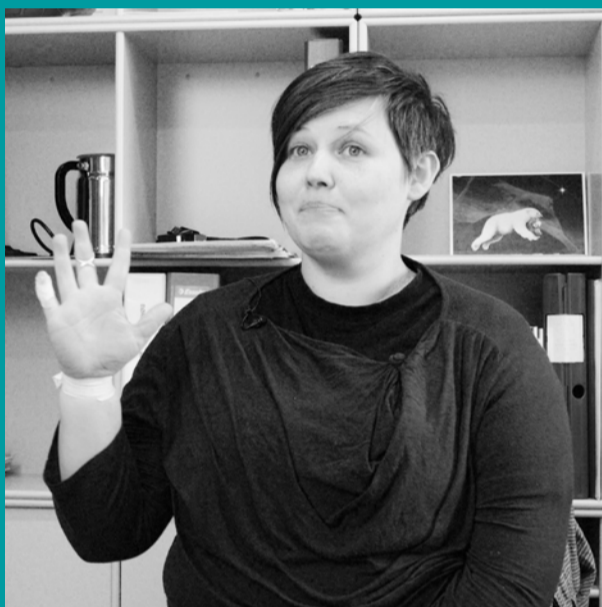

Innarluuteqartut pitsaanerusunik atugaqartariaqarput

Bedre vilkår for personer med handicap

GIVE ME

KIFFAANGISSUSERMUT NALIGIISITANERMULLU
FOR FRIHED OG LIGESTILLING

Marita Jessenip kissaatigeqaa Kalaallit Nunaat tamarmi inerisarneqassasoq, taamaallaat Nuuk Sisimiullu innarluutilinnut inussiarnikannersut kisimik pinnatik, taamaattumik illoqarfiit taakku arlaani suliniarpoq.

Marita Jessens store ønske er at skabe udvikling i hele Grønland, men det er kun Nuuk og Sisimiut, der er nogenlunde handicapvenlige, så jobbet skal være i en af de to byer.

Vilhjælpe andre i samme situation:

Marita er en rollemodel

I 2013 kom Marita ud for en skæbnesvanger ulykke, der resulterede i amputation af det halve ben. Hun endte i en krise, men fik med hjælp fra en lærer atter styr på livet og er netop dimitteret fra universitetet

Jette Andersen

Det er mindre end en måned siden, at 29-årige Marita Jessen fra Sisimiut fik bevis på sin uddannelse som socialrådgiver på universitetet i Nuuk.

- Jeg troede ellers, at mit liv ville blive lettere, når jeg blev færdig. Men det er anderledes, end jeg forestillede mig. Jeg har stadig en masse bekymringer, siger hun og tager en dyb indånding.

Hun er bekymret for, om hun bliver fravalgt til stillinger, som hun er kompetent til, alene på grund af sit handicap.

Bekymringerne går blandt andet på, hvordan det bliver at flytte tilbage til Sisimiut. Da hun i sin tid rejste til Nuuk for at studere, måtte hun selv finde ud af hvor hun kunne få hjælp og hvilken myndighed, der kunne hjælpe hende. Og nu skal hun så starte forfra igen i Sisimiut.

Ulykkerne

Marita fik amputeret sit venstre ben til lige under knæet i 2013. Dengang boede hun i Ilulissat, hvor hun var godt i gang med en uddannelse som socialpædagog. Uheldet var ude efter hende, og hun faldt ad to omgange med et halvt års mellemrum og smadrede sit knæ. Anden gang mærkede hun forligheden forsvinde, først fra tæerne og så videre ned gennem resten af foden og til sidst op gennem underbenet.

- Lægen havde fået fri den dag, og sygeplejerskerne ville ikke ringe en vagtlæge op, selvom jeg bad om det flere gange, så jeg blev først tjekket næste formiddag. Lægen troede ikke på mig i første omgang, først da jeg ikke mærkede, at jeg blev stukket med en stor nål, blev der reageret, fortæller hun.

Derefter blev hun sendt til Nuuk, hvor hun blev opereret. Håbet var stort, og

bekymringerne små. Desværre vågnede hun næste dag, uden forbedring. En overflytning til Rigshospitalet i København var nødvendig. Her fulgte en nedslående besked: Benet måtte amputeres.

- Jeg var lige fyldt 22 år, så jeg blev vred og chokeret. Vreden kan stadig komme i dag, men det er heldigvis ikke længere altoverskyggende, siger hun.

Skubbet

Marita Jessen havde på det tidspunkt gået på socialpædagoguddannelsen i halvandet år, men blev nødt til at droppe ud.

- Da jeg kom hjem til Sisimiut, kunne jeg ikke gå, men måtte passivt se ud på alle de steder, hvor jeg plejede at komme. Jeg røg ned i et sort hul, fortæller hun.

Hun var på det tidspunkt parat til at påtage sig et arbejde, men hendes sagsbehandlere var usikre på, hvilket job, der passede til en kørestolsbruger, fortæller hun.

Midt i den dystre periode opstod der heldigvis en ny chance. En lærer, Marita havde haft på GU, ændrede hendes liv. Vedkommende var blevet lærer på Knud Rasmussens Højskole og sagde, at der var plads til tre personer med handicap til en ny skolestart i august. Hun lod sig overtale af den insisterende lærer, og hun blev optaget.

Hun fik sig dog noget af en overraskelse, da hun kom ind.

- Bygningen var slet ikke handicapvenlig, og i begyndelsen måtte jeg bede om hjælp til at komme omkring. Så da der kom politikere på besøg, forklarede jeg, hvor u hensigtsmæssig bygningen var for personer med handicap, fortæller hun.

I dag er skolen blevet ombygget og egner sig til personer med funktionsnedsættelse.

På højskolen blev Marita præsenteret

for flere delmål af lærerne. For eksempel at hun selv skulle gå op og ned af trapper. Det kastede Marita ud i et angstanfald, men også det overkom hun.

Herefter ventede endnu en prøvelse. Lærerne bad hende sende en ansøgning ud til en uddannelsesinstitution.

- Jeg kom virkelig ud af min komfort zone, for at sende den ansøgning, erindreren hun.

Hun valgte at søge på socialrådgiveruddannelsen, fordi hendes ønske var og er at hjælpe folk i lignende situationer, som hun selv har stået i.

Ansvar

Marita Jessens har haft mange problemer med myndighederne.

- Ingen myndigheder samarbejdede om mig. Jeg blev sendt frem og tilbage og ingen ville tage ansvar. Hverken skole, kommunerne eller Selvstyret. Så jeg måtte selv undersøge al lovgivning og fortælle hver enkelt myndighed, hvad deres ansvarsområde var i forhold til mig og mit handicap, siger hun.

Blandt andet var det en kamp at finde ud af, hvem der skulle betale for rejsen til Nuuk. Da hun kom til Nuuk, blev hun installeret i et kollegie, der absolut ikke var handicapvenligt. Der var så dårlig tilgængelighed, at hun ikke vidste, hvordan hun skulle komme ind i bygningen.

- Om vinteren skulle jeg også bruge kræfter på at finde ud af, om det var KAF eller kommunen, der skulle skovle sne, så jeg kunne komme ud af min dør.

- Hvis min minicrosser gik i stykker, skulle jeg finde ud af hvem, der skulle betale for reparationen. Det samme hvis hjulet på min kørestol gik i stykker.

- Der var aldrig nogle af myndighederne, der gav udtryk for at ville hjælpe. Jeg blev altid sendt videre til en anden myndighed. Indtil jeg selv fortalte dem, at det ifølge lovgivningen var deres an-

svaret med den bevilling, de havde, fortæller Marita, der i dag også har fået sig et kunstigt ben.

Marita Jessen har haft mange hårde oplevelser. Blandt andet kørte hun i sin minicrosser ud til universitetet, mens hun holdt sin kørestol i den ene hånd. Hun fik senere en ekstra kørestol. Ude på universitetet er der en meget tung hoveddør, som skal åbnes manuelt og lige bagefter endnu en tung dør, som hun ikke kan komme ind eller ud af ved egen hjælp. Hun har sågar oplevet at måtte kravle rundt på gulvet, finde noget at holde dørene åbne med, få sin minicrosser ud og lukke dørene, samtidig med at hun skulle nå at kravle ud.

Det skete en dag i begyndelsen af uddannelsen, hvor hun ikke havde lagt mærke til, at hun var den sidste tilbage i bygningen. De fire og et halvt år på universitetet, har hun altså skulle sikre sig, at der altid var nogle omkring, som kunne hjælpe hende med dørene. Det stresser naturligvis.

- I løbet af det første år lærte jeg faktisk ikke noget. Jeg kunne ikke huske, hvad der blev fortalt, og mine noter gav ikke mening. Jeg dumpede den ene eksamen efter den anden og valgte at begynde forfra, fortæller hun.

Hendes ønske er, at der bliver plads til alle.

- Selvom handicapkonventionen er trådt i kraft, bliver den ikke brugt. Den ser flot ud på papiret, men der er ikke handling bag. Tilgængeligheden er mangelfuld mange steder i landet. Den burde gælde for alle byer og bygder i Grønland for alle former for handicap, men gør det ikke.

- Det er et behov for alle at være en del af samfundet og det sociale liv. Det er et mål, der burde være nået, men der er stadigvæk lang vej endnu, sukker Marita Jessen.

Allat taamatut inissimasut ikiorniarai

Marita maligassiuuuvooq

Marita 2013-imi kingunipiloqartussamik ajutoorpoq niuata ilaa kipineqartariaqarluni. Ilungersunartorsiulerpoq, ilinniartitsisumilli ikiorneqarami ilorraap tungaanut saappoq, maannalu ilisimatusarfimmi ilinniakkani naammasseqqammerlugu

Jette Andersen

Qaamat ataaseq ataallugu matuma siornagut 29-nik ukiulik Marita Jessen Sisimiunersooq Nuummi Ilisimatusarfimmi Isumaginninnermi siunnersortitut ilinniarnermi naammassineranut alagartartaarpoq.

- Isumaqaarsimagaluarpunga naammassiguma inuunera oqinnerulissasooq. Takorloorsimasanniilli allaaneruvoq. Suli ernumassuterpussuaqarpunga, illummut anersaammerujussuarluni oqarpoq.

Atorfinnut piginnaasaqarfimmut tullunneqarnissani ernummatigaa, inaluuteqarnini peqcutigiinnarlugu.

Ilaatigut ernummatigaa Sisimiunut uternissani qanoq ikkumaarnersoq. Nuummur ilinniartussanngorami namminee paasiniaarqarpaa qanoq ikiorneqassanerluni oqartussaasullu kikut ikorsinnaaneraanni. Maannalu Sisimiunileruni aallaqqaataanit taamaaliussaaq.

Ajutoornerit

2013-imi Maritap niua saamerleq seeqqua ataatsilaarlugu kipineqarpoq. Taamanikkut Ilulissani najugaqarpoq perorsaasutut ilinniarnini ingerlallualereersimallugu. Ajutoortarporli, ukiup affaanik akunnillimmik marloriarluni orluvoq seeqqunilu sequmillugu. Aappasaanik maluginnaavaa susinnaanini annikiliartortoq, siullermik isikkami inuiaasigut kingornalu isikkami sinnerani naggataagullu seeqquni ataallugu niutigut.

- Ulloq taanna nakorsaq sulinngilaq, peqqissaasullu nakorsaq pigaartoq siarnerfigumangilaat, naak arlaleriarlunga qinnuigisaraluarikka, taamaattumillu aatsaat aqaguani ullaap tungaani miosisorneqarlunga. Aallaqqaammur nakorsap upperingilaanga, aatsaat kapuusuarminik kapitinnera malunginnginnakku qisuariartoqarpoq, oqaluttuarpoq.

Kingorna Nuuliaanneqarpoq tassani suliaritilluni. Neriulluarpoq, ernumassuunani. Ajoraluurtumilli aqaguani iterpoq pitsanngoriarsimanani. Københavni Rigshospitalilaaanneqartariaqarpoq. Tassani nikallornartumik ilisimatinneqarpoq: Niua kipineqartariaqarpoq.

- 22-nik ukioqaleqqammerpunga, taamaattumik kamallungalu tupaqaanga. Ullumikkut sulii kamaammersinnaasarpunga, qujanartumilli annertoorsuujunnaarsimavoq, oqarpoq.

Kaamisarneqartoq

Taamaalinerani Marita Jessen ukiup aappaata affaani perorsaasunngorniarluni ilinniartarpoq, taamaattariaqarlunilu.

- Sisimiunut angerlarama pisusinnaangilanga, ornittarsimasakkalu uniinnarlunga isigiinnartariaqarlugit. Taarsuarmut nakkarpuunga, oqaluttuarpoq.

Taamanikkut sulinissaminut piareersimavoq, sullissisuisali kaamisartakkamik atuisutut naleqquttumik sumik suliffeqarsinnaanera nalornivaat, oqaluttuarpoq.

Inuunermi nikallunganermi nalaani

LEIFF JOSEFSEN

qujanartumik nutaamik periarfissinnerarpoq. Maritap GU-mi ilinniartitsisorimasaata inuunera allanngortippaa.

Taanna Knud Rasmussen Højskolan ilinniartitsisunngorsimavoq oqarporlu aggestimi atuarnep aallarteqqinnerani inunur innarlutilinnut pingasunik inissaqartoq. Ilinniartitsisup ilungersorneratigut akuersivoq, ilinnialerlunilu.

- Illorsuuaq innarlutilinnut naleqqutinnigivipooq, aallaqqaammullu sumukarniaruma ikiortissarsiorartariaqarlunga. Taamaattumik naalackersuinerminik sulialinnik pulaartoqaraangat nassuiartarpara illu qanoq inunur innarlutilinnut tulluannngitsigisooq, oqaluttuarpoq.

Ullumikkut illorsuuaq allanngortiterneqarsimavoq inunur piginnaasamik kulleqartunut tulluarsarneqarsimalluni.

Marita højskolernermini ilinniartitsisumini anguniagassanik immikkoortunik saqqummiiffigineqarpoq. Assersuutiga-lugu nammineeq majuartarfikkoortariaqartassasooq. Marita annilaangasupilusuanngorpoq, aammali tamanna anigorpaa.

Kingorna sulii misilittarneqarpoq. Ilinniartitsisup qinnuigaa ilinniagaqalernissaminik qinnuteqassasooq.

- Toqqissisimanartitakka qimattariaqavippakka qinnuteqaat nassiunnarlugu, eqqaamavaa.

Isumaginninnermi siunnersortitut ilinniarnissaminik qinnuteqarpoq, kissaatingamiuk imminermisut inissimasut ikiorsinnaanarlugit.

Akisussaaffik

Marita Jessen oqartussaasut ajornartorsiuterpussuarminik nalaataqarfigisarpai.

- Oqartussaasut arlaannaataluunniit suleqatiginngilaanga. Uteqattaartinneqarpuunga kinaluunniit akisussaaffimmik tigusiumanani. Ilinniarfiit, kommunit imaluunniit Namminersorlutik Oqartussat. Taamaattumik namminee-lunga inatsisit misissortariaqarpakka oqartussaasut ataasiakkarlugit oqaluttuullugit uannut innarlutinnullu sunik akisussaaffeqarnersut.

Ilaatigut paasiniassallugu ilungersunarpooq kiap Nuummur angalanera akilissaneraa. Nuummur tikikkami ilinniartunur inissiamut inissinneqarpoq, taannalu innarluteqartumut tulluannngillunarpooq. Tikikkuminaaqaq, naluaalu illorsuarmut qanoq isissanerluni.

- Ukiormat aamma paasiniaanermi nukikka atortariaqarpakka, KAF imaluunniit kommuni nivassanersoq, taamaallungu anisinnaallungu.

- Minicrossera aserorpat paasiniaartariaqarpara iluarsaannera kiap akilissaneraa. Aamma taamatut qamutit kaamisartakkat assakaasua aserorpat.

- Oqartussaasut arlaannaalluunniit sutigit ikiorsisinnaanerluni oqaaseqangilaq. Tamatigut oqartussaasunut allanut ingerlateqqinneqartarpunga. Aatsaat namminee oqaluttuukkaangakkit inatsisit malillugit aningaasalliissutit akisussaaffingaat, Marita ullumikkut aamma niuusartaarsimasooq oqaluttuarpoq.

Marita Jessen sakkortuunik misigisarpussuaqarpoq. Ilaatigut minicross atorlugu ilisimatusarfiliartarpoq, talimi illuanik kaamisartagaq tigurmiarlugu. Kingusinnerusukkat kaamisartagaq aapperneqarpoq. Ilisimatusarfimmi isarissap matua oqimaatsupilussuuvooq namminee ammartagaalluni kingornalu sulii matu oqimaannerusoq, taamaallunni namminee-runi isersinnaanani. Allaat misilissimavaa natermi paarnngortariaqarluni, matumik ammasussarsiorluni, minicrossini isertillugu matullu matullugit namminerlu paarnngorluni aniniasaraluni.

Tamanna pivoq ilinniarnerni ullormi siullermi maluginiannngitsoorsimallugu illorsuarmi kiserngorussimalluni. Ukiuni sisamani affarmilu ilisimatusarfimminermi qulakkeertariaqartarsimavaa tamatigut inoqartoq matunik ikiortigisinnaasaminik. Tamanna soorunami stressernaraa.

- Ukiuni siullermi iluamik ilikkagaqangilanga. Suut oqaatigineqarnersut eqqaamasinnaangilara, allattuinnikka isumaqaratik. Soraarummeernerni angusinnngitsooqartarpunga aalajanger-

Aqqut takeqalunilu aporfissaqaarsimaqaaq - immaqali sulii naanngilaq- maannali Marita Jessen isumaginninnermi siunnersortitut imminur taasinnaalerpoq.

Det har været en lang og bumpet vej - og det er måske ikke ovre endnu - men nu kan Marita Jessen kalde sig for socialrådgiver.

lungalu aallaqqaataaneerniarlunga, oqaluttuarpoq.

Kissaatigaa kikkunur tamanur inissaqartitsisoqarnissaa.

- Naak innarlutillit pillugit isumaqatigiissut atuutilersimagaluartoq malinneqarneq ajorpoq. Allassimasut kusanar tupilussuupput, timitalerneqanngillalli. Nunatsini sumiiffippassuarni tikikkuminassuseq amigaataavoq. Kalaallit Nu-naanni illoqarfanni nunaqarfinnilu tamani innarlutitut sunulluunniit atuutissagaluarpooq, taamaangilarli.

- Inuit tamarmik pisariaqartippaat inuiaqatigiinni ilaatinneqarnissartik. Anguniagaavoq anguneqarsimasariaqartoq, sulili ungaseqaaq, Marita Jessen anersaaruluppoq.

Qinersinnermut aviisi paasissutissinerlu Nunatsinni Inuit Innarlutillit Kattuffiat aamma Inuit Innarlutillit Illersuisoqarfiat TILIOQ saqqummersitsisoralugit

Valg- og informationsavis udgivet af Grønlandske Handicaporganisationer NIIK og Handicaptalsmandsinstitutionen TILIOQ

Akisussaalluni aqqissuisuuneq | Ansvarshavende chefredaktør
Anders Meilvang

Aaqqissuisoqarfi | Redaktion
Jette Andersen, Drude Daverkosen, Oline Inuusuttoq Olsen, Anders Meilvang

Nutserisut | Oversætter
Tukummeq Møller-Steffens, Oline Inuusuttoq Olsen, Benedikte Thorsteinson

Suliarinnittoq | Produktion
Linda Rachlitz, Maria Motzfeldt

Assit / foto
Dennis Ingemann, Leiff Josefsen, Dorthe Ivalo Foto

Naqiterneqarfia | Tryk
Trykkeriet - Nordvestsjælland, Microvej 4, 4300 Holbæk

Inuit tamarmik inissaqartariaqarput

Inuit innarluuteqartut allatuulli inuusinnaasariaqarput

All. Anders Meilvang, NIIK-mi siulittaasoq

Arlaanik pisoqartariaqarpoq

Inuit takuneqarsinnaasumik takuneqarsinnaanngitsumillu annertuumik innarluuteqartut amerlanersaat atugarliorput pisinnaatitaaffeqarnermisuulli tapersorsoneqaratik. Inuit innarluuteqartut namminneq inuunertik aqussinnaanngilaat angerlarsimaffiminnilu imaluunniit ingerlatsivinni mattusimasarlutik inooqataanissaminnut periarfissaqaratik. Kiserliortarput, pimmatigineqarlutik isumaginninnermilu sullitatut isigineqarlutik inuiaqatigiinnut tunniusseqataanissaminnut imaluunniit isumaqarluartumik inuunissaminnut periarfissaqaratik.

Inuit innarluuteqartut ilaqtariillu innarluuteqartunik meerartallit amerlavalat Danmarkimut allamulluunniit aallar-nissartik aalajangertarpaat, misigisimagamik kommunimit pisariaqartitaminnik pissarsinnaanatik. Nunagisamit ilaqtanillumi ungasissumiittariaqar-neq, nunami allami allatut ittumik kultu-reqartumi allanillu oqaaseqarfiusuni inuttut annertuumik kinguneqarsinnaa-voq. Aamma taamaappoq inunnt Kalaallit Nunaata avataanut inissineqarsimasunut inunnt Kalaallit Nunaannit aallartariaqartutut misigisimasunut.

Ukiut quleqqissaat matuma siornagut kommunit innerluutilinnut sulissaqarfik akisussaaffigilerpaat. Inuit kommunini najugaqarput, sulillutik inuullutillu. Taamaattumik kommunit innarluuteqarner-

mut politikkiat pingaarluinnartuuvoq, taamaalillunilu kommunimut qinersineq periarfissatsialaavoq inuit innerluuteqartut naligiissitaanissaannik oqallinnissamut.

Ukiut qulit matuma siornagut innarluuteqarnermut nutaamik inatsiseqalerpugut. Inatsit nutaag malillugu kommunit tapersersuinissaminnut pisussaaffeqarput inuit innarluuteqartut inuttulli allatut inuusinnaanissaannut aporfinnut taarsiinuteqarnissaminnut. Ataatsimulli isigalugu susoqangaarsimangilaq.

Maleruagassat inissippat, pingaartuuvorli kommunit akisussaaffiminnut pimoorussinissaat iliuuseqarlutillu. Kommunillu Naalackersuisunit tapersorsoneqarnissaminnik pisariaqartitsilluinnarnerat taamatullu pingaartigaaq.

Taava inuit innarluuteqartut inoqatimittut naligiissumik inuunissaannut susoqartariaqarpa? Suliffeqarneq, atuarfeqarneq, inissiat, sunngiffik peq-qinnissarlu pineqartillugit kommunini qinikkat naligiissitaanermut tallimanik apeqquteqarfigaavut.

Piomasagaatvut tallimat makkuupput:

- peqataatinneqarluni suliffeqarneq
- atuarfik tikikkuminartoq tamanit peqataaffigineqarsinnaasoq
- inissiaq naligiissumik kiffaanngissuseqarlunilu inuunissamut tamanut periarfissisoq
- sunngiffimmi sammisaqarneq tamanut inissaqartitsisoq
- pisariaqartitsisut atorfissaqartikkaa-

ngassuk pillorissarneqarlunilu piginnaanngorsaaqqiineq

Peqataatinneqarluta suliffissatsinnik tunisigut!

Inuit innarluuteqartut suliffeqalernissaq ajornakusoortittarpaat. Arlalitsigut ilinniarsimaneq, suliffissat eqaannerusumik aqqissuunneqartut, oqinnerusunik sulineq neqeroorutillu amigaataallutik, taamaalillutik inuit innarluuteqartut suliffeqarnermi nalinginnaasumik akuunissaminnut periarfissaqaratik. Akerlianik aamma nappaammik imaluunniit allamik innarluuteqalersitsisumik nalaataqaraanni suliffeqaannarnissaq ajornakuso-orluinnartarpoq. Amerlaqisut immikkoortinneqartarput sulisitsisut naapertuuttumik naleqqussaajumaneq ajormata. Tamakku tamarmik kinguneraat inuit innarluuteqartut tamatigut pisortanit pilersorneqaannartussatut inissineqartarnerat, inuiaqatigiinnik sullisseqa-taamissaminnut isumaqarluartumillu inuunissaminnut periarfissaqaratik.

Inuit innarluuteqartut suliffiminni naleqqussaasoqarnissaa pisariaqartissinnaavaat. Suliffiup tikikkuminarnera illorsuullu aqqissuunnera pingaartuuvog, inuppassuarnullu aamma suliasat naleqqussarnerat sulinermilu inissisimaneq pingaarteqartarpoq. Kommuni sulisitsisuvog angisooq, peqataatinneqarnissamullu iluaquterujussuussagaluarpog kommunit akisussaaffimmi tikisusuuppata inuillu innarluuteqartut amerlanerusut sulisorineqarlutik. Kommunin anguniagassatigut minnerpaaffi-

liisariaqarput kommunimi sulisut ilaat qassit innarluuteqartuussanersut.

Majoriami inuit innarluuteqartut pillugit ilinniarsimasoqartariaqarpoq sullisisoqarlunilu ingammik paasiniaalerne-rup nalaani piginnaanngorsaaqqiineq siunertaralugu kiisalu eqaannarusumik suliffiup aqqissuunneratigut suliffeqalernissamut pingarutilimmik piukkunnarsarsimalluni. Ataavartumik nalinginnaasumillu suliffeqalernissaq anguniarlugu inunnt ataasiakkaanut tulluarsakkamik sullissinissamut periarfissaqartariaqarpoq.

Kommunit suliffeqarfiit tamatigoortuunissamik peqataatitsinissamillu tapersorsorlugillu kajumissaartariaqar-paat. Suliffeqarinnik peqataatitsineru-nissami sulisitsisut aalajangiisuuppit. Majoriaq sulisitsisullu peqatigiiffii akut-tunngitsumik ataatsimiittariaqarput aporfiiit qanoq anigorneqarsinnaanersut aalajangarsarlugu. Kommunin aqqis-suussinikkut nukissatigullu neqeroor-teqarnissaat pingaartuuvog, taamaalio-nikkut suliffeqarfiit atorfinitsitsisar-nerat sunniuteqarfigalugu, aammali sulisut ataasiakkaat naleqqussaavigine-qarnissaminnik siunnersuisoqarnissaminnillu pisariaqartitsisut isumagalugit. Sulisitsisunut inunnik sulisinnassutsimik-kut piginnaanikinnerusunik atorfinitsi-nissamut atuukkallartussamik atuut-tuartussamilluunniit akissarsiatigut ta-piinissaq aqutissat ilagaat.

Atuarfimmik peqataatitsisumik tunisigut!

Atuarfik tassaaginnanngilaq ilinniarfissaq, aammali inoqatinut akuunissamut imminullu paasinissamut aqutissaa-voq. Ukiogatisat peqatigalugit ataatsi-moortunut ilaaneq inuunerup sinnerna-nut pingaarluinnartuuvog. Naligiissumik inuunissamut namminerlu aalajangiinis-samut periarfissaanera taamatulli aamma pingaartigaaq.

Meerarpassuit inuusuttullu atuarfimmi aporfissaqartarput piginnaasamik tamakkiisumik atorfissaannut akornu-serneqarlutik. Imaassinnaavoq atuarfik

Inuit innarluuteqartut inuiaqatigiinni aporfissaqaraangata kommunin pisussaapput innarluutigisaannut taarsiisuteqarnissaminnut.

Det er kommunernes pligt at kompensere personer med handicap, når de møder barriere i samfundet. Dette kan gøres med støtte og hjælpemidler.

tikkuminaatsoq imaluunniit naapertuuttumik aqqissugaasimanani, atuarfik ilinniartitsinermini ataasiakkaanut naleqqussaa sinnaanngitsoq, imaluunniit immikkut ilinniartitsineq ajorpallaarluni imatullu ingerlanneqarluni meeqqat atuarfimmi ataatsimoorfimmiit ingalassimatinneqarlutik. Meeqqat innerluuteqartut pimmatigineqarnerusarput ajatortorneqarlutillu taamaalillutik atuartut al-lat assigalugit atuarfimmi sammisaqartitsineranut akuunissaminnut periarfissaqartuaannaratik. Tamanna tarnikkut peqqiinnerulernermik ilinniakkatigullu angusat apparsinnerunerannik kinguneqartarpoq.

Atuartut tamarmik meeqqat atuarfiani inaarutaasumik misilitsinnissaminnut pisinnaatitaaffeqarput, tamannali klas-sini immikkut ittuniissimagaanni puaanarneq ajorpoq. Taamaalillutik atuartut ilisimasaminnut piginnaasaminnullu up-pernarsaateqarneq ajorput.

Kommunit meeqqat atuarfiani pikkorissunik ilinniartitsisoqarnissaa taper-sersorteqarnissarlu isumagissavaat kiisalu aqutsisut meeqqat innerluuteqartut pisinnaatitaaffiik ilisimasaqarlutik.

Ineqarnermut politikimik peqataatitsisumik tunisigut!

Inissiaqarnikkut inunnut innarluuteqartunut toqqagassaqarneq killeqarpoq. Inissiat ilamineersui kisimik tikin-neqarsinnaapput, inissianillu kaamisartak-kanik qamuteqartunut tulluurtunik nas-saasaqarani. Amerlaqisut inoqatimin-nut pulaarnissaminnut killeqartumik pe-riarfissaqarput inooqataallutillu.

Inunnut namminerisaminnik najuga-qarsinnaanngitsunut kommunit inissa-nik naammattunik neqerooruteqartaria-qarput. Inuppasuit inissiani pisoqqani aserfallassimaqisunilu inissinneqartar-put najugaqateqarlutik, taamaallaat in-narluuteqarnertik ataatsimuussutigalugu. Kommunit peqataatitsinerullutik inissianik neqerooruteqartariaqarput, inuit innarluuteqartut sumi kikkullu najugaqatigalugit najugaqarusunnerlu-tik toqqaanissaannut qulakkeerisunik.

Kommunerpassuit namminerisamik inissianut naleqqussaanissamik neqerooruteqarneq ajorput, imaluunniit ta-piissutit pisariaqartitsineranut matussu-taasinnaanatik. Inunnut innarluuteqaler-sunut pingaartuuvoq nammineq inisigi-saminniinnarsinnaaneq. Taamaassap-pat inissiap naleqqussarnissaanut ta-piiffigineqartariaqarput.

Naligiimmik peqataanissatsinnut sunngiffeqarnissamik tunisigut!

Inuummarissaataasumik sunngiffeqar-sinnaaneq inunnut tamanut pingaartuu-voq, inuilli innarluuteqartut sumiiffinnit soorlu cafénit, neriniartarfinnit, unnu-riartarfinnut, timersortarfinnut, filmer-tarfinnut kiisalu katersortarfinnut kultu-rikkullu illorsuarnut isersinnaanissamat mattussaalluinnarput. Init silamilu nuna-minertat tikinneqarsinnaasut pingaar-tuupput, aammali sunngiffimmi kultu-rikkullu imarisat naleqqussarnissaat pingaartuuvoq, teknologi, inunnik ta-persersorteqarneq atorlugit, kiisalu al-lassimasuni, takuneqarsinnaasunik us-sersorlunilu oqalutseqarneq atorlugit. Assigiinngisitaartumik inissisimasun-ut naleqqussaanissamat ilisimasat ilisi-maarininnerlu amigaataapput.

Ikiorneqarnissaminnik pisariaqartit-sisunut ingiallorteqarnissamik pitsaasu-mik aqqissuussineq pingaartupilussuu-voq. Ingiallortinut tapiissuteqartarneq kommunitinut assigiinngitsupilussuuvoq, sunngiffimmilu kulturikkullu aqqissui-sartorpasuit taamatut aqqissuussineq ilisimannigilaat.

Pillorissarlutalu piginnaanngorsaaqqitsigut!

Pillorissaaneq piginnaanngorsaaqqin-nerlu piginnaasaqarnerulernissamat iluaqutaapput, taamaalillutik innarluute-qarluni inuunissaq ajornannginneruler-luni. Inuppasuit peqqissaavimmeere-nermikkut imaluunniit piginnaasatik at-tatiinnarniarlugit piginnaanngorsaaqqin-peqarnissatik pisariaqartittarpaat. Pil-lorissarneqarneq piginnaanngorsaaqqin-peqarnerlu aamma ajorsariannnginnissa-

Tilioq suleqatigalugu Aqqa Peter Lyberthip sulinissamat pisinnaatitaaffeqarneq oqaluuserineqartippaa.

Aqqa Peter Lyberth har været med til at sætte fokus på retten til arbejde i samarbejde med Tilioq.

mut immaqalu peqqissaavimmut unit-seqqinneqannginnissamat iluaqutaas-arput. Inuit innarluuteqartut isumaqar-luurtumik sapingisamillu pitsaanerpaam-mik piginnaasaqarlutik inuunissaasa qulakkeernissaat inunnut ataasiakkaan-ut inuiaqatigiinnullu naleqqassutisimik pilersitseqataasarpoq.

Innuttaasorpasuit kommuniminni pil-lorissarneqarneq piginnaanngorsaaqqin-peqarnerlu ajorput, naak tamanna pisa-riaraqartikkaluarlugi. Tamanna inissisima-nerup ajorsariarneranik inuunerullu pitsaassusaata appariarneranik kingu-neqarsinnaavoq. Kommunit suliasaqarfik taanna pingaartinngilaat. Pingaartin-neqannginneranut peqquataasut imaan-naanngillat: Ilaatigut ilinniarsimassutsik-ut amigartumik inissisimaneq, naalak-kersuinnikkut eqqumaffiginninginneq, aningaasaqarnikkut pitsaanngitsumik inissisimaneq ataqatigiissaarinerullu pitsaanngitsuunera.

Kommunit pillorissaanikkut pigin-naanngorsaaqqiinnikkullu appassisumik inissisimaneq inunnut ataasiakkaanut inuiaqatigiinnullu pitsaanngitsumik kinguneqarsinnaavoq. Innuttaasooq peq-qiinneruppat piginnaasamigullu ajorsari-simalluni, peqqinnissaqarfimmi isu-maginninnermilu kiffartuussineq tatine-qarsinnaavoq. Piginnaanngorsaaqqin-peq akilersinnaavoq, pissutigalugu in-nuttasooq peqqinnerullunilu immiinnut

ikiorsinnaanerussamat – tamannalu peqqinnissaqarfimmut isumaginnit-toqarfimnullu anguniagaasariaqarpoq pingaarutilik.

Kommunit qulakkiissavaat sulias-saqarfimmi ilinniarsimasunik naammatt-unik sulisoqarnissaa, pillorissaasut pi-ginnaanngorsaaqqiisullu akornanni pitsaasumik ataqatigiissaarisooqarluni, kiisalu peqqinnissaqarfimmut ataqati-giissaarisooqarluni.

Isiginnitaatsip allanngortinnera, piginnaasatigut kivitsineq nutaamillu suliassanik agguataarineq

Allassimasunit takuneqarsinnaavoq suli-assarpasuaqartooq. Pitsaanngorsaaner-pasuit erngerlutik aallartinneqarsin-naapput – allat sivisuumik suliniuteqar-fiusariaqarlutik. Pisariaqarporli oqartu-saasoqarfinni inuiaqatigiillu sinnerini inunnik innarluuteqartunik isiginnittaat-sip allanngortinnissaa. Oqartussaasut inuk pisuussutitut isigisariaqarpaat ajornartorsiutitut isiginagu. Innuttaasooq ajornartorsiutaanngilaq. Inuiaqatigiinni innuttaasumik inissaqartitsillutik aaq-qisunneqartariaqarput. Taamaattumik oqartussaasooq tapiissuteqartariaqar-poq innuttaasut angerlarsimaffimminni, sunngiffimminni suliffigisaminnilu apor-fissaannut iluarsiniarlutik.

Kiisami pitsaasunik inatsiseqalersi-mavugut, Naalakkersuisulli matumanilu Pitsaaliuineranut Isumaginninnermullu Aqutsisoqarfik kommuninut tapersiisi-manngilaq inatsisillu malinnissaanut nu-kinnik pisariaqartitaannik tuninagit. Naalakkersuisut suliasaqarfik pingaar-tittariaqarpoq, kommunillu Naalacker-suisunut piumasaqartuurtariaqarput.

Pissutsit maannakkutut ittu kialuun-niit inooqataaffigisinnaanngilai. Qanit-tumi malunnaatilimmik iluarsisoqar-nianngippat oqaluuserisariaqassavarput kommunit innarluutilinnik sullissisussatut naleqqunnersut.

Anders Meilvang, NIIK-mi siulittaasoq.

Anders Meilvang, formand for NIIK.

Plads til alle

Mennesker med handicap skal kunne leve et liv som alle andre

Af Anders Meilvang, formand for NIIK

Der skal ske noget

Langt de fleste mennesker med et alvorligt handicap både synligt og usynligt har det dårligt og får ikke den støtte, de har ret til. Personer med handicap har ikke kontrol over eget liv og isoleres i deres hjem eller på institutioner uden mulighed for at være en del af fællesskabet. De er ensomme, de mobbes og de gøres til sociale klienter uden mulighed for at bidrage til samfundet eller til at få et meningsfyldt liv.

For mange personer med handicap og familier med børn med handicap vælger at rejse til Danmark eller andre lande, fordi de oplever, at de ikke modtager den fornødne støtte fra kommunen. At skulle opholde sig langt fra sin hjemegn og eventuelt sin familie, i et andet land med en anden kultur og et andet sprog kan have væsentlige personlige konsekvenser. Det gælder både for personer, der bliver anbragt uden for Grønland og for personer, der ser sig nødsaget til at rejse fra Grønland.

For præcis 10 år siden overtog kommunerne ansvaret for handicapområdet. Det er i kommunerne, at folk bor, arbejder og lever. Kommunernes politik på handicapområdet er derfor helt afgørende, og kommunalvalget er dermed en fantastisk mulighed for at sætte ligestilling for personer med handi-

cap på dagsordenen.

For et år siden fik vi en ny handicaplov. Den nye lov forpligter kommunerne til at give den støtte, der skal til for at kompensere for de barrierer, der forhindrer at personer med handicap kan leve et liv som alle andre. Men der er stort set ikke sket noget.

Reglerne er på plads, men det er afgørende, at kommunerne nu tager ansvaret alvorligt og handler. Det er mindst lige så afgørende at kommunerne får den helt nødvendige støtte fra Naalakkersuisut.

Hvad skal der så til for, at mennesker med handicap bliver ligestillet med andre? Vi udfordrer kommunalpolitikkerne til at »give os fem« for ligestilling, når det kommer til arbejde, skole, bolig, fritid og sundhed.

Vores 5 krav er:

- et inkluderende arbejdsliv
- en tilgængelig skole, hvor alle kan deltage
- en bolig, der giver alle muligheder for at leve ligestillet og uafhængigt
- fritidsaktiviteter med plads til alle
- habilitering og rehabilitering for dem der har brug for det, når de har brug for det

Giv os et inkluderende arbejdsliv!

Det er meget svært for personer med handicap at komme ind på arbejdsmarkedet. Vi mangler ofte uddannelse, og

der er mangel på fleksjob, skånejob og andre tilbud, som kan sikre, at personer med handicap får mulighed for at indgå på det ordinære arbejdsmarked. Omvendt er det særdeles vanskeligt at blive på arbejdsmarkedet, hvis man rammes af en sygdom eller andet, der medfører et handicap. Mange diskrimineres ved at arbejdsgivere nægter at lave rimelige tilpasninger. Alt dette betyder, at personer med handicap gang på gang placeres på passiv offentlig forsørgelse uden mulighed for at bidrage til samfundet og få et meningsfyldt liv.

Personer med handicap kan være afhængige af tilpasning af arbejdspladsen. Adgang til arbejdspladsen og bygningernes indretning er vigtig, men for mange er det også afgørende at tilpasse arbejdsopgaver og arbejdssituationen. Informationsteknologi og andre hjælpemidler kan bidrage til en sådan rimelig tilpasning.

Mangel på deltidsstillinger og tilpasset arbejde er en udfordring for mange personer med handicap, der ikke er i stand til at udfylde en stilling på ordinære vilkår. Kommunerne er en stor arbejdsgiver, og det vil gøre en stor forskel for inklusion, hvis kommunerne tager ansvar og beskæftiger flere personer med handicap. Kommunerne bør fastsætte et minimums mål for, hvor stor en andel af kommunens ansatte, der skal være personer med handicap.

Der skal i Majoriaq være faglig kapacitet og fokus på personer med handicap især revalidering med indledende afklaringsforløb samt fleksjob er vigtige værktøjer til at komme ind på arbejdsmarkedet. Det skal være muligt at lave lange individuelt tilpassede forløb til dem, der har brug for det for at opnå permanent ordinært arbejde.

Kommunerne bør støtte og motivere virksomheder til mangfoldighed og inklusion. Arbejdsgiverne har en nøglerolle i at skabe et mere inkluderende arbejdsmarked. Majoriaq og arbejdsgiverforeningerne bør mødes jævnligt for at fastlægge, hvordan barrierer nedbrydes. Det er vigtigt at kommunerne tilbyder systemer og ressourcer, der understøtter virksomhederne i ansættelsesprocessen, men også til at tage sig af den enkelte medarbejder, der har brug for tilpasning eller en mentor. Midlertidige og permanente løntilskud er instrumenter for arbejdsgivere, der ansætter mennesker med nedsat arbejdskapacitet.

Giv os en inkluderende folkeskole!

Skolen er ikke kun et rum for læring, men også for socialisering og selvforståelse. At være en del af et fællesskab med sine jævnaldrende er helt afgørende for resten af livet. Det handler om noget så vigtigt som muligheden for at leve et ligeværdigt liv og træffe sine egne valg.

Mange børn og unge med handicap oplever barrierer i skolen, der forhindrer dem i at udnytte deres evner fuldt ud. Det kan være, at skolen ikke er tilgængelig eller indrettet ordentligt, at skolen ikke er i stand til at tilpasse undervisningen til den enkelte, eller at specialundervisningen er dårlig og foregår på en måde, der adskiller børnene fra skolens fællesskab. Børn med handicap udsættes oftere for mobning og udstødelse og får ikke altid mulighed for at deltage i skolens andre aktiviteter på lige fod med de øvrige elever. Det fører til dårlig mental sundhed og dårlige læringsresultater.

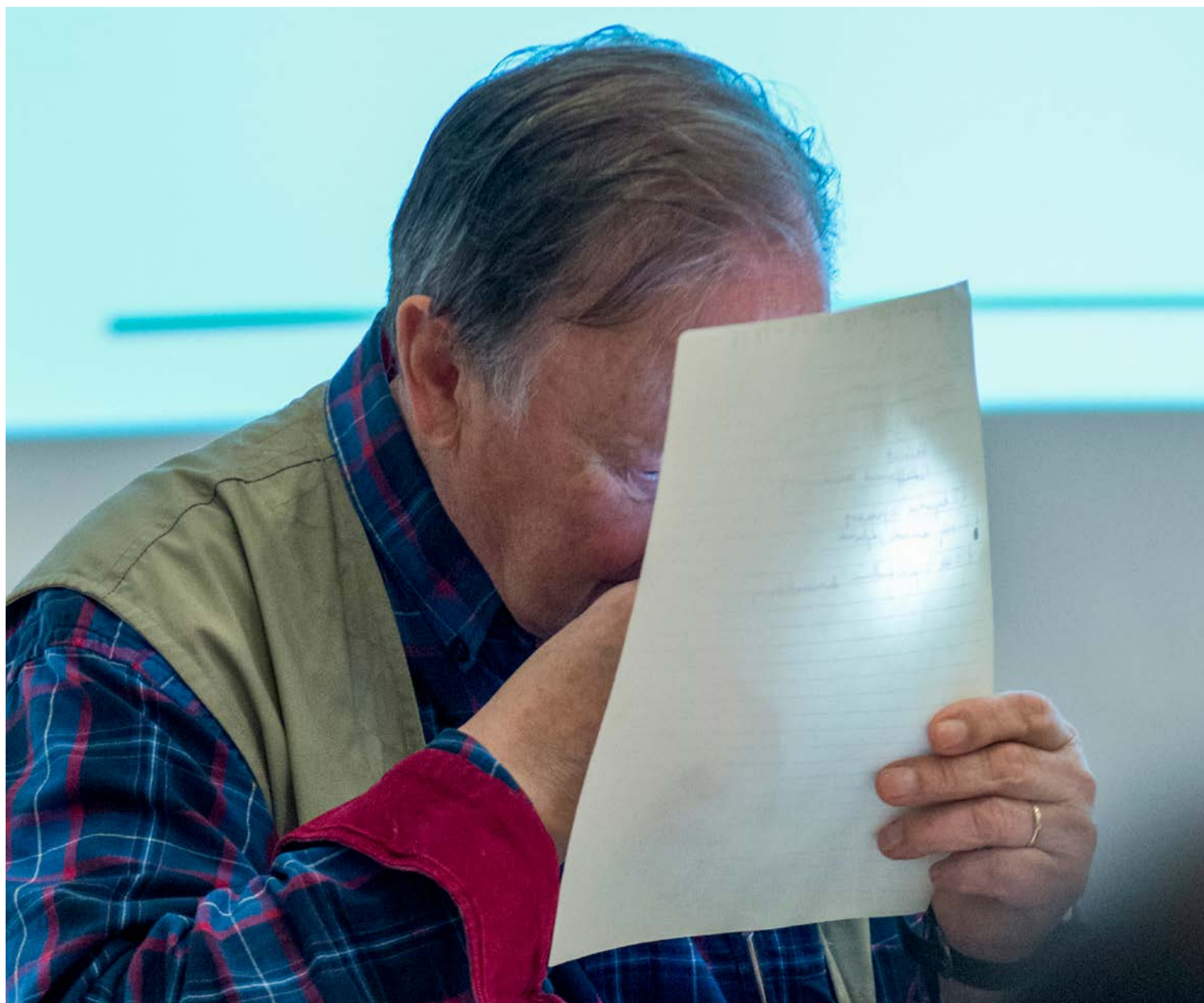
Alle elever har ret til at få en afgangsprøve efter folkeskolen, men det sker ofte ikke for elever i specialklassen. Eleven mangler dermed dokumentation for sin viden og færdigheder.

Kommunerne må sørge for at folkeskolen har nok kompetente undervisere og støttepersoner, samt at ledelsen kender børn med handicaps rettigheder.

Giv os en inkluderende boligpolitik!

Valgmulighederne for personer med handicap på boligmarkedet er begrænset. Kun en meget lille del af boligmassen er fysisk tilgængelig, og stort set ingen bor i en bolig, hvor alle centrale rum er kørestolsvenlige. Mange har begrænsede muligheder for at besøge andre og have et socialt liv.

Kommunerne skal sørge for, at der er tilstrækkeligt med botilbud til dem, der ikke kan bo selv. Mange personer placeres i gamle og nedslidte boenheder og med bofæller, som de intet har tilfælles med andet end, at de har et handicap. Kommunerne skal give et inkluderende boligtilbud, der sikrer at personer med

DORR THE IWALO

Inuit innarluuteqartut eqqortunik ikiorneqarutininik allatuulli inuiaqatigiinni peqataasinnaapput. Personer med handicap kan med de rette hjælpemidler deltage på lige fod med alle andre.

handicap kan vælge, hvordan de vil bo, og med hvem de vil bo.

Mange kommuner tilbyder ikke tilskud til tilpasning af private boliger, eller også dækker tilskuddet ikke behovet. Det er vigtig for personer, der får et handicap, at de har valget om at blive i eget hjem. Dette kræver ofte støtte til at tilpasse en bolig.

Giv os en fritid, hvor vi kan deltage, på lige vilkår!

Adgang til en stimulerende fritid er vigtig for alle, men mennesker med handicap er i høj grad udelukket fra steder som caféer, restauranter, natklubber, sportshaller, biografteater samt forsamlings- og kulturhuse. Fysisk tilgængelige lokaler og udendørs arealer er vigtige, men det er også vigtigt at tilpasse fritids- og kulturindhold gennem brug af teknologi, støttepersoner og skriftlig-, syns- og tegnsprogstolkning. Der mangler viden og bevidsthed om tilpasning for forskellige grupper.

En velfungerende ledsagerordning er meget vigtig for dem, der har brug for hjælp. Der er store kommunale forskelle i praksis med bevilling af ledsager, og ikke mange fritids- og kulturarrangører er bekendt med ordningen.

Giv os habilitering og rehabilitering!

Habilitering og rehabilitering bidrager til et bedre funktionsniveau og dermed til, at man bedre kan klare livet med et handicap. Mange er afhængige af rehabilitering enten efter et hospitalsophold eller for at opretholde deres funktionsniveau. Habilitering og rehabilitering hjælper også med at modvirke forværring af tilstanden og eventuel genindlæggelse på hospitalet. At sikre personer med handicap en meningsfuld hverdag og bedst muligt funktionsniveau er med til at skabe værdi både for den enkelte og for samfundet.

Mange borgere får ikke habilitering og rehabilitering i deres kommune, selvom de har behov for det. Det kan føre til forværring af tilstanden og dårligere livskvalitet. Kommunerne prioriterer ikke dette område. Årsagerne til den lave prioritet er komplekse; Det er bl.a. dårlig faglig kapacitet, ringe politisk opmærksomhed, svag økonomi og dårlig koordinering.

Lav habiliterings- og rehabiliteringsaktivitet i kommunen kan have negative følger for den enkelte og for samfundet. Når borgere har dårligt helbred og nedsat funktionsniveau, kan det øge behovet for og presset på andre sundheds- og plejetjenester. Rehabilitering betaler sig, fordi det holder borgere sunde og mere selvhjulpne – og det skal være et vigtigt mål for sundheds- og plejesektoren.

Kommunerne skal sikre, at der er tilstrækkelig fagpersonale på området, at der sker en god koordinering mellem dem, der leverer habilitering og rehabilitering, og der også koordineres med sundhedsvæsenet

Holdningsændring, kompetenceløft og ny opgavefordeling

Der er, som det fremgår, rigtig meget at tage fat i. Mange forbedringer kan straks sættes i værk – andre kræver et langt sejt træk. Men det er en forudsætning, at der sker et holdningsskift i synet på personer med handicap både hos myndighederne og i resten af samfundet. Myndighederne skal se borgeren som en ressource frem for et problem. Det er ikke borgeren, der er problemet. Men samfundet, skal indrettes

Inuit innarluuteqartut innarluumminnut naleqquttumik ineqarnissaminnut pisinnaatitaaffeqarput. Personer med handicap har ret til en bolig, der er indrettet til at kompensere for deres handicap.

til at rumme borgeren. Myndigheden skal derfor tilbyde støtte til at kompensere for de barrierer borgeren møder hjemme, i fritiden og på arbejdspladsen.

Vi har langt om længe fået en god lovgivning, men Naalakkersuisut og herunder Styrelsen for Forebyggelse og

Sociale Anliggender har ikke givet kommunerne den støtte og de ressourcer, de skal bruge for at kunne leve op til lovgivningen. Naalakkersuisut må prioritere området, og kommunerne må blive bedre til at stille krav til Naalakkersuisut.

Ingen kan leve med situationen, som

den er nu. Hvis der ikke snart sker markante forbedringer, bør vi drøfte om kommunerne fortsat er de rette til at varetage handicapområdet.

Innarluuteqartunut sulianut kommunimi journalimut allattuariaaseq. Mange kommunale skoler er meget utilgængelige for personer med handicap.

Kommunit inatsit naapertorlugu sullissinngillat, periarfissinneqarsimappalli?

Innunut innarluuteqartunut tapersiinissamut inatsisip atuutilerneraniit ukioq ataaseq qaangiummat suli innuttaasut akornanni kommuninilu inatsisip atuutilernissaanut apeqquterpassuupput akineqanngitsut.

David Møllerip inuunermini kingusissukkut innarluuteqalersup Tiliup kaffillernerani innarluutillit pillugit inatsisip nutaap akuerineqarnera nalliuttorsiuigaa.

David Møller, som har fået et handicap sent i livet, fejrer vedtagelsen af den nye handicaplov ved Tiliogs Kaffemik.

Drude Daverkosen, Tiliog

Innunut innarluuteqartunut tapersiinissamik inatsisip nutaap atuutilerneraniit ukioq ataaseq qaangiuppoq. Kommuninit tallimaasunit pingasut pisortatigoortumik innarluuteqarnermut politikkilliorsimapput, kommuninit tallimaasunit marluk illersuisinik atorfinitsitsimallutik innuttaasut sullin-eqarneranni tapersiisussanik, kommuninilu tallimaasunit ataaseq atuuttumik innarluuteqarnermut siunnersuisoqatigeeqarluni. Innarluuteqarnermut politikkeqarnissaq, innarluuteqarnermut siunnersuisoqatigiillornissaq illersuiseqarnissarlu inatsimmi kommuninik pissaaffiliivoq.

Kommunini tallimani tamani Tiliog kommunimi innarluuteqarnermi sulisunik oqaloqateqarsimavoq inatsisip nutaap atuutilersinnera qanoq ingerlaner-soq. Kommunini sulisut, pisortaagunik sullissisuugunilluunniit tamarmik oqar-

put inatsisip ilaata atuutilersinniarnera-nik suli annertuumik ajornartorsiuteqar-toq. Ingammik Namminersorlutik Oqar-tussat najoqqutassiornissaasa naam-massisimanginnera erseqqissarpaat. Assersuutigalugu suli innarluuteqartu-nut illersuisinik ilinniartitsisoqarsiman-gitsoq inatsisillu ilinniartitsissutigine-qarnera inatsisip atuutilernerata ki-ngornagut aatsaat ingerlanneqarluni.

Allaanginnami najoqqutassaq malil-lugu sulilluni atortussaannaat allassi-mallutik qanoq ilornissaq nassuiarne-qarani, kommunimi sulisoq oqaluttuar-poq.

Namminersorlutik Oqartussanit inatsi-sitigut iltersorneqarnissaq ajornaku-soortupilussuusoq kommunimi sulisut isumaqarput. Pitsaaliuineranut Isuma-ginninnermullu Aqutisoqarfimmit kom-muninik iltersuusionerq ullumikkut suli suliarineqarpoq, taamaattumillu kom-munit arlaqartut nalornivaat taanna na-joqqutaralugu inatsisip atuutilersinniar-nissaa akilersinnaanersoq.

Allaanginnami ilaginnarneqartugut, kommunimi sulisut ilaat oqarpoq.

Nalorninerup neqerooruteqannginnerullu sullissineq sunnersimavaa

Ataatsimut isigalugu kommunimi sulisut inatsimmi nutaami eqqarsartaaseq ajunngitsut nallilerpaat. Innunat innarluuteqartunut pitsaanerusumik sukkanerumillu tapersiinnaaneq inatsimmi periarfissaqarpoq, siusinnerusumi pisartutuut nalunaarsorneqarnissartik utaqqisariaqarnagu ikiorserneqassagunik taperserneqarlutillu.

Tamanna immikkoortinneqarnertut misinnannginnerujussuuvoq. Isumaqaarpunga innarluuteqarneraaneq atorunnaaratsigu pitsaasuusoq. Tassalu atorfissaqartitsisutut isigineqarneq, kommunimi sulisoq oqaluttuarpoq.

Innarluuteqarnerullu nutaamik isigineqarnera kommuninut ilungersunartunik nutaanik aamma pilersitsivoq. Qanormi innuttaasoq innarluuteqartoq oqaatigineqassava taamaattutut nalunaarsorneqarsimangippat? Qanoq ilisukkut innuttaasoq utoqqaq annertuumik nalliersuiffigineqassava iliussissanillu pilersarusiuunneqarluni, qaqugukkullu innuttaasoq pitsorlunnerminut ikiorserneqaannassava? Tamakkuupput sullissisutut imminut assortuuttut ilaannai, misigalutillu qulaajaanissaminut naammattumik ikiorneqaratik. Pisortat ilaat oqaluttuarput sulisut sivisuumik innarluutilinnik sullissisimasut suli innarluutilinnik nalunaarsuinissamik isuma iperaruminaatsikkaat. Tamatumalu saniatigut inatsimmi ilitsersuutit ilaat suli erserlertuppilussuullutik, taamaattumik suliame pineqartumi naliliinissaq sullissisunut ajornakusoorluni.

Tamatumani pequtaavortaaq sullissisut nutaamik inatsiseqalersimanera aamma sungiukkuminaatsimmassuk. Inatsimmi ilaanerluni (inuttut annertuumik innarluuteqartutut nalunaarsorneqarnerluni, aqq.) qaangeruminaappoq, imaluunniit eqqarsartaaseq nutaajulluni. Tamannalu naapertorlugi sullissisussaaneq aamma kulturimik allanguiffiuvoq, kommunimi sulisoq oqaluttuarpoq.

Innuttaasut piginnaasakinnerulernerminnut atatillugu qinnuteqarsinnaasut inatsisip nutaap malitsigisaanik amerlanerulersimaqaat. Amerlanerit ikiorneqarsinnaanerata qulakkeerneqarpoq, kommunimili sulisut oqaluttuarput, imaangitsoq tamanna amerlanerusunik aningaasaliiffigineqartoq imaluunniit neqeroorutit amerlillutik.

Maanna innuttaasut amerlanerusut inatsimmit ikiorneqarsinnaalerput, imaangilarli kommunimi inuit tapersersortaasut amerlisimasut imaluunniit immikkut ittunik nutaanik ikiorsiinarqarsinnaalersoq, kommunimi sulisoq oqaluttuarpoq.

Sullissisut ingammik inatsisip nutaap kingunerisaanik innunat tarnimikkut innarluuteqartunut amerlanerusunut tapiinissamut periarfissaqalersoq takusinnaavaat. Tamatigullu innuttaasunut ikiorneqarnissaminik pisinnaataaffeqartunut tapersiinnaanngillat. Kommunimi timimik sungiusaasut pillorissaasullu anernmik innunat tarnimikkut innarluuteqartunut sammitinneqarput, kommunimilu sulisut arlaqartut oqaluttuarput, innunat tarnimikkut innarluuteqartunut ikiorsiiniutinik iluamik pissaqaratik.

Ataatsimut isigisumik iliuseqarneq?

Inatsimmi nutaami inuk tamarmiusoq isiginiarneqarpoq taamaattumillu inatsimmi ersarissumik allassimavoq ataatsimut isiginiartoqassasoq innuttaasumullu innarluuteqartumut ataqatigiis- saakkamik tapersiisoqarluni. Kommu- nimi sulisut tamarmik oqaluttuarput in- nutaasunut innarluuteqartunut ataatsi- mut isigisumik iliuseqarniarneq qulak- keeruminaatsoq. Tamanna arlalinnik peqquteqarpoq.

Ingammik tikkuarneqarpoq atuarfe- qarfik peqqinnissaqarfillu inatsisip ima- risaanik sukumiisumik ilitsersorneqarsi- manngitsut. Tamanna peqqutigalugu suliassaqarfiit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinneq ajornakusoornerulluni, innuttaasut oqartussaqaarfiit akornanni marrissinnaanerata kingunerisinnaallugu.

Kommunimi ingerlatsinerup kisimi inatsit kivissinnaanngilaq, assersuuti- galugu peqqinnissaqarfimmi suli inatsi- sitoqqat naapertorlugit eqqarsarluni su- lisoqartillugu. Innuttaasunit nakorsanillu arlalissuarnit saaffigineqartarpunga, in- narluutillit nalunaarsorneqarnissaannik oqaluttunik, kommunimi sulisoq erseq- qissaavoq.

Arlalitsigut innuttaasut avammut qisuariartut inissaqartikkuminaatsupi- lussuupput. Kinalu akisussaaffimmik ti- gusisussaaneersoq allassimasarani. Ma- tumani kommunim tamarmik innunik in- narluuteqartunik suli ulloq unnuarlu ne- qeroorutaasumik utaqqisunik assersuu- tissaqarpoq, kommunim peqqinnissaqar- filluunniit innuttaasup utaqqinerani ne- qerooruteqaratik.

Maannakorpiaq minnerpaamik innu- taasut pingasuupput Kalaallit Nunaanni neqeroorummik utaqqisut imaluunniit aamma Kalaallit Nunaanni neqerooru- tissaqarani. Tassaaneruserput innutta- sut skizofrenimik, autismemik ADHD- millu atugaqartut.

Aamma suli avataani suleqatigineqar- tut (suliffeqarfiit, sunngiffimmi neqe- roorutit atuarfiillu) suli innarluut inum- mit siullutillugu isiginiartarpaat. Sullis- sisut takusarpaat sunngiffimmi ornittak- kat piumasarigaat innuttaasut aatsaat inummik tapersersorteqarunik ornittak- kamiissinnasut. Tassalu sullissisutut iliuseriniagaasa atorsinnaanerannik inuiaqatigiinni eqqummarittoqangilaq.

Paasitinniarnera kipiluttunartupilus- suusarpoq meeraq innarluuteqartoq meeqqatut allatuulli meeraasoq, kom- munimi sulisoq oqaluttuarpoq.

Kommunip iluani ataqatigiisaaakkamik ataatsimullu isigisumik iliuseqarniarne- rup qulakkeernissaa aamma ajornaku- soorsinnaasarpog, inuit innarluuteqar- tut pillugit suli inatsisip arlaqartut iluanniinnaasarmata. Matumani ajorn- akusoorinnaavoq aalajangissallugu in- narluuteqarnermut immikkoortortaq imaluunniit immikkoortortaq alla innu- taasumut akisussaaneersoq.

Aamma arlaatigut ajalusoortoqartar- poq inatsit arlaqartut akuliullugit su- lisoqassatillugu. Assersuutigalugu meeqqanut akisussaataitasut pillugit sulisoqartillugu. Taava innarluuteqar- nerlut imaluunniit meeqqanut inatsit pineqassapat. Arlaannaanniluunniit ersarissumik allassimangilaq, kommu- nimi sulisoq oqaluttuarpoq.

Inuit innarluuteqartut sunniuteqarnerusinnaanerannut periarfissat annertuut

Innarluutillit siunnersuisoqatigiivi innar- luutilinnullu politikkimut inatsimmi pingaarutillit ilagaat. Matumani inuit in- narluuteqartut oqartussaaqataanissaat qulakkeerneqarpoq. Innunat innarluute- qartunut pitsaanerpaamik aaqqiinia- raanni qulakkeerneqartariaqarportaag taakku tusaaneqarlutillu sunniuteqar- nissaat. Atuarfiit nutaat saneqartillugit,

Innarluuteqartunut sulianut kommunimi journalimut allattuariaaseq. Kommunalt journaliseringssystem for handicapsager.

innarluuteqartunut inissiat ilusilersorneq- artillugit tusaaniarneqartariaqarput, sunngiffimmi ornittakkat nutaat pilersin- niarneqartillugit, sungiusarnissamut periarfissat tikkineqarsinnaanissaannik isumaqatigiissusiortoqartillugu kiisalu suliffeqarfinnut nutaanut aningaasali- soqassatillugu.

Illersuisit aamma innuttaasut oqartus- saaqataanerunissaannik namminersor- nissaannillu qulakkeerisinnaapput, ta- maalillutik kommunimut attaveqassatil- lutik tamatigut qanigisaminik peqate- qartariaqaratik. Kommunim illersuseqar- nermit aqqissuisimasut takusarpaat tamanna kommunimut innuttaasumullu iluaqutaasinnaasoq. Inuit innarluuteqar- tut paasinnissinnaanerminnut aporfe- qarsinnaapput, eqqaamaniarnermik ajornartorsiuataasinnasunik. Qanigi- saqarsinnaapput tapersersortit utu- usinnaanngitsunik, imaluunniit su- liani imaannaanngitsuni paasinninnissa- minnut ikiorneqarnissaminik pisia- qartitsillutik. Matumanerpiaq illersuisit ikiussinnaapput.

Illersuisinik ilinniartitsinissamut aq- qiisoqarsimanginnerata kingunerisa ilagaat taakku taamaallaat illoqarfinni anginerusuni atorfinitsinneqartarnerat. Taakkunani innunik atorfimmut nassaar- toqarsinnaavoq sammisamik ima ilisi- masaqartigisunik atorfinitsinneranni ilit- sersorneqartariaqaratik. Apeqqutaalluni nunatsinni sumi najugaqarnerutit ikiui- neq assigiinngitsupilussuusarpoq.

Naak inuit innarluuteqartut ikiorne- qassagunik taperserneqassagunillu nalu naarsorneqaqqaartariaqarunnaa- raluartut tapersiineq suli kommunimut allaffissornerujussuarmik ingerlatsisumit takuttussaavoq. Kommunim sulisunik apersuinermit ersarippoq sulisut allatut eqqarsalernissaannik naammattumik ikiorneqarsimangitsut, innarluutilinnik sullissinermit ataatsimut isiginerusumik allaffissunnginnerumillu eqqarsarnissa- minnut.

**Piginnaanerit annikillinerat
+ akornut inuiaqatigiinnit pilersitaq
= innarluut**

**Funktionsnedsættelse
+ samfundsskabt forhindring
= handicap**

Kommunerne lever ikke op til loven, men har de fået chancen?

Et år efter at loven om støtte til personer med handicap trådte i kraft, er der stadig mange uafklarede spørgsmål om lovens implementering både hos borgerne og kommunerne

Drude Daverkosen, Tilioq

Det er nu et år siden, at en ny lov om støtte til personer med handicap trådte i kraft. Tre ud af fem kommuner har udarbejdet en officiel handicappolitik, to ud af fem kommuner har ansat bisiddere,

som kan støtte borgerne under sagsbehandlingen, og en ud af fem kommuner har et fungerende handicapråd. Handicappolitik, handicapråd og bisiddere er ellers tiltag, som loven har pålagt kommunerne.

Tilioq har interviewet kommunale medarbejdere på handicapområdet i alle fem kommuner om, hvordan det

går med at implementere den nye lov. De kommunale medarbejdere, om det er fagchefer eller sagsbehandlere, siger alle, at det har været og til stadighed er meget svært at implementere dele af loven. De lægger særligt vægt på, at der er retningslinjer som Selvstyret har ansvar for, der ikke er færdige endnu. For eksempel er der endnu ikke en uddannelse til handicappbisiddere og oplæringen i loven kom først efter den trådte i kraft.

Det er ligesom at arbejde med en opskrift, hvor der bare står ingredienser men ingen forklaring på, hvad fremgangsmåden er, fortæller en kommunal medarbejder.

De kommunale medarbejdere oplever, at det er meget svært at få den juridiske vejledning fra Selvstyret, som de har behov for. Den vejledning, som kommunerne har modtaget fra Styrelsen for Forebyggelse og Sociale Anliggender, er stadig i dag et udkast, og flere kommuner er derfor i tvivl, om det kan betale sig at begynde at implementere loven herefter.

Det føles lidt, som om vi er overladt til os selv, siger en kommunal medarbejder.

Uklarhed og manglende tilbud påvirker sagsbehandlingen

Overordnet er de kommunale medarbejdere positive overfor tankegangen i den nye lov. Loven giver mulighed for bedre og hurtigere støtte til personer

med handicap, da de ikke skal vente på at blive registreret før, de kan få tildelt hjælpemidler og støtte.

Det er langt mindre stigmatiserende. Jeg synes, det er godt, at vi kommer ud over hele det der med, at du er handicappet. Det er mere det her med, at du står med et behov, fortæller en kommunal medarbejder.

Men den nye måde at tænke handicap på, har også givet nye udfordringer for kommunerne. For hvordan definerer man, om en borger har et handicap, når det ikke registreres? Hvornår skal en ældre borger have lavet en stor udredning og handleplan, og hvornår skal borgeren bare have et hjælpemiddel til sit gangbesvær? Dette er blot nogle af de dilemmaer som sagsbehandlerne står overfor, og som de ikke oplever at have fået tilstrækkelig hjælp til at afklare. Nogle af fagcheferne fortæller også, at de medarbejdere, som har arbejdet længe på handicapområdet, stadig kan have svært ved at slippe idéen om handicapregistrering. Dette i sammenspil med at der er områder i vejledningen til loven, som stadig er meget uklare, gør det svært for sagsbehandlerne at vurdere den enkelte sag.

Det er også fordi, at sagsbehandlerne har svært ved at vænne sig til, at det er en ny lovgivning. Man kan næsten ikke komme ud af det her med, om man er omfattet (registreret som en person med en vidtgående handicap, red.) eller, altså det er en ny tankegang. Og det

Inuit innarluuteqartut tapersorsorneqarnissaat pillugu inatsit nutaaq akuerineqarmat tamanna nalliussiniarlugu Tilioq kaffillerpoq, Sisimiuni Tiliup allaffiani.

Tilioq fejrede vedtagelsen af den nye lov om støtte til personer med handicap med kaffemik på Tilioqs kontor i Sisimiut.

er også en kulturforandring at skulle sagsbehandle under det her, fortæller en kommunal medarbejder.

Gruppen af borgere, som kan søge støtte på grund af en funktionsnedsættelse, er blevet væsentlig større med den nye lov. Dette sikrer muligheden for hjælp til flere, men de kommunale medarbejder fortæller, at der ikke nødvendigvis er fulgt flere ressourcer eller flere tilbud med.

Der er flere borgere, der nu kan få hjælp fra loven, men det betyder jo ikke nødvendigvis, at der er kommet flere støttepersoner i kommunen eller nye særlige hjælpemidler, fortæller en kommunal medarbejder.

Sagsbehandlerne oplever særligt at den nye lovgivning åbner op for støttmuligheder for flere personer med psykiske handicap, men der er ikke kommet nye tilbud til dem. De oplever at de ikke altid kan give borgere den støtte, de har ret til. De kommunale fysio- og ergoterapeuter er i høj grad fokuseret på de fysiske handicap, og flere kommunale medarbejder fortæller, at de ikke har de rigtige hjælpemidler til at håndtere sager om psykiske handicap.

En helhedsorienteret indsats?

Den nye lovgivning har fokus på det hele menneske og derfor fremgår det klart af loven, at der skal være en helhedsorienteret og koordineret støtte til borgere med handicap. Det gennemgribende som de kommunale medarbejder fortæller er, at det er svært at sikre

den helhedsorienteret indsats for borgere med handicap. Det er der flere grunde til.

Særligt påpeges det, at skole og sundhedsområdet ikke har fået en grundig indføring i loven. Dette kan gøre samarbejdet mellem de forskellige sektorer svært, hvilket i sidste ende gør at borgeren sidder fast imellem de to instanser.

Forvaltningen kan ikke alene løfte den nye lov når fx sundhedsvæsenet stadig tænker og arbejder ud fra den gamle lovgivning. Jeg har fået mange henvendelser fra borgere og læger, der taler om handicapregistrering, pointerer en kommunal medarbejder

Det er ofte udadreagerende borgere, som kan være meget svære at finde plads til. Og det er ikke beskrevet, hvem der skal tage ansvaret. Her kommer næsten alle kommuner med eksempler på personer med handicap, der stadig venter på et døgntilbud, og hvor hverken kommunen eller sundhedsvæsenet har noget tilbud til borgeren i ventetiden.

Jeg har i hvert fald tre borgere lige nu, hvor de enten venter på et tilbud i Grønland, eller også er der ikke noget tilbud i Grønland. Og det er typisk borgere med skizofreni, autisme og ADHD.

Ligeledes gælder det at eksterne samarbejdspartnere (virksomheder, fritidstilbud og skoler) stadig ser handicappet før personen. Sagsbehandlerne oplever at fritidsklubber kræver at en borger først skal have en støtteperson

før de må komme ind i klubben. Der er altså stor mangel på bevidstgørelse ude i samfundet for at tiltagende som sagsbehandlerne tager, kan virke.

Det er meget frustrerende at få dem til at forstå, at et barn med handicap er et barn som alle andre, fortæller en kommunal medarbejder.

Koordination og den helhedsorienteret indsat er også svær at sikre internt i kommunerne, da sager om personer med handicap kan gå under flere lovgivninger. Her kan det være svært at afgøre om det handicapafdelingen eller en af de andre afdelinger, der skal tage ansvaret for borgeren.

Jeg synes også tit, at der går et eller andet galt, når det er en kombination af flere lovgivninger. For eksempel en sag om værgemål for børn. Er det så handicaplovgivningen eller børnelovgivningen. For der står ikke rigtig konkret i nogle af dem, fortæller en kommunal medarbejder.

Stort potentiale for at personer med handicap kan få mere indflydelse

Handicapråd og handicappolitik er vigtige dele af lovgivningen. Det er her personer med handicap sikres plads i de demokratiske processer. Hvis der ønskes at skabe de bedste løsninger for personer med handicap, må der også sikres, at de bliver hørt og har indflydelse. De skal høres når der skal bygges nye skoler, indrettes handicapvenlige boliger, når der skal udvikles nye fritidstilbud, når der skal laves aftaler om ad-

gang til træningsfaciliteter og når der skal investeres i nye arbejdspladser.

Bisiddere kan også give borgeren mere medbestemmelse og selvstændighed fx kan det betyde, at de ikke skal have en pårørende med hver gang, de skal i kontakt med kommunen. De kommuner der allerede har ansat bisiddere, oplever, at det kan være en hjælp for både kommune og borgere. Personer med handicap kan have kognitive udfordringer, der giver dem problemer med at huske. De kan have pårørende, der ikke kan fungere som deres støtte, eller de kan have behov for hjælp til at forstå, deres afgørelser i komplicerede sager. Det er netop her en bisidder kan være til hjælp.

En af konsekvenserne ved, at man ikke har fundet en løsning til at uddanne bisiddere er, at disse kun er blevet rekrutteret i de større byer. Her har man kunne finde personer til jobbet, som ved så meget om emnet, at de kan ansættes uden en oplæring. Der er altså stor forskel på hvilken hjælp du får, alt efter hvor du bor i landet.

Selvom personer med handicap ikke længere skal registreres for at få hjælp og støtte skal støtten stadig komme fra et kommunalt system, der tænker meget administrativt. Det er tydeligt fra interviews med kommunale medarbejdere, at de ikke har fået den tilstrækkelige hjælp til at omstille medarbejdere såvel som systemet til at tænke mere helhedsorienteret og mindre administrativt, når det gælder handicapområdet.

Innarluuteqartunut sulianut kommunimi journalimut allattueriaaseq.

Mange kommunale skoler er meget utilgængelige for personer med handicap.

Tiliup kommuninut innersuussutai 10t

- 1) Kommunit sulianik suliarinnittarnerup pitsaasusaanik qulakkeerinninniarlutik suleriaatsinik ersarissunik aalajangersaassasut
- 2) Inuit innarluutillit tapersersorneqarnissaannut qinnuteqaatinik akissuteqarnissamut piffissaliinernik ersarissunik atuutilersitsissasut, paasissutisallu taakku innuttaasunit pissarsiari-neqarsinnaassasut.
- 3) Inuit innarluutillit tapersersorneqarnissaannut sulianik suliarinninnermi illersuisoqarsinnaanerannik tamati-gut neqerooruteqartoqartarnissaan-nut suleriutsinik atuutilersitsissasut.
- 4) Inuit innarluutillit aamma qanigisaa-sut kommunini inunnut innarluutilin-

nut siunnersuisoqatigiinni peqataa-tinneqartarnissaat qulakkeerneqar-tassasoq.

- 5) Kommunit inunnut innarluutilinnut ilaqutaasunut ikiuisarnissaq tapersii-sarnissarlu qulakkiissagaat, assersuu-tigalugu ilinniartitsinikkut, sulinermi isertitassanik annaasanik taarsiisar-nikkut aamma ilaqutaasunut inunnut innarluutilinnut ikiuisunut taperser-suilluni oqaloqateqartarnikkut.
- 6) Kommunit inunnut innarluutilinnut ilitsersuisarnerminni inatsisit naaper-torlugit neqeroorutinik pisinnaati-taaffiillu aallaavigalugit ilitsersuisar-nermi suleriaatsinik aalajangersima-sunik atuutitsilissasut.

- 7) Innuttaasut allat naligalugit inoqati-nik attaveqarniarnermi innarluute-qarneq akornutaassanngilaq. Kom-munit kaammattorumavagut inuit in-narluutillit pillugit naliginnaasumik ili-simasaqarnerulissasut aamma ulluin-narni inuuniarnermikkut atugaat ilanngullugit.

- 8) Kulturikkut aaqjissuusinerne aamma inunnut innarluutilinnut timersortitsi-sarneq pitsanngorsaasoqarsinnaa-voq, unukkullu atuartitsisarnerit inunnit innarluutilinnit peqataaffigi-neqarneqarsinnaaneri qulakkeerlugit. Soorlu imatut aaqjissuusinikkut inuit maluginnissinnaassutsimikkut, tarnik-kut, eqqarsartaatsimikkut timimik-

kullu innarluutillit peqataatinneqar-sinnaanissaat eqqumaffigalugit.

- 9) Ataqaatigiissumik aamma tamakkiisu-mik isiginnilluni iliuseqartoqar-tassasoq peqqinnissaqarfik peqati-galugu, annermillu inoqarfinni inukin-nerusuni.
- 10) aalajangiinerni maalaruteqarnissa-mut periarfissaqarneq pillugu innut-taasunut ilitsersuisarnermi suleriaa-seqalissasut, soorlu aamma aalajan-giinerit allakkatsigut innuttaasumut tunniunneqartarnissaat qulakkeer-tassallugu.

Tilioqs ti anbefalinger til Kommuner

- 1) Kommuner fastsætter klare procedurer for kvalitetssikring af sagsbe-handling
- 2) Indføre klare og offentligt tilgænge-lige tidsfrister for svar på ansøgnin-ger om støtte til personer med han-dicap
- 3) Sikre at personer med handicap altid tilbydes en bisidder ved behandling af sager om støtte til personer med handicap
- 4) Sikre at personer med handicap og

deres pårørende er repræsenteret i de kommunale handicapråd

- 5) Sikre hjælp og støtte til pårørende til personer med handicap fx i form med uddannelse, godtgørelse af tabt arbejdsfortjeneste og supervision til pårørende der påtager sig at yde hjælp til personer med handicap
- 6) Kommuner øger fokus på vejledning af borgere med tilbud til og rettigheder for personer med handicap inden for gældende lovgivning

- 7) At have et handicap må ikke være en hindring for at indgå i relationer på lige fod med alle. Kommunerne op-fordres til at styrke det generelle kendskab til personer med handicap og deres hverdagsliv og levevilkår.

- 8) I kulturlivet kan man styrke handica-pidrætten, og man kan sikre sig, at aftenskoletilbud kan benyttes af per-soner med handicap. dette kan gø-res ved at disse bliver indrettet på måder, hvor personer med sensori-

ske, psykiske, kognitive og fysiske handicap kan inkluderes.

- 9) Sikrer en koordineret og helhedsori-enteret indsats med sundhedsvæse-net, særligt i mindre bosteder
- 10) Indføre faste procedure for vejled-ning af borgere om anke- og klage-muligheder ved afgørelser, og sikre at give skriftlige afgørelser til bor-geren

GIVE ME

**KIFFAANNGISSUSERMUT
NALIGIISITAANERMULLU**
For frihed og ligestilling

**KOMMUNIMUT QINERSINERMUT PIUMASAQAATIT 5
5 KRAV TIL KOMMUNALVALGET 2021**

#NIIKGIVEME5

SULIFFEQARNEQ ARBEJDE

Pitsaanerujussuusinnaavoq

Suliffeqarneq inunnut innarluuteqartunut tulluarsagaangilluinnarpoq, pillorissaasoq Sara Jilsø Fleischer nammineq innarluuteqartoq pisortanullu sorsuuteqartuarsimasooq isumaqarpoq

Jette Andersen

Meeqqat atuarfianiit inuusuttut ilinniarfiinut ikaarsaariartunut ajornartorsiuteqarpugut. Imaluunniit suliffeqarfimmi ilinniarfissaminnik pissarsiniarneranni, piumasaqaatit maannakkut atuuttut naapertorlugit. Taama pillorissaasoq Sara Jilsø Fleischer oqaluttuarpoq, nammineq ipinertigut nappaammik Ehlers-Danlosimik nappaateqartoq, pernermigut Madelungimik innarluuteqartoq taamaattumillu tamakkiisumik sulisinnaanani.

Nassuiaavoq inuit innarluuteqartut inuusunnerminni sunik piginnaasaqarnerut piginnaasaqanginnersulluunniit qitiutissallugu pingaartuusoq. Pingaartuuvoq inersimasutut sulilernissaminnut ingerlariaqqinnissaannut sapinngisamik pitsaanerpaamik ikiornissaat. Taamatut pisoqangikkaangat inuusuttut innarluuteqartut inuuniarnerminni ajornartorsiuteqalersinnaapput.

- Inuusuttuaraanerminni tassungalu atatillugu kinaassutsiminnik ajornartorsiuteqarnermik saniatigut ilungersortik paasiniartarpaat innarluutiminnut atatillugu kinaanerlutik, sitigullu suliqataasinnaanerlutik, Sara oqarpoq. Isu-

maqarpoq Kalaallit Nunaanni inuit innarluuteqartut ilaatinneqarnerunerisa nutaajunera ajornanginnerulersitsingitsoq.

Suliffeqarfii inunnut innarluuteqartunut tulluarsagaangillat, nassuiaavoq. - Suliffeqarnikkut ajattugaasoqartarpoq. Atorfiit ilaat inornarsinnaasarput arlaatigut piginnaasakinnerugaanni. Aporfissat nammineerluni qaangerumi-naassinnaasarput, tamannalu inuiaqatigiinnut imaluunniit inunnut ataasiakkaanut siunissamut ungasissumut aqqiisutissaangilaq. Inuppasuimmi innarluuteqartut siusinaartumik soraarnerusutisiaqalersarput. Inuiaqatigiit imaattariaqarput meeqqat inuusuttullu atasinnaasumik piginnaasaqalernissaannut qulakkeerneqarlutik, inersimasullu piginnaasakinnerulersimasut/innarluuteqalersimasut piukkunnarsaqqinneqarinnisaat qulakkeerneqarluni. Kommunini peqqinnissaqarfimmilu.

Inissaqartitsineq

Sara Jilsø Fleischerip Kalaallit Nunaanni suliffeqarnikkut allatigut inissaqartitsisoqarsoraa. Napparsimagaanni angerlarsimasoqarsinnaavoq. Meeraq nassaraanni tamanna suliffeqarfimmi aamma inissaqartinneqarpoq.

- Taamaalliluta nunarpassuarnut alla-

nut naleqqiulluta pitsassuarnik suliffeqarnikkut kultureqarpugut, oqarpoq.

Suulli tamarmik ajunngitsuinnaangilat.

- Ullup ilaani sulisoqarnissaa...taamaattut inuttassarsiuunneqartut takukulannilavut. Immaqa inuit ilaasa tamakkiisumik sulisinnaanginnerat inissaqartittorsuunnilarput. Sulisussarsionermi imaluunniit suliffeqarfimmi ataasiakkaani, Sara oqarpoq namminerlu misilittakkani eqqaallugit:

- Inissaqartitsineq taamaattorpiag amigaatigigakku suliunnaartariaqartarsimavunga. Piginnaasaqarfimmi suliffisarsioraangama ammasumillu pissuseqarlunga oqarlunga piffissami tamakkiisumi sulisinnaananga aperalunga piffissap ilaani sulisinnaanarlunga. Namminersorlutik Oqartussani, peqqinnissaqarfimmi atorfiit pineqarput, kommunilu atorfiit, oqaluttuarpoq tikkuarlugulu soorunami tamanna inunnut piginnaaneqartunut inuiaqatigiinnillu sullisseqataarusuttunut aporfiusoq anner-tooq.

Aalajangiinermiit iliuuseqarnissamut ungasissoq

Kalaallit Nunaat inatsiseqarnikkut angusarippoq. 2020-mi innarluuteqarnermut nutaamik inatsiseqalerpoq, 2017-

imi piginnaangorsaaqqinneq pillugu inatsiseqarluni, inuit piginnaangorsaaqqinneqarnissamut periarfissaqarlutik eqaannerusumillu suliffeqarlutik, tamakkiisumik sulisinnaangikkunik.

- Pisortat tassaasariaqarput "ikiuisut", taammaassappalli inuit ataasiakkaat ikiornissaannut ilisimasaqartariaqarpoq, inuk pineqartoq qaffasissumik ilinniarsimasuuppat imaluunniit ilinniagaqarsimasuunani. Tamanna kommunit Majoriamut ingerlatassangortippaat. Tassanilu piginnaangorsaanissamut pisariaqartitsisoqarpoq, oqarpoq.

Nunarpassuarni allani inuit innarluuteqartut sulilernissaannut piginnaangorsaaqqiisamut tamakkiisumik periuseqarput, saniatigullu inunnut ataasiakkaanut ataatsimut isigaluni iliuuseqarluni.

- Uanga nammineq misigisimasakka malillugit nunatsinnili suliffeqalersitsiniarluta aqqiisusissimannigilagut: Ulloq suliffiusoq allatut aqqiisuunneqartariaqarpoq, suliassamut taarsiisoqartoqartariaqarpoq, ikiuteqartariaqarlunilu. (Boksimittoq atuaruk, aqq.). Qanoq naleqqussaasoqartariaqarneranut najoqqutassat pingasut, inuttut piginnaasakinnerusunut atorfik ingerlanneqarsinnaassappat, oqarpoq.

Det kan gøres meget bedre

Arbejdsmarkedet er på ingen måde gearret til personer med handicap, mener ergoterapeut Sara Jilsø Fleischer, der selv har et handicap og har kæmpet mod systemet

Jette Andersen

Vi har et problem med dem, der overgår fra folkeskolen til en ungdomsuddannelse. Eller hvis de vil have en plads på arbejdsmarkedet med de vilkår, der hersker nu. Det fortæller ergoterapeut Sara Jilsø Fleischer, der selv lider af bindevævssygdommen Ehlers-Danlos og Madelung-deformitet i underarme og derfor ikke kan arbejde på fuld tid.

Hun forklarer, at det er afgørende at have fokus på, hvad personer med handicap egentlig kan og ikke kan i deres unge år. Det er vigtigt for at kunne hjælpe dem bedst muligt videre i deres arbejdslivet som voksne. Når det ikke sker, kan det resultere i eksistentielle problemer for unge med handicap.

- Udover at være teenager med alle de tilhørende identitetsproblemer, skal de kæmpe med at finde ud af, hvem de er i forhold til deres handicap, og hvad de kan bidrage med, siger Sara. Hun mener ikke, at det gør det nemmere, at

det er nyt i Grønland at skulle favne personer med handicap på en mere inkluderende måde.

Arbejdsmarkedet er ikke gearret til personer med handicap, forklarer hun. - Vi har et ekskluderende arbejdsmarked. Vi har nogle stillinger, som det ofte er svært at komme i betragtning til, når man har en funktionsnedsættelse. Barriererne kan være svære at overkomme på egen hånd, og det er hverken for samfundet eller den enkelte en langtidsholdbar løsning. For mange personer med handicap ender på førtidspensionister. Vi må have et samfund, hvor vi sikrer børn og unge en holdbar rehabilitering og voksne, der får en funktionsnedsættelse/et handicap, sikres en kvalificeret rehabilitering. Både i kommuner og sundhedsvæsen.

Rummelighed

Sara Jilsø Fleischer anerkender, at Grønland har et rummeligt arbejdsmarked på andre områder. Er man syg, bliver man hjemme. Har man sit barn med, rummer arbejdspladsen også det.

- På den måde har vi en fantastisk arbejdskultur i forhold til mange andre lande, siger hun.

Det er dog ikke rosenrødt det hele. - At have folk på deltid... det er ikke noget, vi ser stillinger slået op med. Accept af at nogle måske ikke kan arbejde på fuld tid, er vi ikke gode til at rumme. Hverken - som jeg ser det - i stillingsopslag eller på den enkelte arbejdsplads, siger Sara og trækker på egne erfaringer:

- Jeg har måtte stoppe med at arbejde, fordi jeg manglede præcis den rummelighed. Jeg har oplevet den, når jeg har søgt nogle stillinger, som jeg var kompetent til, fordi jeg spillede med åbne kort og sagde, at jeg nok ikke havde mulighed for at arbejde fuld tid og spurgte, om der var mulighed for at arbejde på deltid. Det gælder stillinger i Selvstyret, stillinger i sundhedsvæsenet, og stillinger i kommunen, fortæller hun og påpeger, at det naturligvis er en enorm forhindring for mennesker, som godt kan og vil bidrage aktivt til samfundet.

Langt fra papir til handling

Grønland er ellers nået langt lovgivningsmæssigt. Der kom en ny handicaplov i 2020, og der er en lov fra 2017 om revalidering, der giver folk mulighed for revalideringsforløb og mulighed for fleksjob, hvis de ikke kan arbejde på fuld tid.

- Systemet skal være "hjælperen", men det kræver en indsigt at kunne hjælpe det enkelte menneske, uanset om der er tale om en person med høj uddannelse eller ingen. Det har kommunerne sat Majoriaq til at forvalte. Og dér er der behov for at kompetenceudvikle, siger hun.

I mange andre lande bruger man den samme overordnede skabelon om arbejdsrevalidering til at hjælpe mennesker med handicap samtidig med, at der er en helhedsorienteret indsats for det enkelte individ.

- Men vi har ikke i Grønland fået systematiseret - som jeg oplever det personligt - det her med, hvad vi skal, for at kunne komme ind på arbejdsmarkedet: Arbejdsdagen skal tilrettes ander-

Ungasinngitsoq tikillugu Sara Jilsø Fleischer Kommuneqarfik Sermersuumi innarluutillit pillugit siunnersuisoqatigiinni siulittaasuuvooq. Sara Jilsø Fleischer sad indtil for nylig som forperson for Kommuneqarfik Sermersooqs handicapråd.

- Inatsimmi allassimavoq inuit innarluutillit ataatsimut nalilersorneqartassasut; taamaattumik aamma taamaaliortariaqarpugut.

Sarap nassuerutigaa inatsit ukiumit ataatsimit pisoqaassuseqartoq nutaajummat, tupigaali Namminersorlutik Oqartussanit suli inatsimmut nalunaa- rummullu akuerisaasumik ilitersuusior- toqarsimangimmat imaluunniit illersui- seqarnermut aqqissuussamut ilinniarnissamut pilersarusiortoqarsimanani.

- Anguniagaq suli ungasissupilussu- voq, anersaaruluppoq.

Angusassaq suli ungasseqisoq

Inuit innarluuteqartut sulisinneqarsin- naagunik pisuussutaapput annertuut, pisortaniilli qulaatiinnarneqartuarput, Sara Jilsø Fleischer isumaqarpoq.

- Piginnaasaqarput suliffeqarfiit ator- luarsinnaasaannik, ersarissarneqartaria- qarpullu, taamaassappallu oqaluuseri- sariaqarpavut. Angerlarsimaffinni kaf- fisorujoorutaa aammali Majoriami aqqissuussamik qaffasissumillu, kom-

munit taanna suliassamik ingerlatsi- suussaattimmassuk.

Majoriarli kisimi isiginiarneqassangi- laq.

- Pisariaqartumik ikiuisoqarsinnaanis- saa isumagisariaqarparput. Inuit sulisin- naagaluartut angerlarsimaffiminnili pisariaqartitaminnik ikiorneqarsinnaan- ginnerat atorsinnaangilaq taamaalil- lutillu sulinissaminnut nukissaqaratik, oqarpoq, kissaatiginartillugulu iliuse-

qartussat attuumassuteqartut tamarmik akuutinneqarnissaat. Matumani mee- qanik sullissisut eqqarsaatigai, ikiuutitut atatillugu sullissisut, inigisat ilinniarni- llu.

- Suliffeqarneq saniatigullu inuune- qarneq oqimaaqatigiittariaqarput. Inuup innarluutillip ulluinnarni inuunini ingerlassinnaaniarlugu nukissami 80 procentii atortarpagitt sinneruttullu kommunimut ilungersorniaraluarluni, taava sulisinnaassangilaq, oqarpoq.

ledes, der skal laves kompensationer i forhold til arbejdsopgaven, og der er brug for nogle hjælpemidler. (Læs mere i boksen, red.) Altså tre overordnede parametre for, hvordan der skal laves justeringer, for at du som person med funktionsnedsættelse kan være i den her stilling, siger hun.

Lang vej

Personer med handicap er en stor menneskelig ressource, hvis de bliver sat i arbejde, men de bliver fuldstændig overset i systemet, mener Sara Jilsø Fleischer.

- Der er nogle kompetencer, som arbejdspladserne kan have glæde af, men det skal synliggøres, og det kræver, at vi er nødt til at tale om det. Både hjemme ved kaffebordet, men også systematisk og akademisk på Majoriaq, der varetager den her opgave i kommunerne.

Men det er ikke kun Majoriaq, der skal i søgelyset.

- Vi skal sørge for, at der er den fornødne hjælp. Det nytter ikke, at vi har borgere, der godt kan arbejde, men ikke

får den fornødne hjælp derhjemme, så de ikke har kræfter til arbejdet, siger hun og ser gerne, at alle relevante aktører inddrages. Her tænker hun for eksempel på børneforvaltningen, sagsbehandleren i forhold til hjælpemidler, bosituation og uddannelsesinstitutioner.

- Der skal være en balance mellem arbejde og livet ved siden af. Hvis en person med handicap bruger 80 procent af sine ressourcer på at overleve i sin egen hverdag og de sidste på at kæmpe med kommunen, så er der ikke arbejdskraft tilbage, fastslår hun.

- Lovgivningen siger, at vi skal have et helhedssyn på personer med handicap; så det bliver vi også nødt til at gøre.

Sara anerkender, at loven er ny, lidt over et år, men undrer sig over, at der endnu ikke er kommet en godkendt vejledning til lov og bekendtgørelse fra Selvstyret eller en uddannelsesplan i forhold til bisidderordningen.

- Der er rigtig lang vej endnu, siger hun med et suk.

Suliffimmi naleqqussaanner- mut assersuutit

- Suliassap aqqissuunnersa
- Suliap allangortinnera
- Ikiuiniutit
- Inuttut ikiorteqarneq

Eksempler på justeringer i arbejdet:

- Tilrettelæggelse af opgave
- Ændringer i opgaver
- Hjælpemidler
- Personlig hjælper/assistance

Sulineq

Suliffeqarnikkut peqataatitsi- sariaqarpugut!

Tikikkuminartooq naleqqussar- simasorlu.

Naak tamakkiisumik sulisin- naangikkaluarlunga inis- saqartinneqarpunga.

Inunnik innarluuteqartunik nammineq atorfinitsitsinissa- mut kommuni immikkut aki- sussaaffeqartoq, tapersersuil- luni suliffeqarfiillu tamatigo- ornissaannut peqataatitsinis- saannullu kajumissaarlugit.

Suliffeqarfinni ilitersuisoqar- nermik aqqissuussisimasooq.

Inunnik innarluuteqartunik namminersorlutik suliffeqar- fittaarnissaminnik kissaate- qartunik tapersersuisooq.

Arbejde

Giv mig et inkluderende arbejdsmarked!

Som er tilgængeligt og tilpasset.

Der har plads til mig, selvom jeg ikke kan arbejde 100 procent.

Hvor kommunen tager et særligt ansvar for selv at ansætte personer med handi- cap, samt støtter og motive- rer virksomheder til mangfol- dighed og inklusion.

Der har etableret mentorord- ninger på arbejdspladserne.

Som støtter personer med handicap, der ønsker at starte selvstændig virksomhed.

ATUARNEQ SKOLE

Isoleret til hjemmet:

Kun i skole ti dage om året

Kommuner, skolesystem og lærere har svært ved at forstå børn med handicap, siger Sofiannguaq Slot Pedersen. Hun er mor til et barn med ADHD og autisme, og mener der mangler viden på området

Jette Andersen

Hans Mathias Pedersen er 11 år og diagnosticeret med den neuropsykiatriske lidelse ADHD og infantil autisme. Derfor går han i en specialklasse, som han begyndte i fra 3. klasse.

Klassen er dog så urolig, at han ikke kommer i skole mere end cirka ti dage om året.

Specialklassen er en lille klasse på omkring seks elever i alle aldre og med mange forskellige behov. Den ældste skal til afgangsprøve i år.

- Hans Mathias var bare en lille dreng på otte år, da han kom i samme klasse som 15-årige unge mænd i pubertetsalderen, fortæller hans mor, Sofiannguaq Sloth Pedersen.

Eleverne i specialklassen har helt forskellige problemer, og ikke alle har en diagnose.

- Man blander børn med forskellige udfordringer og diagnoser. Til at styre klassen er to lærere, der ikke er specialiseret i for eksempel autisme, siger hun.

Klassen er en del af Atuarfik Hans Lynge, i daglig tale AHL, hvor specialklasseleverne er tæt på de andre elever. Det er en stressfaktor. Derudover er specialklassen meget urolig. Hans Mathias kan slet ikke rumme at være i den. Derfor bliver han hjemme langt de fleste dage.

Hans Mathias blev født fem uger for tidligt. Han var ramt af sygdom i nyrerne og ingen vidste, om den lille dreng ville overleve. Men han var sej og kom igennem sygdommen og hjem med sin mor, Sofiannguaq Sloth Pedersen, til en helt almindelig børne hverdag.

Hvilke vanskeligheder kan ADHD give?

Mennesker med ADHD har primært svært ved at koncentrere sig, skabe overblik og struktur og ved at planlægge og gennemføre aktiviteter. Det kan bl.a. være svært at sidde stille, vente på tur, følge de sociale spilleregler, fuldføre sine opgaver, huske aftaler og styre sine følelser. Disse vanskeligheder kan give personer med ADHD problemer på mange områder i livet; i skolen, under uddannelse, på job, og i forhold til familier, partner og venner. Det kan være svært at få en almindelig dagligdag til at fungere.

Kilde: ADHD.dk

- Han startede som alle andre børn i vuggestue. Han var godt nok lidt bagud, men det følte jeg ikke dengang. Som mor er det meget svært at se, at ens barn har nogle problemer, fortæller Sofiannguaq.

Venner havde han kun få af gennem vuggestue- og børnehavetiden. Det har ikke ændret sig. Han har én rigtig god ven, som går i samme specialklasse og har samme diagnose som ham.

- Han vil gerne se ham meget mere, men han kan ikke

Man så intet alarmerende i Hans Mathias' adfærd de første seks år. Indtil han kom i skole.

- Det første år blev jeg ugentligt indkaldt til det ene og det andet møde med lærere og trinledere, siger hun.

Aha-øjeblikket

Sofiannguaq Sloth Pedersen kunne ikke forstå hendes søns skolesituation.

- Derhjemme var han stille og rolig. En god dreng der gjorde, hvad der blev bedt om. Det er han stadig, når forholdene er til det. Han er det bedste barn, man kan ønske sig, understreger hun.

Men i skolen kunne han få store raserianfald. Det skete, når han ikke følte sig forstået. Så blev han sur og nægtede at deltage i undervisningen eller gik ud af klassen.

Sofiannguaq arbejdede dengang som anstaltsbetjent og blev i den forbindelse sendt på et kursus om ADHD og ADD. Der var der nogle brikker, der faldt på plads. På det tidspunkt gik hendes søn i 1. klasse. Hun ringede ned til lægeklinikken og bad om at få sin søn udredt. Der fik han diagnosen ADHD, og derfra kunne de begynde at tilpasse livet for Hans Mathias, der fik en støtteperson i skolen. Men det løste ikke alle problemer, og da han gik i 2. klasse, sagde Sofiannguaqs far, som er læge, at hun skulle prøve at få ham udredt for autisme.

- Han vidste jo, hvad han snakkede om, så vi gik igennem hele møllen igen, fortæller hun.

Denne gang fik de diagnosen infantil autisme. Det resulterede i mere hjælp og overførsel til specialklassen.

Hans Mathias snakker i dag udelukkende engelsk. Da han gik i 1. klasse, snakkede han udelukkende grønlandsk og i 2. klasse, skiftede han til dansk, men siden 3. klasse har han kun snakket engelsk.

Vigtigt netværk

Sofiannguaq Sloth Pedersen ved godt, at skolen og lærerne vil det bedste for hendes søn.

LEIFF JOSEFSEN

Sofiannguaq Sloth Pedersen ernermi siunissaanut ernumavooq. Atuarfeqarfimmi inunnik innarluuteqartunik sullisseriaaseq allanngorluinnanngippat neriuunartoqanngilaq.

Sofiannguaq Sloth Pedersen er bekymret for sin søns fremtid. Den ser sort ud, hvis der ikke sker drastiske ændringer i tilgangen til personer med handicap i skolesystemet.

- Men de ved ikke hvordan, siger hun.

Det betyder også, at der ikke er undervisning som sådan i klassen.

- De sidder og laver modellervoks, leger med garn og tegner. Selv min søn forstår ikke, at han skal i skole, når han ikke lærer noget, siger hun.

I dag har han sin storesøster, Sandy, som støtteperson, fordi det er så svært at finde egnede støttepersoner. Før var det Sofiannguaqs kæreste, Brian, der var støtteperson, men da pengene blev for små i familien, måtte han tilbage på arbejdsmarkedet.

- Lønnen som støtteperson er simpelthen for lav. Det kan ikke svare sig for voksne at være støtteperson, siger hun.

Derudover har hun erfaring med, at støttepersoner blev anset som ekstra hjælp til hele daginstitutionen og faktisk ikke måtte blive, hvis hjælpen kun gik til barnet, som støttepersonen rent faktisk var ansat til at holde fokus på.

Heldigvis kunne Sandy tage over efter Sofiannguaqs kæreste. Sandy bor stadig hjemme, så på den måde kan økonomien hænge sammen for hende.

- Jeg er heldig, at min datter vil være støtteperson for ham, men det er stadigvæk et kæmpe problem. For hvad kan vi bruge det til, havde jeg nær sagt, når han ikke kan komme i skole og få den undervisning, han skal have. Den får han ikke og de få gange, han er dernede, så er der ikke noget for ham, siger hun.

Unødvendige forhindringer

Sofiannguaq Sloth Pedersen er på det rene med, at skolen prøver at tilpasse sig. Men det sker på baggrund af uvidenhed. Manglende viden betyder misforståelser.

- De har lavet en lille skillevæg, men så sidder han med ryggen til lærerne. I et mørkt lille hjørne, hvor han kan sidde for sig selv i fire skoletimer og tegne, siger hun.

Uvidenheden resulterer også i unødvendige forhindringer.

- Hvis mit barn er velforberedt på, hvad der skal ske i løbet af skoledagen, så kan han sagtens deltage i undervisningstimerne. ADHD betyder, at han ikke har motivation, så der skal være en gulerod for enden af målet. Guleroden er, at han skal kunne det samme som andre børn, i stedet for at demotivere ham og uden forståelse lade ham tage lektier med hjem, som de andre elever ikke skal, siger hun.

Hun så gerne, at der blev sat ressourcer af, så specialklasselærere kunne få noget specialviden og dermed få redskaber til at håndtere hver enkelt elev.

- Det ville hjælpe, hvis lærerne fik kursus i, hvad de skal være opmærksomme på. Der er nogle fællestræk for de forskellige autister, og det kan man få viden om. Det kræver bare, at lærerne får lov til at komme på kursus, siger hun.

Det er ikke fordi, kurserne ikke findes. De er der, det ved Sofiannguaq af egen personlig erfaring. Hun har selv været på flere forældrekurser om autisme, hvor hun har lært utrolig meget om diagnosen.

Hendes utilfredshed går hele vejen rundt: fra kommunen til skolen og lærerne.

- Der bliver ikke set på det individuelle barn, siger hun og erkender, at det er hårdt.

- Min søn kan ikke få det samme som andre børn. Som det kører nu, vil Hans Mathias aldrig kunne klare folkeskolens afgangsprøve. Det kommer ikke til at ske. Som det er nu, vil han aldrig få sig en uddannelse. Der skal noget helt andet til ham, men hvad det skal være, ved jeg faktisk ikke, siger hun.

Angerlarsimaffimmini mattusimasoq:

Ukiunut ulluni quliinnarni atuartartoq

Kommunit, atuarfeqarfiit ilinniartitsisullu meeqqat innarluutillit paasiuminaatsittarpaat, Sofiannguaq Sloth Pedersen oqarpoq. ADHD-mik autisimillu atugalimmik meeraqarpoq, isumaqarlunilu suliassaqarfimmi ilisimasat amigartut

Jette Andersen

Hans Mathias Pedersen aqqanilinnik ukioqarpoq, sianitutigut ADHD-mik autisme infan-tilimillu atugaqartutut nalileneqarsimalluni. Taamaattumik klassemi immikkut ittumi atuarpoq, 3. klassimit aallartiffigisamini. Klassianili ima eqqissimangitsigaaq ukiumut ullut qulit missaannaani atuartarluni. Klassi immikkut ittoq arfinillit missaannaanik assigiinngitsunik ukioqartunik atuartarpoq assigiinngitsunillu pisariaqartitsiffiulluni. Angajullit ukioq manna inaarutaasumik misilitsissapput.

- Hans Mathias nukappiarannguuvoq arfineq pingasunik ukiulik inuusuttuaranngortut 15-it missaannik ukiullit

atuaqatigileramigit, arnaa Sofiannguaq Sloth Pedersen oqaluttuarpoq. Klassimi immikkut ittumi atuartut assigiinngitsunik pisariaqartitsippot, tamarmillu sunik ajuuteqarnersut nalilersorneqar-simanatik.

- Meeqqat assigiinngitsunik ilunger-suuteqartut ajuuteqartullu akuleriissineqarput. Klassi ilinniartitsisunik mar-lunnik aqunneqarpoq, taakkuli asser-suutigalugu autisimertunik sullissinissaminut immikkut ilinniarsimangillat, oqarpoq.

Klassi Atuarfik Hans Lyngep ulluinnarni AHL-imik taaneqartartup ilagaa, tassani klassini immikkut ittuni atuartut atuartunut allanut qanittumiittarlutik. Tamanna ernumalersitsisarpoq. Klasselu immikkut ittoq eqqissivillioqarpoq. Hans Mathias ilaannikkut tassaniissinaannigivittarpoq. Taamaattumik amerlanertigut angerlarsimasariaqartarpoq.

Hans Mathias sapaatit akunnerinik talilmanik siusinaarluni inunngorsimavoq. Tartumigut nappaateqarpoq ilisimaneqanngilarlu nukappiaraq inuinnassanersooq. Akiuupporli nappaallu qaangelugu arnaminut Sofiannguaq Sloth Pedersenimut angerlarluni, ulluinnarni meeqqat inuuneranut nalinginnaalluinnartumut.

- Meeqqatut allatuulli meeraaqqerivimmiillerpoq. Allaniit kinguarsimanerugaluarpooq taamanikkulli tamanna maluginngilara. Anaanatut takujuminaalluinnarpoq meerasaqaq ajornartorsiuteqarpoq, Sofiannguaq oqaluttuarpoq.

Meeraaqqerivimmi meeqqerivimmi lu taamaallaat ikittunik ikinnguteqarpoq. Tamanna allanngorsimangilaq. Ataatsimik ikinngutigilluagaqarpoq klassimi immikkut ittumeeqatigisaminik, assiginanik ajuuteqartumik.

- Taanna akulikinnerujussuarmik takusarusukkualuarpaa, ajornarqaarli.

Hans Mathiasip inuunerani ukiuni arfinilinni siullerni aarlerinaateqartoqarne-ranik takussutissaqanngilaq. Atuarlernissaata tungaanut.

- Ukiuni siullermi sapaatit akunnikaartumik sunut tamanut aggersarneqartarpunga ilaatigut ilinniartitsisui trin-lederiilu oqaloqatigalugit, oqarpoq.

Paasilerpaa

Sofiannguaq Sloth Pedersenip ernermi atuarnerni inissisimanagera paasisinaannigilaq.

- Angerlarsimagaangami eqqissimasarpoq. Peqquneqarnini tamaasa naalattarlugit. Suli ajungeriarluni taamaattarpoq. Meeraavoq pitsaanerusi-naannigitsooq, erseqqissaavoq.

Atuarfimmili kamarujussuarsinnaasarpoq. Paasineqartutut misiginngikkaangami taamaattarpoq. Taava narrattarpoq ilinniartitsinermi peqataarusukkunnaarluni imaluunniit klassimit anilluni.

Taamanikkut Sofiannguaq inissisar-fimmi nakkutilliusutut sulivoq tassungalu atatillugu ADHD ADD-lu pillugit pikkoris-sartinneqarluni. Tassani paasisaqaaq.

Taamanikkut ernera 1. klassimi atuarpoq. Nakorsiartarfimmut sianerpoq ernini misissorneqassasoq qinnutigalugu. Tassani ADHD-mik atugaqartoq paasineqarpoq, tassanngaaniillu Hans Mathiasip inuunera naleqqussarsinnaallugu, atuarfimmilu tapersersortertarpoq. Taamaaliornikkulli ajornartorsiutai qaangerneqanngillat, 2. klassimili atuar-toq Sofiannguaq ataataa nakorsaasoq oqarpoq autisimemik atugaqarnersooq paasiniartissagaa.

- Suummi pinerlugit nalunngilaa, taamaattumik taakku tamaasa aqquasaq-qippavut, oqaluttuarpoq.

Maannakkut paasineqarpoq infantil autisme atugarigaa. Taamaalluni ikiorneqarnerulerpoq klassimillu immikkut ittumut nuunneqarluni.

Ullumikkut Hans Mathias taamaallaat tuluttut oqaluppooq. 1. klassimiilluni ka-laallisuunnaq oqaluppooq, 2. klassemilu qallunaatumut nuuppooq, 3. klassimiilli taamaallaat tuluttut oqalulluni.

Attaveqaatit pingaarutillit

Sofiannguaq Sloth Pedersenip nalunngilaa atuarfik ilinniartitsisullu ernermi-pitsaanik siunertaqartut.

- Naluaalli qanoq iluussanerlutik, oqarpoq.

Taamaattumik aamma klassimi iluamik ilinniartitsisoqarneq ajorpoq.

- Ingillutik marrarmik ilusilersuisarput, nuersagassamik pinnguarlutik titartaal-lutillu. Allaat ernerna paasisinnaanngi-laa sooq atuassanerluni ilikkagaqarnermi ajorami, oqarpoq.

Ullumikkut aleqaa Sandy tapersersortaa-voq, tapersersortimik naleqquttumik nassaarnissaq ajornaqimmat. Siusinnerusukkt Sofiannguaq angutaataa Brian tapersersortit inissisimavoq, ilaquta-riinnili aningaasanik amikkisaartoqarmat suliffittaartariaqarsimalluni.

- Tapersersortit akissarsiat appasip-pallaqaaq. Inersimasuulluni tapersersortaanissaq akilersinnaanngilaq, oqarpoq.

Tamatuma saniatigut misilittarsimavaa inuit tapersersortaaq meeqqerivimmi tamarmik immikkut ikiortitit isigineqartartut, najuussinnaasaratillu meeqqamut ataasiinnarmut ikiortaagu-nik, tapersersortitummi tamannarpiaq suliarisussaagaluarpaat.

Qujanartumilli Sandyp Sofiannguaq angutaataa kingoraarsinnaavaa. Sandy suli angerlarsimaffimmi najugaqarpoq, taamaaliornikkulli aningaasaqarnikkut naammattusaarisinnaalluni.

- Qujanaqaaq aleqaa tapersersortaa-sinnaammat, sulili annertuumik ajornar-torsiutaavoq. Ilami sumut atussagatsigu atuarsinnaanngippat ilinniartinneqarlunilu. Ilinniartinneqarneq ajorpoq atuariartutuaangamilu sammisassaqaarneq ajorluni, oqarpoq.

Aporfissat pisariaqanngitsut

Sofiannguaq Sloth Pedersenip ilisimavaa atuarfik naleqqussarniartussaasoq.

ADHD sunik ajornartorsiuteqarfua?

Inuit ADHD-mik nappaateqartut aallussisinaanermik ajornartorsiuteqarput, ataatsimut nalilissinnaanatik, aqqissuussineq pilersaarusiornissarlu ajornakusoorillugit, naammassisaqarsinnaanerallu kil-leqarluni. Unillutik issianissaq ajornakusoorittarpaat, tullinnguunnis-sartik utaqqisnaanaagu, inuit akornanni maleruagassat malikkumi-naatsillugit, suliassat naammassiuminaatsillugit, isumaqatigiissutit eqqaamaneq ajornartillugit misigis-sutsisillu aqukkuminaatsillugit. Ajornartorsiutit tamakku inuit ADHD-mik ajornartorsiuteqartut inuunermi soppassuurtigut ajornartorsiortissinnaavaat; atuarfimmili, ilin-niarnermi, suliffimmi, ilaqutariinnut, suleqatinut ikinngutinullu atatillugu. Ulluinnarni inuuneeq nalinginnaasoq ajornakusooritissinnaasarpaat.

Najoqqaq: ADHD.dk

Tamannali ilisimasaaqannginnermik tunngaveqarpoq. Ilisimasannigineq paatsuuinernik kinguneqartarpoq.

- Assiaqutannuagaqarpoq, taamaallunilu ilinniartitsisunut tununngassaaq. Teqqequmi tarrajuttumi kisimi akunnerni sisamani issiasinnaasarpoq titartaallunilu, oqarpoq.

Ilisimaatsuuneeq aamma pisariaqanngitsumik aporfissanik pilersitsisarpoq.

- Meerara ullormi atuarfiusumi susoqarnissaanik piareersarluarneqaruni ilinniartitsinermi peqataasinnaalluarpoq. ADHD peqqutigalugu kajuminnar-tinngilaa, taamaattumik angusassanik neqitsisoqarsinnaavoq. Neqitarineqarsinnaavoq meeqqat allat ilinniagaannik pissarsissasoq, kajumissusiiannar-nagu paasinagulu ilinniagassillugu meeqqat allat pinaviannigisaannik, oqarpoq.

Kissaatiginartikkaluarpaa aningaasaliisoqarnissaa taamaallutik ilinniartitsisut klassini immikkut ittuniittut immikkut ilisimasaaqalerlutik, taamaallutillu atuar-tut ataasiakkaat sullinnissaannut sakkusaqalerlutik.

- Ilinniartitsisut sunut tappinneruler-nissaminut pikkorissarneqarnissaat iluaqutaassagaluarpoq. Autisimertuni assigiinngitsuni ataatsimut ilisarnaate-qarpoq, tamakku ilisimalersinnaavaat. Ilinniartitsisut pikkorissarnissaminut akuerisaanissaat taamaallaat pisariaqarpoq, oqarpoq.

Imaanngilaq pikkorissaatissaqanngit-soq. Peqarpoq, tamannami Sofiannguaq nammineq nalunngilaa. Autisme pillugu angajoqqaatut arlaleriarluni pikkorissartarsimavoq, nappaat pillugu ilisimasalerujussuanngorluni.

Suut tamaasa naammaginartinnigilai: kommuni, atuarfik ilinniartitsisullu.

- Meeqqat ataasiakkaarlugit isiginiar-neqarneq ajorput, oqarpoq sakkorto-qisorlu nassuerutigalugu.

- Ernere meeqqatut allatuulli pissarsisimangilaq. Maannakkutut ingerlatillugu Hans Mathias meeqqat atuarfiani inaarutaasumik misilitsinnermi an-gusinnigisaannassaaq. Taamaattoqar-naviannigilaq. Maannakkut itsillugu ilin-nialinnigisaannassaaq. Allarlunniarmik iliuuseqartoqartariaqarpoq, naluarali sunaassanersooq, oqarpoq.

Atuarfik

Atuarfimmili peqataatitsisariaqar-pugut!

Atuarfik tikikkuminartooq, ilin-niartitsineq ilinniagassallu uannut naleqqussarsimasut.

Ilinniartitsisut tapersersortillu piginnaasaqartut naammattut, aqutsisullu pisinnaatitaaf-finnik ilimasaqartut.

Ilinniarneq inoqatinullu akuunera aqutigalugu inuunerna sinnerata aallartilluarnissaanik periarfissiisoq.

Pimmatiginiffiunngitsooq.

Inaarutaasumik misilitsin-nissannik qulakkeerisoq sulif-feqalernissanni atorsinnaa-sannik piginnaasaqarlunga.

Skole

Giv mig en skole, der inkluderer mig!

Der er tilgængelig for alle, og som tilpasser undervisning og pensum til mig.

Der har nok kompetente undervisere og støttepersoner, og en ledelse, der kender mine rettigheder.

Der gennem læring og socialisering, giver mig en god start på resten af mit liv.

Der er fri for mobning.

Der sikrer, at jeg får en afgangsprøve, og har de færdigheder, jeg har brug for til at få et arbejde.

INEQARNEQ BOLIG

LEIFF JOSEFSEN

Hans Peter Larsen tapiitsunut qimmitaarusukkaluarpoq, inunnik allanik isumalluuteqannginneruniarluni, naak inummik tapersersorteqarnini qujamasuutigaluarlugu sunik tamanik ikiuttoq.

Hans Peter Larsen vil gerne have en førerhund, da det også ville betyde en smule mere uafhængighed fra et andet menneske, selvom han er taknemmelig for sin støtteperson, der hjælper ham i alt.

Svagtseende spørger:

Hvem laver I boliger for?

Hans Peter Larsen bor i en bolig beregnet til en kørestolsbruger. Som svagtseende er det slet ikke optimalt for ham

Jette Andersen

Kommunerne fortæller stolt om nye handicapvenlige boliger. Ja, det er fint, men hvilket handicap er de lavet til? Næsten kun kørestolsbrugere og dårligt gående. Hvad med os?

Med os mener 50-årige Hans Peter Larsen, at der er masser folk med andre handicap. Der er forskellige fysiske, sensoriske, intellektuelle og psykiske handicap, og de skal ikke kategoriseres under samme mærkat, når det gælder bolig.

Han bor selv i det, der bliver betegnet som en handicapvenlig bolig i Nuusuaq-bydelen i Nuuk. Der flyttede han ind i marts sidste år. Det var mere af nød end lyst, for han var ikke tilfreds med boligen.

- Jeg havde aldrig været i området før og blev mødt af en bunke sne, så jeg vidste med det samme, at det ville blive en kamp for mig, fortæller han.

Boligen er i og for sig handicapvenlig, men ikke til ham. Boligen er beregnet til kørestolsbrugere. Det er stort set alle handicapvenlige boliger i Grønland.

- Myndighederne tror, at man kun er en person med handicap, når man sidder i kørestol. Det er overhovedet ikke tilfældet, siger han.

Hjemme hos Hans Peter er køkkenet lavt, håndvasken på wc'et er lav og wc'et ligeså. Men Hans Peter er ikke lav. Han er faktisk meget høj. Og han har et handicap. Han er bare ikke kørestolsbruger. Han er svagtseende og næsten blind. Han kan ikke se mennesker. Han kan se lys, for eksempel lampeskær og lyset i vejret. Der er derfor ikke noget at sige til, at han havde betænkeligheder

ved at tage imod boligen. Men fra kommunen fik han at vide, at der skulle ligge et svar på, om han ville have boligen eller ej næste dag.

- Så jeg valgte at tage imod den, så jeg kunne være på den sikre side og ikke ende som hjemløs, siger han.

Som barn havde han ingen problemer med sit syn, men da han kom i puberteten, begyndte han at mærke ændringer. Han fik i 1993 som 23-årig en diagnose fra lægen med den medfølgende dystre fremtidsudsigte, at han kunne risikere at blive blind. I 2017 kunne han ikke længere se mennesker.

- Det har heldigvis givet mig noget tid til at vænne mig til tanken og situationen, siger han.

Manglende hensyn

Hans Peter Larsen kommer oprindeligt fra Maniitsoq. Han boede i to år i Danmark med en daværende kæreste, inden han i 2019 flyttede til Nuuk og boede hos familie og venner, indtil han fik tildelt handicapboligen. Da han flyttede ind, og der blev afholdt indflytningssyn, blev han spurgt, om der skulle laves ændringer i boligen.

- Jeg nævnte selvfølgelig køkkenelementerne og wc'et og fik svaret, at det ville blive noteret og muligvis ville det blive ordnet. De har så lidt viden, så jeg svarede bare, at så kunne de lige så godt lade være, for jeg var allerede i gang med at søge ny bolig, fortæller han.

Han fik for nylig et nyt tilbud på en handicapvenlig bolig.

- Men hvem var den rettet mod? Kørestolsbrugere og seende. Køkkenets komfur var induktion, det kan jeg ikke bruge til noget, så jeg måtte takke nej, selvom det var ideelt med en placering

i midtbyen og tæt på vejen, hvor jeg kan stige af og på i en taxa lige til trappen, siger han.

Ved hans bolig nu, bliver der ikke taget hensyn til svagtseende og blinde. Ikke af dem, der sørger for snerydning og ikke engang af dem, han bor i blok med. De andre beboere stiller kørestole og tørrestativ op udenfor, så han ikke kan komme til de stolper, som han tæller for at nå hen til sin egen dør. Han er flere gange gået ind i kørestole henne ved trappen. Det er kun heldet, som indtil videre har skånet ham fra at falde ned ad trapperne.

- Det vil gøre det meget nemmere, hvis jeg for eksempel kunne få egen indgang, siger han.

Han bebrejder ikke de andre beboere for at stille deres ting udenfor, for blokken er jo beregnet til dem - seende kørestolsbrugere. Men han kan selvfølgelig blive træt af, at der ikke tages hensyn til ham.

- Jeg vil jo heller ikke røre andres vaskede tøj på tørrestativerne, siger han.

Afhængig af hjælp

Hans Peter har i dag en støtteperson fra kommunen, som han er meget taknemmelig for. Men han er bare ikke vant til at være så afhængig af en anden. Da han mistede synet i 2017 og flyttede til Danmark, blev han oplært i at klare sig selv og fik al den fornødne hjælp, han skulle have. Han kunne for eksempel selv gå på arbejde til blindecenteret på Nørrebro halvanden time fra sit hjem. Det var både på gåben, i bus og tog.

- Her kan jeg ikke engang selv gå ned til den lille vej og komme i en taxa, siger han.

Han har søgt kommunen om en førerhund. Det er åbenbart ikke prøvet i Grønland før, og hans sagsbehandler er skeptisk.

- Sagsbehandleren siger, at loven er udformet sådan, at der ikke må være hund, og der skal betales et depositum. Forhindringerne er det første, der bliver nævnt. Typisk. I Danmark skulle jeg bare spørge om noget én gang, så gik sagen i gang og jeg ville blive kontaktet, så snart, de havde noget klar. Her skal man først kæmpe mod systemet. Desværre. Men jeg er også bare blevet vant til det, siden jeg fik min første sagsbehandler i 1993, siger han.

Han er flere gange af forskellige sagsbehandlere i Grønland, blevet spurgt, om han vil på førtidspension. Det har han aldrig haft et ønske om.

- De ved ikke, hvordan de skal håndtere os, der lever et liv med handicap. Så det er nemmest for dem, at få os på førtidspension, for så er sagen lukket. Jeg skal nok selv sige til, når jeg får brug for at gå på førtidspension, siger Hans Peter Larsen, der arbejder fuldtid på et børnehjem.

Om han er på førtidspension eller ej, så bør der tages højde for hvert enkelt individ med handicap. Nogle har psykiske handicaps, nogle er blinde, nogle er kørestolsbrugere og nogle har autisme.

- Det her sted er så stille og roligt, at det måske er for folk med autisme, siger han.

- Kommunerne kunne godt gøre mere ud af, at spørge os med handicap, hvad det er, der er brug for i en handicapbolig til den specifikke person med handicap, siger han.

Isigiarsuttut aperiaat:

Kikkunnut inissialiortarpisi?

Hans Peter Larsen inissiami kaamisartakkanik atuisumut naatsorsuussami najugaqarpoq. Isigiarsuttut tamanna iluarinnngilluinnarpaa

Jette Andersen

Komminut inissiat innarluutilinnut naleqqussakkat nutaat tulluus-simaarlutik oqaluttuarisarpaat. Aap, ajunngilaq, innarluutilinnulli naleqqussagaappat? Kaamisartakkanik atuisuninnangajak pitsorluttu-nullu. Uagummi?

Uagut taagamiuk 50-inik ukiullip Hans Peter Larseni inuppassuit allanik innarluuteqartut eqqarsaatigai. Innarluutaat assigiinningsorpasuupput, timikkut, malussaattikkut, eqqarsartaatsikkut tarningkullu, inissiallu pineqartillugit ataatsimoortinneqassanngillat.

Nammineq Nuummi Nuussuarmi inissiami innarluuteqartunut naleqqussakkamik taasami najugaqarpoq. Siorna marsimi iserterpoq. Kajungernartinnngikkaluarlugu nuuttariaqarsimasooq, inissiami naammaginnartinnngilaq.

- Illoqarfiup immikkoortuani tassani najugaqanngisaannarpunga, apussuarlu tikippara, taamaalllunga erngerlunga paasivara uannut ilungersunassasooq, oqaluttuarpoq.

Inissiaq innarluuteqartunut naleqqussagaagalarpoq, Hans Petermuunngitsorli. Inissiaq kaamisartakkanik issiavilinnut naatsorsuusaavoq. Kalaallit Nunaanni inissiat innarluutilinnut tulluarsakkat tamangajammik taamaapput.

- Oqartussaasut isumaqarput inuit innarluutillit taamaallaat kaamisartakanniittartut. Taamaannngilluinnarpooq, oqarpoq.

Hans Peterip inigisaani igaffik appsippooq, peruruersartarfimmi asaffik apasilluni aamma taamatut perusu-

sartarfik. Hans Peterli mikisuunngilaq. Ilami angisuujuvoq. Innarluuteqarporlu. Kisianniliuna kaamisartakkanik issiavimik atuisuunngitsoq. Isigiarsuttuuvooq tappeeqaluni. Inuit allat takusinnaangilai. Qaamaneq soorlu qullermi silamilu qaamanermeersooq takusinnaavai. Tupinnangitsumillu inissiamut iserternissani nangaanartippaa. Kommunimilli paasitinneqarpoq aqaguani nalunaarutigissagaa inissiaq piumanerlugu piumanninnerluguluunniit.

- Taamaattumik akuerivara, isuman-naarniarlunga, angerlarsimaffeqanngitsunngornangalu, oqarpoq.

Meeraalluni isiginiarnermik ajornartorsiateqanngilaq, inuusuttuaraallunilu allanngoriartortoqartoq malugisinnaavaa. 1993-imi 23-nik ukioqarluni nakorsamit siunissami eqqanartoqarneranik paasitinneqarpoq, tassalu tappiitsunngorsinnaasooq. 2017-imi inuit allat takusinnaajunnaarpai.

- Taamaalllunga qujanartumik isuma inissisimanissaralu sungiunniarsaraara, oqarpoq.

Isiginiarneqanngitsut

Hans Peter Larsen Maniitsumit kingooqisuuvoq. Ukiuni marlunni taamanikkut arnaatinilu Danmarkimi najugaqarpoq, 2019-imi Nuummumut nuulluni, innarluuteqartunut inissiamik tuneqartinnani ilaqtut tamini ikinngutiminilu najugaqarluni. Isertermat iserternermullu misisuisooqarluni aperineqarpoq inissiami allannguisooqassanersooq.

- Soorunami igaffimmi nerriviit perusuersartarfimmi taavakka, akineqarpungalu allanneqartoq immaqalu iluarsineqarumaartoq. Ilisimasakippat, taamaat-

tumik akiinnarpunga taava tamanna pisariaqassanngitsoq inissiamimmi nutaamik ujaasilereerpunga, oqaluttuarpoq.

Inissiamik innarluuteqartunut naleqqussakkamik nutaamik neqeroorfigineqarpoq.

- Kikkunnilliuna naleqqussagaasooq? Kaamisartakkanik issiavilinnut isigisinnaasunullu. Igaffimmi iggavik kissakkasuartartuuvooq, atorsinnaanngilaralu, taamaattumik qujaannartariaqarpunga, naak illoqarfiup qeqqani inissisimanera pitsaagaluartoq aqqusinnermullu qanilluni, majuartarfiit eqqaanni taxanit niu-sinnaallungalu isersinnaallunga, oqarpoq.

Maannakkut inigisaani isigiarsuttut tappiitsullu mianerineqarneq ajorput. Aputaajaasartunit allaallu blokkimi najugaqatinit. Ineqartut allat kaamisartakkatik manioraavitsillu silatiminni inissittarpaat, taamaallunni sukut nammineq matuminut ingerlasut kisillugit tikissinnaanagit. Arlaleriarluni majuartarfiit eqqaanni kaamisartakkamut aporpoq. Iluatsitsinerinnarmigut majuartarfikkut ammut nakkakattarsimannngilaq.

- Ajornanninnerujussuussagalarpoq assersuutigalugu namminerisannik isariaqartuuguma, oqarpoq.

Najoqartut allat pigisamik silatiminnititsisarnerat assuerinnngilaq, inissiarsumi taakkununga naatsorsuusaavoq - kaamisartakkanik issiavilinnut isigisinnaasunut. Kisianni soorunami mianerineqannginnini katsussinnaasarpaa.

- Aammai allat errortaat manioraavinneittut attorusunngilakka, oqarpoq.

Ikiorneqarnissani isumalluutigigaa

Ullumikkut Hans Peter kommunimit inummik tapersersorneqarpoq qujamasuutigeqisaminik. Allaniilli taama isumalluuteqartigineq sungiusimannngiinnarpaa. 2017-imi isigisaarukkami Danmarkimullu nuulluni nammieernissaminik ilinniartinneqarpoq pisariaqartitami nullu ikiorneqarluni. Assersuutigalugu nammineerluni Nørrebromi isigiarsuttunut ornittakkamukarsinnaavoq akunnerup aappaata affaanik pisulluni suliar-torluni. Tassalu pisulluni, bussimik qimuttuitsunillu.

- Maani nammilerluunniit aqqusinninguamut ingerlasinnaanngilanga taxarniarlunga, oqarpoq.

Tapiitsunut qimmeqalernissaminik kommunimut qinnuteqarsimavoq. Tamanna Kalaallit Nunaanni misilinnegarsimagunannngilaq, taamaattumik sullissisua nalornivoq.

- Sullissisooq oqarpoq, inatsit ima aqqissuunneqarsimasooq qimmeqartoqarsinnaanngitsoq, depositumimillu akiliisoqartariaqarluni. Keermiaasiit aporfissat siulliullugit taaneqarput. Danmarkimi naammattarpoq ataasiarluni aperineq, taava suliaq aallartittarpoq, uangalu saaffigineqartarpunga arlaanik piareertoqaraangat. Maani pisortanut ilungersuasooqaaqqaartarpoq. Ajoraluatumik. Aammali tamanna sungiutiinnarsimavara, 1993-imi sullissisooqaleqqaar-mali, oqarpoq.

Kalaallit Nunaanni sullissisunit assigiinnngitsunit arlaleriarluni aperineqarsi-

mavoq, siusinaartumik suliunnaarner-siuteqalerusunnginnersoq. Tamanna kissaatigisimannngisaannarpaa.

- Innarluuteqarluta inuusugut qanoq sullissisanerluta naluaat. Taamaattumik taakkununga ajornanninnerpaavoq siusinaartumik suliunnaarner-siuteqaler-sissalluta, Hans Peter Larsen meeqqat angerlarsimaffiani tamakkiisumik sullisoq oqarpoq.

Sisunaartumik suliunnaarner-siuteqarpat taammannngippalluunniit inuit innarluuteqartut tamarmik immikkut isiginiarneqassapput. Ilaat tarnimikkut innarluuteqarput, ilaat tappiitsuullutik, allat kaamisartakkanik issiaveqarlutik ilaallu autismimik atugaqarlutik.

- Maani nipaallunilu eqqissisimanaqaaq, taamaattumik immaqaa autismentunut tulluarluni, oqarpoq.

- Kommunit innarluuteqartugut paasiniaaffiginerusinnaavaatigit innut ataasiakkaanut innarluuteqartunut inissiani sunik pisariaqartitsinersugut, oqarpoq.

Inigisaq

Ineqarnermut politikki peqataatitsinerusoq!

Najugaqarfigerusutanni najugaqatigerusutakkalu peqatigalugit inissannik qulakkeerisoq.

Namminerisannik inigisaqarsinnaanngikkuma inissianik illersukkanik naammattunik qulakkeerisoq.

Ineqarnermut akiligassaq akissaqartitara.

Napparsimalissagalaruma, ajoquserlunga innarluuteqalerlungaluunniit inissiana allanngortinnissaanut tapersersuisooq.

Namminerisannik inissaqarsinnaanik periarfissiisoq.

Bolig

Giv mig en inkluderende boligpolitik!

Det sikrer mig muligheden for at bo, hvor jeg vil, og med hvem jeg ønsker.

Der har tilstrækkeligt med beskyttede boliger, hvis jeg ikke kan bo selv.

Der har en husleje, som jeg har råd til.

Der giver mig støtte til ombygning i tilfælde af sygdom, tilskadecomst eller handicap.

Der giver mig mulighed for at eje min egen bolig.

Hans Peter Larsenip kissaatiginartikkaluarpa nutaanik inissialiornerni innarluutit assigiinnngitsut isiginiarneqartarnissaat.

Hans Peter Larsen så gerne at myndighederne indregner alle former for handicap ind i nyt boligbyggeri.

SUNNGIFFIK FRITID

Sunngiffimmi inuuneqarnissamik periarfissaqannginneq aaqqinneqarsinnaavoq:

Qaammarsaanikkut

Karina Rasmussen angerlarsimaffimmi avataani sunngiffimmi sammisassaqaangaanngilaq. Isigiarsuttuovoq, sunngiffimminilu nammineerluni illoqarfiliarsinnaanissaanut arlalinnik amigateqarpoq

Jette Andersen

Karina Rasmussen ukiut 30-t matuma siornagut inunngorami erlavii aneerput, taamaalilluni anersaartuutilernejarluni. Taamaaliornerup isigisinaanermut sianiu-taa innarlerpaa, taamaalilluni ullumikkut isoriattumik isigisaqarluni, isaa saamerleq -6,50-iulluni talerperlerlu -6,75-iul-luni. Ukioqqortusiartornerani tamanna ajorseriarsinnaavoq. Taamaattoq oqalutsitut nutserisusullu ilinniarnissaminut akornuteqarsimannngilaq kingornalu Sisi-miuni Qeqqata Kommuniani tamakkiisu-mik suliffeqalerluni.

- Misigisimannngisaannarpunga isikkut innarluuteqarnera aporfiusoq, Karina oqarpoq. Nangilluni oqarpoq, ikinnguti-minut, ilaqtutaminut sulisitsisuminillu an-nertuumik tapersorsoneqarsimanini pingaartupilussuusimasoq.

Sunngiffimminili sammisaqarnerorusuppoq. Angerlarsimaffimmini ikinngu-tini ilaqtutanilu peqatigalugit nissiaasar-tupilussuovoq, uumasuutinilu peqatigiil-luarterlugu. Angerlarsimaffiulli avataani sammisaqarnerorusuppoq.

- Kissaatiginartikkaluarpaa sumiiffim-mik qaamaneqarluartumik imaluunniit sumiiffinnut tikikkuminartunut ornigus-sinnaanissara, angalaffigiuminartunut, oqarpoq.

Taamaallaat sunngiffimmi sammisas-sat peqataaffiginissaat ajornakusoorsin-naavoq. Aamma ulluinnarni sammisas-sat nalinginnaasut. Sisimiuni peroriar-torsimagami qujanartumik illoqarfimmi angalaarnissaa ajornakusoortinngilaa, isumaqarporli illoqarfimmi suliffeqarfiit niuarterfiillu atuisut innarluutillit eqqar-saatigineq ajoraat.

- Assersuutigalugu ilaannikkut Tele-Postimi poortukkanik aallertariaqartar-punga, taannalu inunnt isigisaqarner-mik innarluuteqartunut naleqqussa-gaanngilaq. Allassimasut naqinneri mi-kisuararsuusarput. Atorfissaqartissin-naavara soorlu timersortarfimmi Tase-ralimmiluunniit allassimasut angissutsi-mikkut naleqqussarneqarnissaat, taa-maalillutik atuaruminarnerullutik, Karina oqarpoq.

Isumassarsiat

Assersuutigalugu silami pitsaanagerusu-mik qaamaqquteqarpat Karina Rasmus-

sen suliffimmi kingorna pisussinnaavoq, qularinngilaalu taamaattoqartuuppat sunngiffimmi sammisaaqarnissaminut kajuminnerussagalarluni. Sammisassa-minik nassaareersimagalarpoq.

- Assersuutigalugu pingasunngornerit tamaasa Umiartortut Angerlarsimaffiani qilattaasartut klubbeqarput, qaamaq-qutaalli isinnut ajorpallaaqimmata orni-gukkusunngilanga, isikka qaasutiinnas-sagakkit, oqaluttuarpoq.

Taamaattumik isumaqaralarluni isigi-niarnikkut innarluutini aporfiumngitsoq taamaattoq inuunerini arlaanik toqqa-gaanngilaq.

- Taamaaliortariaqarpunga, oqarpoq.

Karina tapiitsut isigiarsuttullu peqati-giiffiani ISI-mi aamma ilaasortaasoq kis-saateqaralarpoq innuttaasunut tama-nut paasititsiniaasoqarnissaa, taamaalil-lutik inuit tamamik innarluutininik assi-giinngitsunik qaammaassaqaalerlutik. Inuit innarluutit pillugit ilisimasaqaler-nissaat iluaqutaaginnassaaq, oqarpoq.

Peqatigiiffik aqutigalugu appsit Dan-markimi atornerqartut ilisimasaqalersi-mavoq.

- Tassaniippat pisoqatissamik nas-sarneq imaluunniit sungiusaqatissa-

Karina Rasmussen sulereernerne kingorna angerlarsimanerusarpoq, inuit akornannut angalanissaminut qaamaneq naammaginnginnamiuk.

Efter arbejde, bliver svagtseende Karina Rasmussen primært hjemme, da belysningen udenfor er for dårlig for hende, til at begive sig ud til sociale sammenhænge.

mik. Inuit ilisarimareertariaqanngillat, tamannalu isumalluarnarteqaara. Isigiarsuttummi arlaqartut tusarsimavakka pisoqatissaminik amigateqartut. Isigiarsuttut angerlarsimanerusarput aq-qusinerne manifiit ilimanngisaniq qunu-gigamikkit, Karina Rasmussen oqarpoq.

Manglende fritidsliv kan afhjælpes:

Oplysning til alle

Der er ikke meget fritidsaktivitet udenfor hjemmet for Karina Rasmussen. Hun er svagtseende, og der mangler en del ting, før hun kan begive sig ud i byen på egen hånd i sin fritid

Jette Andersen

Karina Rasmussen blev født for 30 år siden med indvoldene ude, så hun blev lagt i respirator. Det beskadigede hendes syns-nerve, så hun i dag har et tåget syn med -6,50 på venstre øje og -6,75 på højre øje. Hun kan risikere, at det bliver værre med alderen. Det har dog ikke forhin-dret hende i at blive uddannet som tolk og oversætter og senere få et fuldtids-job i Qeqqata Kommunian i Sisimiut.

- Jeg har aldrig følt, at mit synshandi-cap var en forhindring, siger Karina. Hun tilføjer, at det har stor betydning, at hun har masser af støtte fra venner, familie og arbejdsgiver.

Men hun vil gerne have et mere aktivt fritidsliv. Hun, hækler meget sammen med sine venner og familie i hjemmet, og så bruger hun tid sammen med sine kæledyr. Men hun vil gerne noget mere ud af hjemmet.

- Jeg kunne godt tænke mig, at have mulighed for at komme nogle steder hen med god belysning eller til lettil-

gængelige steder, hvor det er nemt at finde rundt, siger hun.

Det er ikke kun fritidsaktiviteter, hvor det kan være svært at være med. Det er også almindelige dagligdagsting. Da hun er opvokset i Sisimiut, finder hun det heldigvis ikke svært at finde rundt i byen, men hun mener, at byens virk-somheder og forretninger ikke tænker på deres kunder med handicap.

- Jeg er for eksempel nødt til at gå ind i Tele-Post nogle gange for at hente pakker, og der er ikke tilpasset noget til personer med synshandicap. Tekststør-relserne er meget små. Jeg kan godt have brug for, at for eksempel hallen el-ler Taseralik tilpasser skriftstørrelserne, så de er mere synsvenlige, siger Karina.

Ideer

Hvis der for eksempel kom bedre belys-ning udenfor, så Karina Rasmussen kun-ne gå ud efter arbejde, så er hun sikker på, at det ville give hende motivation til at få en fritidsaktivitet. Hun har ellers kig på en aktivitet allerede.

- For eksempel er der en strikkeklub på Sømandshjemmet hver onsdag, men

fordi der er dårlig belysning for mine øjne, så nænner jeg ikke at gå til det, fordi jeg bliver træt i øjnene, fortæller hun.

Så selvom hun ikke synes, at hendes synshandicap er en forhindring, så er der alligevel nogle ting, hun fravælger i sit liv.

- Det er jeg nødt til, siger hun.

Karina, der også er medlem af for-eningen for blinde og svagtseende, ISI, så gerne en oplysningskampagne for alle borgere, så alle kunne blive oplyst om de forskellige handicaps. Det er kun en fordel, at få viden om folk med han-dicap, siger hun.

Igennem foreningen har hun lært om flere apps, der bliver brugt i Danmark.

- Her kan man finde en gå-ven eller en ven, man kan træne med. Man be-høver ikke at kende hinanden på forhånd, og det synes jeg lyder rigtig godt. Jeg har nemlig hørt fra flere svagtse-ende, at de mangler en gå-ven. De svagtseende holder sig primært inden-for, fordi de er bange for, ikke at kende til en vejs ujævnheder, siger Karina Ras-mussen.

Sunngiffik

Sunngiffimmi naligiinnik atugassaqaarlunga peqataa-sinnaallunga!

Tamanit peqataaffigineqar-sinnaasoq.

Neqeroorutit uannut tulluar-sakkat.

Aqutsisut ingiortillu naam-mattunik piginnaasaqartut.

Aqutsisut isumatullutillu aaqqiissinnaassuseqartut, taamaalillutik kikkut tamarmik peqataasinnaallutik.

Sapinngitsutut misigitinne-qarlunga inuuninni allatigut iluaqutiginnaasannik.

Fritid

Giv mig en fritid, hvor jeg kan deltage, på lige vilkår!

Som er tilgængelig for alle.

Der tilpasser tilbuddet til mig.

Der har nok kompetente ledere og ledsagere.

Der har en ledelse, der er kreativ og løsningsorienteret, så alle kan deltage.

Der giver mig en følelse af mestring, som jeg kan nyde godt af i andre dele af livet.

GIVE ME

**KIFFAANNGISSUSERMUT
NALIGIISITAANERMULLU**

For frihed og ligestilling

**KOMMUNIMUT QINERSINERMUT PIUMASAQAATIT 5
5 KRAV TIL KOMMUNALVALGET 2021**

#NIIKGIVEME5

PEQQINNEQ SUNDHED

Peqataasut sungiusareerlutik nuannisaqatigiittut. Ataatsimoorneq tamanna pingaarteqaat. Efter vedligeholdelsestræning hygger deltagerne sig sammen. Dette fællesskab betyder meget for dem.

Ramt af blodprop:

Nu kæmper han for andre

David Møller blev ramt af en blodprop for otte år siden: Det vigtigste er ikke at give op. Vi er ikke usynlige. Vi er mennesker, der er lige så meget værd som raske mennesker

Jette Andersen

David Møller var på vej til sit job på forbrændingsanlægget i Sisimiut en tidlig morgen i 2015, da han følte en stikkende hovedpine. Han tog dog på arbejde aligevel, men smerterne forsvandt ikke. Han fik det skiftevis godt og dårligt, og op ad formiddagen blev de dårlige perioder hurtigt dårligere. Ved frokosttid var han nærmest helt lam. Hvad han ikke vidste var, at han havde fået en blodprop i nakken.

- Jeg kunne ikke forstå, hvad der skete, siger David Møller. Han var 56 år, da han fik blodproppen. I dag er han 62 år.

Da den delvise lammelse ramte ham, opstod der kaos på arbejdspladsen. En kollega ringede efter en ambulance, som kom meget hurtigt. Men det er næsten også det eneste positive, der er at sige om sundhedsvæsenet, mener han.

Turen til sygehuset tager ikke mere end fem til ti minutter, men han var nu begyndt at glide ind og ud af bevidstheden. På sygehuset havde han heller ingen virkelighedssans.

- Jeg troede ikke, at der var noget i vejen med mig. Så jeg tog min mobil og ringede til min chef og sagde, at jeg kom igen om lidt, fortæller han.

Men da han opdagede, at han ikke kunne mærke noget i sin venstre side af kroppen, indså han alvoren. En grufuld tanke slog ham: Det kan være en hjerneblødning og afslutningen på livet.

Stædig

David Møller fik at vide, at han skal med det første fly til Nuuk og til behandling på Dronning Ingrid's Hospital. Han blev ramt af blodproppen fredag, men han kom ikke afsted før tirsdag sent om eftermiddagen.

Der var ellers masser af fly i løbet af dagene, husker han.

- Man kan altid høre fly flyve over sygehuset, og jeg spurgte hver gang, om det var nu, jeg skulle afsted. Til sidst blev jeg halvsur og frustreret, men hvad skulle jeg gøre, siger han.

Det eneste, der blev gjort på sygehuset for ham, var at tage hans blodtryk. Han måtte ikke få piller, eftersom der ikke var klarhed over, om han var ramt af en hjerneblødning eller en blodprop. Ved apopleksi (samlet betegnelse for hjerneblødning eller blodprop, red.) bør der sættes ind med akut hjælp mellem fire og fire og en halv time. Det skete altså ikke.

- Som apopleksi-patient har man det ikke godt. Man er bange, og man ved ikke, hvad der venter, eller hvad man skal forvente, siger han.

- Jeg synes ikke, at sundhedsvæsenet var gode til at tage sig af mig.

I dag kan han ikke arbejde, og styrken er ikke tilbage på fuld kraft i venstre side. Men han kan gå, selvom han bliver hurtigt træt. Han må for eksempel holde en pause, når han går op ad trapper. Det er ikke med sundhedsvæsenets hjælp, at han er nået dertil, hvor han er i dag. Efter han kom tilbage til Sisimiut, sagde en læge til ham, at han nok skulle indstille sig på et liv i kørestol eller med krykker. Det ville han ikke høre tale om, og en måned efter gik han selv uden hjælpemidler.

- Jeg ville ikke i rullestol eller bruge krykker, og da jeg selv kom gående tilbage på sygehuset, klappede sygeplejersker og læger helt vildt af mig, fortæller han.

Mangler hjælp

David Møller føler, at han blev smidt ud af sygehuset og videre til kommunen. Her var der dog ikke meget mere hjælp at hente.

- Vi blev sendt til fitness i hallen uden hjælp. Vi skulle bare selv træne, uden at vide, hvad vi skulle træne, fortæller han og tilføjer, at der i det mindste havde været en fysioterapeut på sygehuset, der kunne rådgive.

Til fitness mødte han en gammel ven, og de besluttede sig for at slå sig sammen. Det var for nemt for kommunen, at verve enkelte folk væk, men sammen kunne de stå stærkere og forlange det, de havde krav på. Hjælp.

Det møde endte med etableringen af foreningen Ingerlariaqqiffik, som David i dag er formand for. Det er en forening for personer, der har senfølger fra apopleksi, og som er kommet på førtidspension. Medlemmer tager sammen til fitness tre gange om ugen. Men de mangler stadigvæk hjælp fra ergoterapeuter og fysioterapeuter. Medlemskabet til fitness bliver betalt af kommunen.

- Det hjælper os rigtig meget. Vi har ikke råd til den slags selv, siger han.

- Men vi mangler nogle til at hjælpe os med at rådgive os. For eksempel omkring hvordan man skal starte op, efter man er blevet ramt af blødning eller blodprop. Vi mangler hjælp til at få at vide, hvilke muskler vi skal bruge, siger han.

Foreningen har ellers forsøgt at søge om tilskud hos kommunen til en rådgiver af en art til foreningens medlemmer. Det er endnu ikke gået igennem. Den eneste hjælp, David har, er en hjemmehjælper. Men det er jo ikke en, der er oplært i genoptræning, pointerer han.

- Det siger sig selv, at de kan bruges til det hjemlige arbejde.

Han efterlyser også psykologhjælp. - Nogle gange er vi langt nede, siger han.

Heldigvis kender medlemmerne i foreningen efterhånden hinanden så godt,

at de kan bruge hinanden som en hjælp og støtte til de hårde dage.

- Vi er blevet en slags familie. Vi kan både grine og græde sammen, siger han, men understreger, at ingen af dem er uddannede psykologer.

Selv er han ovenud taknemmelig for sin kone, Johanne Møller. Hun var hans største fan og samtidig hans hårdeste træner under genoptræningen.

Hverdagskampene

Folk, der har overlevet apopleksi, kæmper med andre dagligdagsproblemer end andre måske gør. David fortæller for eksempel om lønningsdage. Tidligere plejede førtidspensionister at få ydelser fra kommunen to-tre dage før alle andre. Men det ændrede kommunen for et år siden, så de i dag får udbetalt penge samme dag som alle andre, og det har en kæmpe indflydelse på dem.

- Vi har ikke kræfter til at mænge os med mange mennesker, vi bliver for stresset. Jeg er ved at lave en udtalelse til kommunen. Nu har de haft et år til at prøve ordningen af og det virker ikke. Før i tiden kunne vi nå at få fat i tilbudsvarer og handle stille og roligt i vores eget tempo, det kan vi ikke mere. Vi bliver overvældede af at være blandt så mange mennesker, fortæller han.

Foreningen Ingerlariaqqiffik er blevet til en rollemodel. Der bliver ringet ind for gode råd og tips fra andre apopleksi-ramte i andre byer. Og David tager sig altid tid til dem, for han ved selv, hvor hårdt det er at stå op imod kommunen som et almindeligt menneske.

- Det vigtigste er ikke at give op. Vi er ikke usynlige. Vi er mennesker, der er lige meget værd, som andre raske mennesker, siger han.

Taqqaminik milittoortoq:

Maanna allat ikiorniarpai

Ukiut arfineq pingasut matuma siornagut David Møller taqqamigut milittoorpoq. Nakkaannanginnissaq pingaernerpaavoq. Ersinngitsuunngilagut. Inuuvugut inuttut peqqissutut allatuulli naleqartigisut

Jette Andersen

2015-imi ullaaralaakkut David Møller Sisimiuni ikuallaavimmi atorfimminukartilluni kaportumik niaqunngulerpoq. Taamaattoq suliarporpoq, anniarunnaangilarli.

Iluarsisarlunilu ajorsisarpoq, ulloriariorneranilu sukkasuumik ajortikkiarporpoq. Ullup qeqqata missaani nukillaangajaavissimavoq. Iisimasimangilaa pukusumini taqqamigut milittoorsimaluni.

- Susoqarnersoq paasisinnaangilara, David Møller oqarpoq. Taqqamigut milittoorami 56-inik ukioqarpoq. Ullumikut 62-inik ukioqarpoq.

Nukillaartalerat suliffiani uivertoqalerpoq. Suleqataa ambulancemut sianerpoq, sukkasuupilussuarmik takkuttumik. Tamannali kisingajammi peqqinnisaqarfimmuut tunngatillugu ajunngitsuuaasoq isumaqarpoq.

Peqqissaaviliarneq 5 -10 minutsiinarnik sivirususeqarpoq, maannali iisimajunnaartalerpoq. Peqqissaavimmi suut piviusuunersut iisimangilaa.

- Isumaqaraluarbunga ajoquteqaranga. Taava oqarasuaatiga tigullugu naalakkannut sianerpunga ungasinngitsukkut aggeqqinniarlunga, oqaluttuarpoq.

Paasileramiulli timimi saamia tungaa malugisinnaanagu ajortoqartoq paasivaa. Annilaarnartumik eqqarsarpoq: Qaratsamigut aanaartoorsimasinnaavoq inuunermi naggatissaanik.

Uteriitsoq

David Møller iisimatinneqarpoq timmisartumik siullermik Nuuliassasoq Dronning Ingeridillu peqqissaaviani katsorsarneqarluni. Tallimangornermi taqqamigut milittoorpoq, aatsaalli marlungornikkut ualilluarnerani aallarunneqarpoq.

Ullut ingerlanerini timmisartorpassuugalarput, eqqaamavaa.

- Timmisartut peqqissaavimmik qulaassisut tusarsajaannarput, tamatigullu aperisarpunga maanna aallassanersunga. Naggataagut narralerpunga kipiluttunartorsiorlungalu, kisianni qanoq iliussagama, oqarpoq.

Peqqissaavimmi taamaallaat aavata naqitsinera misissorneqarpoq. Iisartagartoqqusaanngilaaq, iluamik paasineqarsimangimmat qaratsamigut aanaartorsimanersooq imaluunniit taqqamigut milittoorsimanersooq. Apopleksimik (qaratsakkut aanaartornermut imaluunniit taqqatigut milittoornermik ataatsimut taaguut, aqq.) nalaataqartoqartillugu akunnerit sisamat akunnerullu tallimaata affaata ingerlanerani erngerluni ikiuniartoqartariaqarpoq. Taamaaliortoqanngilarli.

- Apopleksimik eqqugaaneq inuummarliornarpoq. Annilaangasoqartarpoq, susoqassanersorlu iisimaneqarani imaluunniit suut ilimagisariaqarnerisut, oqarpoq.

- Isumaqarbunga peqqinnisaqarfiup iluamik isumagisimangikkaanga.

Ullumikkut sulinnngilaaq, timimi sa-

Taqqamigut milittoornermi kingornavut David Møllerip kinaassutsini nutaaq akueriuminaatsippaa. Arpattut kamaassinnaasarpai, nammineq sapilersimalluni eqqaasinneqartarami. Taamaakkunnaarsimavoq.

Det var ikke nemt for David Møller at acceptere sit nye jeg efter blodproppen. Han kunne blive vred på løbere, fordi det mindede ham om, hvad han ikke længere kunne. Sådan er det ikke længere.

amia'tugaatigut tamakkiisumik nukkasimanani. Pisussinnaavorli naak qasulertortaluarluni. Assersuutigalugu majuartarfikkooraangami unitsiartariaqartarpoq. Tassungali killinnera peqqinnisaqarfiup ikiuineraneersuunngilaaq. Sisimiunut utermat nakorsat ilaata oqarfigaa kaamisartagaqarluni imaluunniit ornavaaqarluni inuunissani naatsorsuutigissagaa. Tamanna tusarumangivippaa, qaammallu ataaseq qaangiummat ikiuteqarani pisussinnaalerpoq.

- Kaamisartakkanik atuisoorusunngilanga imaluunniit ornavaanik, namminerlu pisullunga peqqissaavimmukarama peqqissaasut nakorsallu ersaattaappaannga, oqaluttuarpoq.

Ikiorneqarnissani amigaatigaa

David Møller isumaqarpoq peqqisaavimmit anisinnearluni kommunimut miloriunneqarluni. Tassanili ikiortisaqangaanngilaaq.

- Ikiorneqarnata timersortarfimmi timigissariaqquneqarpugut. Nammineq sungiusaannartussaavugut nalullugu suut sungiusassanerlutigit, oqaluttuarpoq, nangillunilu oqarluni, taamaattoq peqqissaavimmit timimik sungiusaasoqartoq siunnersuisinnaasumik.

Timigissartarfimmi ikinngutitoqqani naapippaa, aalajangerpullu ataatsimoortarniarlutik. Inuit ataasiakkaat asuli illuartiinnarnissaat kommunimut ajornangippallaaqaq, ataatsimoorlutilli nukittunerussapput ikiorneqarnissartillu piumasaralugu.

Peqatigiiffik Ingerlariaqqiffik, ullumikut Daavip siulittaasuuffia, naapinnerup taassuma kinguneraa. Peqatigiiffiuvoq inunnut apopleksip kingunipiluanik atugaqartunut siusinaartumillu sulinnaarnerisuteqalersimasunut. Ilaasortat saapaatit akunnerani pingasoriarlutik timigissariarsinnaapput. Sulili pillorisasumik timimillu sungiusaasumik ikiorneqarnissartik amigaatigaat. Timi-

gissarnissamut ilaasortaaneq kommunimut akilerneqarpoq.

- Ilaaqutigilluarparput. Nammineq tamatumunnga akissaqanngilagut, oqarpoq.

- Siunnersorneqarnissarpullu amigaatigaarput. Soorlu aanaartornerup milittoornerulluunniit kingornagut qanoq aallartisarqarsinnaanersooq. Paaserusupparput nukiit suut atussanerlutigit, oqarpoq.

Peqatigiiffik ilungersuuteqarsimaga-luarpoq peqatigiiffiup ilaasortaannut siunnersortimut kommunimut tapiissuteqartoqarnissaanik. Suli tamanna iluatsinngilaaq. Daavimut ikiuineq tassatuaavoq angerlarsimaffimmi ikiorteqarneq. Taannali sungiusaqqinnissamut ilinniarsimangilaaq, erseqqissaavoq.

- Soorunami angerlarsimaffimmi ikiuinerut atornerqartussaapput.

Tarnip pissusaanik ilinniarsimasumik ujartuivoq.

- Ilaannikkut nikallorujussuuartarpugut, oqarpoq.

Qujanartumik peqatigiiffimmi ilaasortat imminnut ima ilisarisimalersimati-gaat atugarliorfiit nalaanni ikioqatigiis-sinnaallutik tapersersoqatigiillutillu.

- Ilaqutariittut ilersimavugut. Illaqtigiittarlutalu qiaqatigiittarpugut, oqarpoq, erseqqissarluguli arlaannartilluunniit tarnip pissusaanik ilinniarsimanngimmat.

Nammineq nuliaminut Johanne Møllerimut qujamasoqaq. Tapersersortigernerpaavaa saniatigullu sungiusaqqinnermi sungiusaasutut sakkortunerpaalluni.

Ulluinnarni ilungersornerit

Inuit apopleksimik eqqugaasimasut immaqa inunnit allanit ulluinnarni ajornartorsiuutinik ilungersuuteqartarput. David assersuutigalugu oqaluttuarpoq ullut akissarsiffiit pillugit. Siusinnerusukkut inuit siusinaartumik sulinnaarnerisute-

qartut allaniit ullunik marlunnik pingasunilluunniit siusinnerusukkut kommunimut akilerneqartarput. Ukiulli ataatsip matuma siornagut kommunip tamanna allangortippaa, taamaalillutik ullumikut allat assigalugit aningaasarsisarlutik, tamannalu annertuumik sunnertiffigaa.

- Inuppassuit akornanni siulliuniarnissamut nukissaqanngilagut stresserpal-laalertarluga. Kommunimut oqaaseqaatiliulerpunga. Ukiumi ataatsimi aqqis-suussineq misilittarsimavaat, atorsinnaangilarlu. Siusinnerusukkut nioq-qutissat neqeroorutit angumerisinnasarpavut eqqissilluta pisinnaasarpullu naapertorlugu niuerniarluta, taamaaliorsinnaajunnaarpugullu. Inuppassuit akornanniinneq ingasappallaaqaq, oqaluttuarpoq.

Peqatigiiffik Ingerlariaqqiffik maligasiussisunngorsimavoq. Illoqarfinni allani inuit apopleksimik eqqugaasimasut allat siunnersorneqarniarlutik sianertarput. Daavillu tamatigut piffissaqarfigisarpai, namminerlu nalunngilaa inuinaalluni kommunimut sorsunneq qanoq sakkortutiginnaanersooq.

- Nakkaannanginnissaq pingaernerpaavoq. Ersinngitsuunngilagut. Inuuvugut inuttut peqqissutut allatuulli naleqartigisut, oqarpoq.

Peqqissuseq

Pillorissannga piginnaanngorsaqqillungalu!

Peqqinnerulerlunga inuunissannullu ikiorlunga.

Pisariaqartitakka anguniakkakkalu tunngavigalugit.

Suleqatigiiffiusumik ataqtigiissaakkamillu, aamma peqqinnisaqarfimmit.

Atorfitsaqartileraangakku peqataaffigisinnaasara.

Piginnaasat eqqortut tulluurtullu.

Sundhed

Giv mig habilitering og rehabilitering!

Der giver mig bedre sundhed og hjælp til at klare livet.

Der er baseret på mine behov og mål.

Der er tværfagligt og godt koordineret, også med sundhedsvæsnet.

Der er tilgængeligt for mig, når jeg har brug for det.

Der har de rigtige og relevante kompetencer.

Innarluutit assigiingitsorpasuisinnaapput. Ilaat takussaapput allat takussaananik. Handicap kommer i mange forskellige former. Nogle er synlige og nogle er usynlige.

Ukiut tamaasa innerluuteqartut peqatigiiffiit Tiliumit naapeqatigiissinneqartarput, ataatsimoorlutik innarluuteqarnerup innarluuteqarneq nutaamik oqaluuseralugu.

Handicapforeningerne deltager hvert år i et seminar med Tilioq, hvor de sammen finder på nye måder at sætte handicap på dagsordenen.

Handicapforeninger

Af Anders Meilvang, formand for NIIK

Der har i mange år eksisteret lokale handicapforeninger, hvor medlemmerne har mange forskellige former for handicap.

Disse lokale handicapforeninger slog sig i 1981 sammen i Kalaallit Nunaanni Innarluutillit Piginnaanikitsullu Kattuffiat (KNIPK).

Imidlertid opstod der et behov for at danne foreninger for personer med det samme handicap, dels for at samle viden om det pågældende handicap og støtte hinanden, og dels for at arbejde for bedre vilkår for personer med det pågældende handicap. De sidste 25 år er der dannet fem landsdækkende handicapforeninger for henholdsvis døve, blinde, udviklingshæmmede, sindslidende og autister

Selvom foreningerne er landsdækkende, er de på grund af befolkningstallet meget små. De drives alle ved frivillig arbejdskraft. Ingen af foreningerne har et egentligt sekretariat, ansatte med ekspertise, kontorer eller mødefaciliteter. Det betød, at foreningerne reelt ikke kunne give Naalakkersuisut et ordentligt modspil i forbindelse med høringer og gennemførelse af handicapkonventionen.

På den baggrund opstod tanken om at lave et fællessekretariat, der kunne støtte de enkelte foreninger og have den faglige ekspertise og ressourcer til at lave et effektivt handicappolitisk arbejde.

Nunatsinni Inuit Innarluutillit Kattuffiat (NIIK)

Efter nogle års tilløb besluttede man sig til at stifte en paraplyorganisation for de landsdækkende handicapforeninger i forbindelse med Tilioqs seminar og konference i Sisimiut i november 2018. De fire stiftende medlemsorganisationer var Inooqat, ISI, Kalaallit Tusilartut Kattuffiat (KTK) og Landsforeningen Autisme – Kreds Grønland. Senere meldte Sugisaaq sig ind og NIIK omfatter nu alle fem landsdækkende handicapforeninger.

NIIK arbejder for, at mennesker med handicap kan leve et liv som alle andre.

- Vi er et markant talerør for handicaporganisationerne.
- Vi er en konstruktiv samarbejdspartner.
- Vi arbejder for, at hele samfundet engagerer sig i at indrette fællesskabet for alle.

NIIKs formål er at varetage fælles interesser for landsdækkende medlemsorganisationer, og efter anmodning at bistå medlemsorganisationerne med løsning af deres opgaver.

NIIK varetager også interesser for personer med sjældne diagnoser det vil sige sygdomme/handicap, hvis forekomst sædvanligvis er mindre end 10 tilfælde i Grønland. Personer med sjældne diagnoser kan blive personlige medlemmer af NIIK

NIIK er også meget gerne behjælpelig med at stifte nye handicapforeninger. I den forbindelse kan nævnes at vores søsterorganisation på Færøerne MEGD har 24 medlemsorganisationer og Danske Handicaporganisationer har 32 medlemsorganisationer.

Nunatsinni Inuit Innarluutillit Kattuffiat (NIIK)

Stiftet 9/11 2018.
Formand: Anders Meilvang
Tlf.nr: 58 3900
Jens Kreutzmannip Aqputaa 4, 1. sal.
Postboks 300, 3900 Nuuk
niik@niik.gl - www.niik.gl

Landsdækkende Handicapforeninger

Vi opfordrer alle med et handicap eller pårørende til at melde sig ind i en af de landsdækkende handicapforeninger. Hvis ingen foreninger er relevante, håber vi, at du og andre med samme handicap vil danne en forening. NIIK bistår gerne.

For øjeblikket modtager følgende fire foreninger nye medlemmer

ISI

Foreningen for blinde og svagsynede i Grønland
Stiftet 11/12 2013.

Formand: Hans Peter Larsen
Tlf.nr: 59 91 59

Jens Kreutzmannip Aqputaa 4, 1. sal.
Postboks 300, 3900 Nuuk
isi@isi.gl - www.isi.gl
Facebookside: ISI

Sugisaaq

Foreningen for sindslidende og deres pårørende
Stiftet 1995/1996.

Formand: Esekias Therkelsen
Tlf.nr.: 22 50 95

Imaneq 41
Postboks 347, 3900 Nuuk
sugisaaq@sugisaaq.gl
Facebookside: Sugisaaq

Kalaallit Tusilartut Kattuffiat (KTK)

Døveforeningen i Grønland
Stiftet 9/11 2011.

Forkvinde: Lisa Marie Nielsen
Tlf.nr: 52 58 80
Mail: uuta-j@live.dk
Facebookside:
Kalaallit Tusilartut Kattuffiat - KTK

Landsforeningen Autisme

- kreds Grønland
Stiftet 25/6 2016
Formand: Nanette Hammeken Arboe
Tlf.nr: 323295
info@autisme.gl www.autisme.gl

De lokale handicapforeninger

KNIPK er en sammenslutning af lokale handicapforening. Du kan henvende dig til KNIPK for at høre, om der er en lokal handicapforening i din by.

Kalaallit Nunaanni Innarluutillit Piginnaanikitsullu Kattuffiat (KNIPK)

Formand: Hans Reimer
Tlf. 565781
Johs. Dorfsvej 31
Postboks 269, 3950 Aasiaat
knipk1981@gmail.com
Facebookside: KNIPK
- Kalaallit Nunaanni Innarluutillit Piginnaanikitsullu Kattuffiat

Ukiut tamaasa innerluuteqartut peqatigiiffiit Tiliumit naapeqatigiissinneqartarput, ataatsimoorlutik innarluuteqarnerup innarluuteqarneq nutaamik oqaluuseralugu.

Handicapforeningerne deltager hvert år i et seminar med Tilioq, hvor de sammen finder på nye måder at sætte handicap på dagsordenen.

Innarluutillit peqatigiiffii

All. Anders Meilvang, NIIK-mi siulittaasoq

Sumiiffinni innarluutillit peqatigiiffii ukiorpasuaru ingerlasimapput, ilaasortat assigiinngitsorpasuaru innarluuteqarlutik. Sumiiffinni innarluutillit peqatigiiffii taakku 1981-imi kattunneqarput, Kalaallit Nunaanni Innarluutillit Piginnaasakitsullu Kattuffiat (KNIPK) taaguutigilerlugu.

Inuilli assigiinnik innarluuteqartut peqatigiiffeqalernissaat pisariaqalerpoq, ilaatigut innarluut pineqartoq pillugu ilisimasani katersiniarluni tapersersoqatigiillunilu, ilaatigullu inuit pineqartumik innarluuteqartut atugaasa pitsangorsarnissaat siunertaralugu. Ukiuni kingulerni 25-ni nuna tamakkerlugu innarluutillit peqatigiiffiini tallimanik pilersitsisoqarsimavoq, soorlu tusilartunut, tappiitsunut, ineriartornikkut kinguarsimasunut, tarnikkut ajuuteqartunut autisimillu atugaqartunut.

Naak peqatigiiffiit nuna tamakkerlugu atuukkaluartut inukinnera pequtigalugu mikisuararsuuppupput. Tamarmik kajumissutsimik ingerlanneqarput. Peqatigiiffiit arlaannaalluunniit allattoqarfeqanngilaq, immikkut ilisimasalinnik sulisoqarani, allaffeqarani ataatsimiiffisaqaranilu. Taamaallutik peqatigiiffiit iluamik Naalakkersuisunik illuatungilisinnaanngillat tusarniaasoqartillugu innarluutillu pillugit isumaqatigiissutip naammassiniarnerani.

Tamanna tunngavigalugu ataatsimut allattoqarfiliornissamik isuma pinngorpoq, peqatigiiffiit ataasiakkaat tapersinnaaniarlugit immikkullu ilisimasagalerniarluni kiisalu innarluuteqarnermut politikkimik pitsaasumik suliaqarnissamut nukissaqarsinnaaniarluni.

Nunatsinni Inuit Innarluutillit Kattuffiat (NIIK)

Ukiut arlaqartut aallartisarniarloqareersoq aalajangerneqarpoq nunatsinni innarluutillit peqatigiiffiisa kattunnerisigut suliniaqatigiiffimmik ataatsimoortumik pilersitsinissaq 2018-imi novembarimi Sisimiuni Tiliup isumasioqatigiissitsineranut ataatsimeersuartitsineranullu atattillugu.

Peqatigiiffiit sisamat pilersitsisut tassaapput Inooqat, ISI, Kalaallit Tusilartut Kattuffiat (KTK) kiisalu Nuna tamakkerlugu Autismersut peqatigiiffiat, Kalaallit Nunaanni immikkoortortatut. Kingorna Sugisaaq ilannguppoq, maannalu nuna tamakkerlugu innarluutillit peqatigiiffii tallimat NIIK-imi ilaalerput

NIIK-p inuit innarluuteqartut inuttut alatuulli inuuneqarnissaat sulissutigaa.

- Innarluutillit suliniaqatigiiffiit malunnaatilimmik oqaaseqartartuvugut.
- Pitsaasumik suleqataavugut.
- Inuit innarluutillit peqataatinneqarnissaat, tunniussaqaarnissaat ataatsimoornermilu peqataatinneqarnissaat sulissutigaarput.

Inuit qaqtigoortumik nappaateqartut nalilerneqartut tassalu inuit nappaatit/innarluutit nunatsinni inuunniit qulinit ikinnerusunit atugaasartut NIIK-imi aamma isumagisaraavut. Inuit qaqtigoortumik nappaateqartut nalilerneqarsimasut NIIK-imi inuttut ilaasorta-

lersinnaapput.

Innarluutillit peqatigiiffiini nutaanik pilersitsiniarnermi NIIK aamma ikius-sinnaalluarpoo. Tassunga atattillugu oqaatigineqarsinnaavoq, Savalimmiuni peqatigiiffik MEGD taaneqassaaq peqatigiiffinnit 24-nit ilaasortaaffigineqartoq Danmarkimilu Innarluutillit Suliniaqatigiiffiat peqatigiiffinnit 32-nit ilaasortaaffigineqartoq.

Nunatsinni Inuit Innarluutillit Kattuffiat (NIIK)

Ulloq pilersinneqarfia 9/11 2018.

Siulittaasoq: Anders Meilvang

Oqar: 58 3900

Jens Kreutzmannip Aqqutaa 4, 1. sal.

Postboks 300, 3900 Nuuk

niik@niik.gl - www.niik.gl

Nuna tamakkerlugu Innarluutillit peqatigiiffii

Inuit innarluuteqartut qanigisaasulluunniit tamaasa nuna tamakkerlugu innarluutillit peqatigiiffiisa arlaannut ilaasortaalerinissaannik kajumissaarpavut.

Peqatigiiffiit arlaannaalluunniit naleq- qutinngippat, neriuppugut illit allallu assigiimmik innarluuteqartut peqatigiiffimmik pilersitsiumaartusi. NIIK ikiuukumaarpoq. Maannakkorpiaq peqatigiiffiit sisamat kinguliani allassimasut nutaanik ilaasortassarsiorput

ISI

Kalaallit Nunaanni tappiitsut isigiarsutullu peqatigiiffiat

ulloq 11/12 2013

atuuttunngortinneqarpoq.

Siulittaasoq: Hans Peter Larsen

Jens Kreutzmannip Aqqutaa 4, 1. sal.

Postboks 300, 3900 Nuuk

isi@isi.gl - www.isi.gl

Facebookside: ISI

Sugisaaq

Inuit isumaliortaatsimikkut napparsimasut innarluuteqartullu sugisaasa peqatigiiffiat

Ukiuq 1996 pilersinneqarpoq.

Siulittaasoq: Esekias Therkelsen

Oq.: 55 19 53

Imaneq 41

Postboks 347, 3900 Nuuk

sugisaaq@sugisaaq.gl

Facebookside: Sugisaaq

Kalaallit Tusilartut Kattuffiat (KTK)

Kalaallit Tusilartut Kattuffiat

Pilersinneqartoq 9/11 2011

Siulittaasoq: Lisa Marie Nielsen

Ukiut tamaasa innarluuteqartut peqatigiiffiit Tiliupit naapeqatigiissinneqartarput, ataatsimoortut innarluuteqarnerup innarluuteqarneq nutaanik oqaluuseralugu.

Handicapforeningerne deltager hvert år i et seminar med Tilioq, hvor de sammen finder på nye måder at sætte handicap på dagsordenen.

Oqar: 52 58 80

Mail: uuta-j@live.dk

Facebookside: Kalaallit Tusilartut

Kattuffiat - KTK

Landsforeningen Autisme

- Kalaallit Nunaanni immikkoortortaq

Ulloq pilersinneqarfia 25/6 2016

Siulittaasoq: Nanette Hammeken Arboe

Oqar: 323295

info@autisme.gl www.autisme.gl

Kalaallit Nunaanni Innarluutillit Piginnaanikitsullu Kattuffiat (KNIPK)

Siulittaasoq: Hans Reimer

Oqar: 565781

Johs. Dorfsvej 31

Postboks 269, 3950 Aasiaat

knipk1981@gmail.com

Facebookside: KNIPK

- Kalaallit Nunaanni Innarluutillit

Piginnaanikitsullu Kattuffiat

Sumiiffinni Innarluutillit peqatigiiffii

KNIPK sumiiffinni innarluutillit peqatigiiffiisa kattuffigaat. KNIPK-mut saaffiginnissinnaavutit paasiniarlugu illoqarfigisanni innarluutillit peqatigiiffeqarnerut.

Inuit innarluuteqartut Tiliup ataatsimeersuartitsinerani saqqummiinnermi naalaartut Personer med handicap lytter til oplæg ved Tilioqs konference.

Tilioq pillugu

Innarluutillit illersuisoqarfiat Tilioq Namminersorlutik Oqartussat ataani ingerlatsiviuvoq naalackersuineramik sulinermut attuumassuteqanngitsoq

Inuit Innarluutillit illersuisuata suliasaraa Naalagaaffiit Peqatigiivisa Innarluutillit pillugit Isumaqatigiissutaat malillugu innarluutillit inuiaqatigiinni soqutigisaat isumannaatsumik siuarsaasumillu aallunnissaat.

Suliassat pingaarnit ilagaat:

- Inuit innarluutillit pisinnaatitaaffiink aamma maalaarutaanik aqutissaanik siunnersorlugit aqutissiuullugillu. Tilioq suliani ataasiakkaani aalajangi-innaangilaq, innuttaasunullu qanigisaannullu iliuuserisinnaasanik siunnersuisinnaalluni.
- Pisortatigut aamma namminerisamik sulliviutillit siunnersorlugit aqutissiuullugillu.
- Naalagaaffiit Peqatigiivisa inuit innarluutillit pillugit Isumaqatigiissutaat naaportorlugu inatsisitigut isumannaatsumik inuit innarluutillit sullinneqarneqat qulakkiissallugu
- Pissutsit inunnut innarluutilinnut tunngasut nalilersussallugit
- Nunatsinni inunnut innarluutilinnut tunngasunik paasisutissanik katersineq ingerlatitseqqinerlu
- Inuit innarluutillit atugarisaat nakussassarlugit suliniutinik siunnersuisiorneq

- Nunatsinni innarluutillit peqatigiiffii suleqatigalugit inuit innarluutillit Ka-laallit Nunaanni atugaat siuarsarneqarnissaat qularnaarneqarnissaallu

Tiliup kissaatigaa pisortat oqartussaarfii tamaasa namminersorlutillu susassaqtut inuit innarluuteqartut pitsaanerusunik atugaqarnissaannik kisaateqartut suleqatiginissaat siunnersornissaallu. Ingammik inuit innarluuteqartut atugaat pillugit kiisalu innarluutillit pillugit isumaqatigiissut tassanilu pisinnaatitaaffiit pillugit siunnersuisarlutalu illtersuisarpugut.

Tiliumi takorluukkat suliasallu

Suliassaq:

Inuiaqatigiit inuit innarluutillit pisinnaatitaaffii pillugit FN-imi isumaqatigiissut malissagaat.

Takorluugaq

Tiliup inuit innarluutillit pisinnaatitaaffisa eqqortinneqarnissaat suliniutigaa, taamaallit allat naligalugit ataqinartumik inuuneqarniassammata.

Tilioq peqataatitsinermik sulieruseqarluni inuit innarluutillit isumaasa tusarneqarnissaat qulakkeerniarlugu

Naalagaaffiit Peqatigiit Isumaqatigiitaani inuit innarluuteqartut pisinnaatitaaffii Tiliup paasiuminarsarlugit saqqummersippai.

Tilioq har udgivet en letlæselig udgave af FN's konvention om rettigheder for personer med handicap.

inuiaqatigiinni oqallinnermi inuit innarluutillit atugaat oqariartuugisarpai.

Tilioq inuit innarluutillit pillugit politikiliornermi, kommunini nunalu tamakkerlugu, suleqataarusuppoq, soorlu aamma ilisimasaniq suliaqartuullunilu katersiffiuniartooq, inuillu innarluutillit pisinnaatitaaffii tamatigoortunngortinneqarnissaannut nuna tamakkerlugu kommuninilumi politikiliornerani eqqarsaatigineqartarnissaat qulakkeerumavai.

Tilioq makkunatigut malinnaavigiuk imaluunniit allaffigalugu
Mail: info@tilioq.gl
Web: <https://tilioq.gl/da/>
<https://www.facebook.com/Tilioq/>

Tiliumi sulisoq Qaanaami angalanermi inuit innarluuteqartut pisinnaatitaaffii pillugit innuttaasunik siunnersuisoq.

Medarbejder fra Tilioq rådgiver borgere i rettigheder for personer med handicap under en rejse til Qaanaaq.

Om Tilioq

Handicaptalsmandsinstitutionen Tilioq er en politisk uafhængig institution under Grønlands Selvstyre

Tilioq har en rettighedsbaseret tilgang til alle opgaver og arbejder med udgangspunkt i FN's handicapkonvention. Det er Tilioq fornemste opgave at sikre og fremme rettigheder og interesser for personer med handicap i Grønland.

aktører, der ønsker at gøre forhold bedre for personer med handicap. Vi rådgiver og vejleder særligt om forhold og vilkår for personer med handicap samt handicapkonventionen og de rettigheder den indebærer.

Tilioqs vision og mission

Mission:

Et samfund der efterlever FN's konvention om rettigheder for personer med handicap.

Vision:

Tilioq arbejder for, at personer med handicaps rettigheder bliver overholdt, så de kan leve et værdigt liv på lige fod med alle andre.

Med en inddragende tilgang taler Tilioq personer med handicaps sag i samfundsdebatten for at sikre, at personer med handicaps stemmer bliver hørt.

Tilioq vil være en aktiv samarbejdspartner, vidensinstitution og -producent, og sikre at personer med handicaps rettigheder mainstreames og bliver indtænkt i al politik både nationalt og kommunalt.

Følg eller kontakt Tilioq på disse platforme

Mail: info@tilioq.gl
Web: <https://tilioq.gl/da/>
<https://www.facebook.com/Tilioq/>

Tilioq ønsker at samarbejde og rådgive alle offentlige myndigheder og private

Pissassarfik

Pissassarfik Kalaallit Nunaat tamakkerlugu innarluuteqarnermut ingerlatsiviuvooq, Sisi-miuni inissisimasooq.

Inuit innarluuteqartut inuunerisa pitsaassusaata ineriartornerisalu tapersorsornissaat Pissassarfiup anguniara-gaa. Taamaaliorpugut imaaliurluta:

- Innuttaasunut – meeqqanut, inuusuttunut, inersimasunut Pissassarfimmi najugaqarneq
- Siunnersorneqarneq ilitersorneqarnerlu
- Pikkorissaanerit innarluutilinnillu katersuutsitsinerit

Najugaqarneq

Pissassarfiup neqeroortugaa innuttaasut ingiallorteqarlutik imaluunniit inummik ta-

persersorteqarlutik Pissassarsimmi sungiusarnissaat ilinniartinneqarnissaallu.

Pissassarfimmi najugaqarusukkaanni kommunimi sullissisumut saaffiginnit-toqarsinnaavoq iliuusissanik pilersaarusiunneqarlunilu Pissassarfimmut inner-suunneqarluni.

Pissassarfimmi najugaqarnerit nalinginnaasumik ullut 14-iusarput, innuttaasup kissaatai pisariaqartitaalu aallaavigalugit aqqissuunneqartartut. Timimik sunigusaasuuvugut, pillorissaasuulluta perorsaasuullutalu. Sungiusarneq ilinniartitsinerlu inuit ataasiakkaat ulluinnarni inuunerannik aallaaveqartarpoq. Tassaasinnaavoq timimik sungiusarneq, ulluinnat aqqissuunnissaannut ikiorneqarneq imaluunniit sunngiffimmi sammisassanik siunnersorneqarneq.

Aamma misissortarparput ikiorsiiniutit suut pisariaqarsinnaanersut avatangii-sinilu qanigisami sungiusarnissamut suut periarfissaanersut.

Siunnersuineq ilitersuinerlu

Pissassarfiup sulisui tamanut pisariaqartitsisunut innarluutit pillugit siunnersuisarlutillu ilitersuisarput – innuttaasunut innarluuteqartunut, qanigisanut, sulisunut tapersersortinullu.

Sullissisinnaanngilagut – taamaallaat innersuussisinnaalluta.

pissassarfik@nanoq.gl allaffigiuk imaluunniit uunga sianerlutit 34 50 70

Pikkorissarnerit innarluuteqartunillu naapeqatigiissitsinerit

Pissassarfik tapersersortinut sullissi-

sunullu pikkorissartitsisarpoq.

Pikkorissarnernut nalunaarneq suliffegarfik aqqutigalugu pisarpoq.

Ukiuumut marloriartumik innuttaasut innarluuteqartut katersuutsinneqartarput. Katersuutsitsinerit tamarmik qulequtaqartarput, taannalu kommunini innarluuteqarnermut ataqatigiissarisumut sullissisunullu nalunaarutigineqartarpoq.

Innarluutillit katersuutsitsinerannut nalunaarneq inuit ataasiakkaat sullissisui aqqutigalugit pisarpoq.

2021-mi upernaakkut COVID19 pequtigalugu pikkorissaasoqaranilu katersuuttoqassanngilaaq.

Pissassarfik

Pissassarfik er det landsdækkende handicapcenter i Grønland, og vi holder til i Sisimiut.

Pissassarfiks målsætning er at støtte op om det enkelte menneske med handicaps livskvalitet og udvikling. Det gør vi ved:

- Forløb på Pissassarfik for borgere – børn, unge, voksne
- Rådgivning og vejledning
- Afholdelse af kurser og handicaptræf

Forløb

Pissassarfik tilbyder forløb, hvor borgeren kommer til træning og undervisning på Pissassarfik sammen med en ledsager eller støtteperson.

Hvis man ønsker et forløb på Pissassarfik, skal man henvende sig til sin sagsbehandler i kommunen for at få lavet en handleplan og en henvisning til Pissassarfik.

Forløbet på Pissassarfik varer typisk 14 dage og tilrettelægges individuelt ud fra borgerens ønsker og behov.

Vi er fysioterapeuter, ergoterapeuter og pædagoger. Træningen og undervisningen tager udgangspunkt i den enkeltes hverdag. Det kan være behov for fysisk træning, hjælp til strukturering af hverdagen eller forslag til fritidsaktivite-

ter. Vi ser også på hvilke hjælpemidler, der kan være behov for og hvilke træningsmuligheder, der findes i nærmiljøet.

Rådgivning og vejledning

Pissassarfiks medarbejdere yder rådgivning og vejledning om handicap til alle, som har brug for det - borgere med handicap, pårørende, fagpersonale, støttepersoner ...

Vi kan ikke sagsbehandle – kun anbefale.

Skriv til pissassarfik@nanoq.gl eller ring 34 50 70

Kursus og handicaptræf

Pissassarfik holder faglige kurser for støttepersoner og fagpersoner.

Tilmelding til kurserne sker via arbejdspladsen.

To gange årligt afholdes handicaptræf for borgere med handicap. Hvert træf har et tema, som meldes ud til handicapkoordinatorer og sagsbehandlere i kommunerne.

Tilmelding til handicaptræffene sker gennem den enkeltes sagsbehandler.

Her i foråret 2021 er der ikke kurser og træf på grund af COVID19.

4 ILINNIAGAQARNEQ
PITSAASOQ8 SULIAQ NAAMMAGINAR-
TOQ KIISALU ANINGAA-
SARSIORNIKKUT SIUARI-
ARTORNEQ10 ASSIGIINNGISSUSEQ
ANNIKILLISARUK11 ILLOQARFIIT
INUIAQATIGILLU
ATAJUARSINNAASUT

Paasisat FN-imi nunarsuarmi anguniakkat

Nunat Naalagaaffinni Peqatigiinni ilaasortaasut 193-it 2015-imi septembarimi 2030-ip tungaanut nunarsuarmi piujuartitsilluni ineriartornermut pilersaarutit akueraat.

Pilersaarutit nalillugit oqaluuserineqassaaq nunarsuarmi nunat allannguutit suut isiginiarnerussaneraat – suullu anguneqassanersut.

Anguniakkani 17-imi taakkulu ataanni anguniakkani 169-imi nunarsuarmi pilersaarut nunarsuarmi nunanut tamanut – nunanut siuarsagassaannarnuungitsoq – atuuttoq allassimavoq

Inuit innarlutillit nungusaataangitsumik ineriartorneq pillugu FN-imi nunarsuarmi anguniakkani allatuulli ilaapput.

'Kikkulluunniit sumiginnarneqannginnissaat' ('leave no one behind') pillugu nunarsuarmi anguniakkani siunertaq inunnt innarlutillinnut pingaaruteqarpoq. Siunertaq tassaavoq immikkoortitsinnginnissaq assigiimmillu pinninnissaq pillugit inuit pisinnaatitaffiini tunngavinik isummorsoneq.

Nunarsuarmi anguniakkani aamma inuit innarlutillit arlalinni toqqaannartumik taaneqarput, tassunga ilanngulugit pitsaassusilimmik ilinniagaqarneq anguniakkap 4-p, naammagintumik suliffeqarnissaq pillugu anguniakkap 8-p, annikinnerusumik naligiinngit-toqarnissaa pillugu anguniakkap 10-p aamma illoqarfiit sumiiffinnilu inuiaqati-

giit imminnut nappassinnaasut pillugit anguniakkap 11-p ataanni.

Assersuutugalugu anguniakkat immikkoortuanni 11.2-mi allaqqavoq:

Anguniakkat immikkoortuat 11.2: "Assartueriaatsinik isumannaatsunik, tikinneqarsinnaasunik imminullu nappassinnaasunik inuit tamarmik 2030 tikit-sinnagu atuisinnaalissapput – aki akileneqarsinnaasooq atorlugu. Aamma aqqusinerni isumaallisaaneq pitsanngorsassavarput, pingaartumik kikkunik tamanik assartuutit annertusarnerisigut, inuit ataatsimoortut navianartu-

miittut, arnat meeqqallu, inuit innarlutillit utoqqaallu immikkut isiginiarlugit."

Anguniakkat immikkoortuanni 11.2-mi siunertaq Kalaallit Nunaanni tikinneqarsinnaaneq pillugu ajornartorsiummut toqqaannartumik pingaaruteqarpoq, aammalu innarlutillit pillugit isumaqatigiisummi artikelinik arlalinnik takutisilluni, ilaatigut tikineqarsinnaaneq pillugu artikeli 9 aamma nammineerluni ingerlarsinnaaneq p illugu artikeli 20.

Issuaaffik: Kalaallit Nunaanni Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Siunnersuisoqatigiit aamma Inuit Pisinnaatitaaffiinnut Institutti

4 KVALITETS-
UDDANNELSE8 ANSTÆNDIGE JOBS
OG ØKONOMISK
VÆKST10 MINDRE
ULIGHED11 BÆREDYGTIGE BYER
OG LOKALSAMFUND

Fakta om FN's verdensmål

FN's 193 medlemslande vedtog i september 2015 en verdensomspændende plan for bæredygtig udvikling frem mod 2030.

Planen sætter dagsordenen for, hvilke forandringer verdens lande i særlig grad skal fokusere på – og hvilke resultater der skal opnås.

Den verdensomspændende plan kommer til udtryk i 17 mål og 169 delmål, som gælder alle verdens lande – ikke kun udviklingslande.

Personer med handicap er ligesom alle andre omfattet af FN's verdensmål

for bæredygtig udvikling.

Verdensmålenes målsætning om 'ikke at lade nogen tilbage' ('leave no one behind') er central for personer med handicap. Målsætningen er en refleksion af de menneskeretlige principper om ikke-diskrimination og ligebehandling.

Desuden refererer verdensmålene direkte til personer med handicap flere steder, herunder under mål 4 om kvalitetsuddannelse, mål 8 om anstændige jobs, mål 10 om mindre ulighed og mål 11 om bæredygtige byer og lokalsamfund.

For eksempel lyder delmål 11.2:

Delmål 11.2: "Inden 2030 skal vi give alle mennesker adgang til sikre, tilgængelige og bæredygtige transportsystemer – til en pris, der er til at betale. Vi skal også forbedre vejsikkerheden, især ved at udvide den offentlige transport, med særligt hensyn til udsatte grupper, kvinder og børn, personer med handicap og ældre."

Målsætningen for delmål 11.2 er direkte relevant for problemstillinger ved-

rørende fysisk tilgængelighed i Grønland, og afspejler flere artikler i handicapkonventionen, blandt andet artikel 9 om tilgængelighed og artikel 20 om personlig mobilitet.

Kilde: Grønlands Råd for Menneskerettigheder og Institut for Menneskerettigheder

Borgmesterinut apeqqutit ersarissut

Nunatsinni borgmesterit tallimat tamarmik assigiinnik tallimanik apeqquteqarfigineqarput, kommunimi innerluuteqarnermut politikki naatsumik nassiaqqullugu

Charlotte Ludvigsen, Kommuneqarfik Sermersuumi borgmesteri

Inuit innarluuteqartut peqataatinneqar-nissaat qanoq paasiviuk?

- Inuit tamarmik kiffaanngissuseqarlutik inuunissartik pisinnaatigaaffigaat, inuiaqatigiinnilu suliffeqarnernikkullu – in-narluuteqarunik innarluuteqanngikkunil-luunniit. Inuiaqatigiinnut suliffeqarner-milu ilaasinnaaniarluta tamatta innut-taasut innarluuteqartut peqataatissa-vavut, soorlu inuiaqatigiinni suliffeqar-nikkullu. Inuit innarluuteqartut inuuner-inni aporfissaqartarput, taamaalillutik angerlarsimaffiminni tapersersorne-qarnissartik ikiorneqarnissartillu pisaria-qartillugu, inuttut allatuulli inuusinnaa-niarlutik. Aamma inuiaqatigiinni peqa-taatinneqarnissaminnut ikiorneqarnis-sartik pisinnaatitaaffigaat, taamaalillutik aamma suliffeqarnermi.

Innarluutilinnik sullissinermi kommunit-sinni suut ilungersunarnerpaapat?

- Sulisut ilinniarsimasut suliassaqarfinni immikkut ittuni ilisimasaqartut sulus-sarsiariniarnerat sulisoriinnarniarnerallu ajornakusoorpoq, innuttaasunut timik-kut innarluuteqartunut tapersiinermi

ingammilli socialpsykiatrip iluani. Peq-qutaasut ilagaat akissarsiat qaffasi-nnginnerat, saniatigullu kommunitut akissarsiatigut/tapitigullu ulloq unnuar-lu angerlarsimaffinnut unammillersin-naanata. Tamatuma saniatigut inis-saqarnikkut annertuumik ilungersunar-toqarpoq, inissarsinissaq ajornakusoor-mat, sulisunullu inissianut sivirusmik utaqqisariaqartarluni, tamannalu ilaan-nikkut sulisup tunuarternernik kingu-neqarsinnaasararluni.

Inuk innarluutilik pillugu ataqatigiissaa-gaasumik tamakkiisumillu isiginnittumik suleqatigiinneq qanoq iluatsissinnaava?

- Pisortani oqartussaaffiit, kommunip, peqqinnissaqarfiup, pinerluttunik isu-maginnittut, politiit assigisaasalu sule-qatigiilluarnissaat pingaartuuvoq. Atta-viit ataatsimiisinnerisigut tamanna piler-sissinnaavarput, pisariaqartillugu ataa-vartumillu suleqatigiinnikkut ataatsi-miikkaangatta. Inuusutissarsiteqartut aamma akisussaaqataannissaat pingaar-tuuvoq, taamaalillutik innarluutilit sulif-feqalersinnaallutik.

Kommunissinni inunnut innarluutilinnut pisinnaatitaaffiit periarfissallu pillugit qanoq paasissutissiisartigivisi?

- Atugarissaarnermut Suliffeqarnermul-lu Aqutsisoqarfik ukiumut pingasut-si-samariarluni ataatsimiisitsisarpoq, in-nuttaasunut innarluuteqartunut qanigi-saannullu unnukkut paasisitsiniaalluni – 2020-mi COVID-19-mi killilersuinerit peqqutigalugit tamanna periarfissaqar-simangilaq. Tamatuma saniatigut kom-munip nittartagaata innuttaasunit paa-siuminarnissaa pingaartinneqarpoq, aqutsisoqarfinnut sorlernut saaffigin-nissanersut.

Kommunissinni inunnut innarluutilinnut sullissisut sulilernissaannut sulisoriinnar-nissaannullu qanoq iliuuseqartarpisi?

- Suliffiup kajuminnartuunissaa pingaar-tipparput, sullivinni avatangiisit, ilinni-ar-nissaq sulisunillu qaffasaanissaq equu-vartigalugit, isiginiarlugu sulisut suli-as-saqarfinni neqeroorutinilu assigiin-ngitsuni immikkut ilinniarsinnaanissaat. Nuannersunik oqaluttuassaaqaraangat tamakku kommunip nittartagaani face-

bookianilu saqqummersittarpavut. Aqutsisut immikkoortortanilu pisortat tamarmik periarfissinneqarnertik ator-luartaapaat, perorsaaneramik ilinniarnis-saminnut peqqissutsikkullu ilinniarfis-sani, kommunimi immikkoortortani ilin-niartitsillutillu siuarsaasinnaaniarlutik.

Charlotte Ludvigsen, borgmester i Kommuneqarfik Sermersooq

Hvad forstår du ved inklusion af personer med handicap?

- Alle har ret til at leve et selvstændigt liv og til at være en del af samfundet og arbejdsmarkedet – uanset om borgeren har et handicap eller ej. For blandt andet at kunne være en del af samfundet og en del af arbejdsmarkedet, skal vi alle være med til at inkludere borgere med handicap, i for eksempel samfundet og arbejdsmarkedet. Personer med handicap kan have nogle barrierer i deres liv, der gør, at de har brug for støtte og hjælp i deres hjem, for at kunne begå sig på lige fod med andre. De har også ret til at få hjælp til at være en del af samfundet, og dermed også en del af arbejdsmarkedet.

Hvad er de største udfordringer i jeres kommune i forhold til handicapområdet?

- Det er svært at rekruttere og fastholde faglært personale med kendskab til specialområderne, både indenfor støtten til borgere med fysisk handicap, men specielt indenfor socialpsykiatrien. En af grundene er lønningerne, som

ikke er store, oveni det kan vi som kommune ikke konkurrere med de samme lønninger/tillæg, som døgninstitutionerne kan tilbyde. Derudover er der også store udfordringer med boligsituationen, det er svært at finde en bolig, og der er lang ventetid på personaleboliger, som nogle gange er medvirkende til at medarbejderne trækker sig.

Hvordan kan helhedsorienteret og koordineret samarbejde for personer med handicap lykkes?

- Det er vigtigt, at der er et godt samarbejde mellem de offentlige instanser, kommunen, sundhedsvæsenet, kriminalforsorgen, politiet med videre. Det skaber vi ved at holde netværksmøder, når der er et behov og ved faste samarbejds-møder. Det er også vigtigt at de erhvervsdrivende tager deres del af ansvaret, så borgere med handicap kan få arbejde.

Hvad gør jeres kommune for at oplyse borgere med handicap om deres rettigheder og muligheder?

- 3-4 gange om året, holder Forvaltning-

gen for Velfærd og Arbejdsmarked, informationsaftener for borgere med handicap og deres pårørende – på grund af COVID-19 restriktionerne, har det ikke været muligt i 2020. Derudover er der fokus på, at det på kommunens hjemmeside bliver nemmere for borgerne at finde ud af, hvilke forvaltninger, de skal henvende sig til.

Hvad gør jeres kommune for at tiltrække og fastholde handicapfaglige medarbejdere?

- Vi har fokus på at være en attraktiv arbejdsplads, hvor der er fokus på arbejdsmiljøet, uddannelse og opkvalificering af personalet, hvor der er fokus på, at personalet får specialisering indenfor de forskellige enheder og tilbud. Når der er nogle gode historier, offentliggør vi dem på kommunes hjemmeside og Facebookside. Lederne og afdelingslederne benytter alle de chancer de får, for at komme ud til pædagogstuderende og på de sundhedsfaglige uddannelser, for at undervise og promovere for kommunens enheder.

Fem skarpe til borgmestrene

Landets fem borgmestre har alle fået fem ens spørgsmål, hvor de kort redegør for kommunens handicapspolitik

Ane Hansen, Kommune Qeqertalimmi borgmesteri

Inuit innarluuteqartut peqataatinneqar-nissaat qanoq paasiviuk?

- Inuit tamarmik peqatitaatinneqarnis-saq pisinnaatitaaffigaat, aamma inuit innarluuteqartut. Nammineq pisinnaan-gikkaangamik nakkutiginnittoqartussa-apput. Assersuuteqarusuppunga. Siorna angut inuusukaq qaratsamigut aa-naartoorpoq taamaalilluni annertuumik innarluuteqalerluni. Nakkutiginnittua uannut saaffiginnippoq oqaluttuullun-ga, angut angajoqqaavisa illoqarfigi-saanut ukiorpassuarni najugaqarfigisi-masaannut angerlartinniarlugu qinnute-qarsimallutik, kinguneqanngitsumilli. Ukiopassuarni ilungersoreerluta iluat-sippaput. Maanna Aasianniippoq ilaqtutaminut pulaarneqarsinnaalluni. 2018-imi Kommune Qeqertalik pilersin-neqarmat sulissutigisatta ilagaat inuit innarluuteqartut atugaasa misissorne-qarnissaat. Inuit 217-it missaat Kommu-ne Qeqertalimmi innarluuteqarput, taakkunannga 39-t meeraallutik. Arlalit-sigut iliuuseqarnissaq pisariaqarmat siorna innarluuteqarnermut politikillior-pugut, taannalu suleriaqqinnitsinni tunngavittut atortarpaput. Ullumikkut sulisuvut sulissaqarfimmi ineriartor-titsinissaminnut tunngavissaqarput. In-narluutillit peqatigiiffii sullissisullu peqa-tigalugit siunnersuisoqatigilliorpugut.

Innarluutilinnik sullissinermi kommunit-sinni suut ilungersunarnerpaappat?

- Ilungersunarnerpaappat, innuttavut innarluuteqartut assigiinngitsorpassuar-nik innarluuteqarmata, inoorlaaniit utoqqarnut. Inunnut timimikkut tarnik-

kullu innarluuteqartunut ikiueqqaarnis-saq amigaataavoq, periutsinik piorsaa-soqartariaqarluni ataqatigiissaaralunilu. Tamanna suliarileruttorparput. Sulias-sanullu taakkununga sulisunik naleq-quttunik nassaarniarneq aporfiit ilagaat. Sulisivut sulissaminnut ataavartumik piukkunnarsarneqartussaapput, pikko-rissaanikkut ilisimasatigullu sulissamik naammassisinnaanissaannut. Anga-joqqaat, ilaqutariit, inuit innarluuteqar-tut sulisullu akornanni pitsaanagerusumik ataqatigiissaarisoqartariaqarpoq. Innar-luutilinnik sullissinermi inatsisit allan-gorneranni kingullermi kommunit ikaarsaariarnissamik aqqissuussiffigi-neqanngillat. Sulissaqarfiiit kommunip ataaniinngitsut soorlu peqqinnissaqar-fiup suleqatiginiarnerani annertuumik ajornartorsiuteqarpoq, assersuutigalugu inuit tarnimikkut innarluuteqartut inuu-sunnerujartuinnartut qulaajaavigineqar-nissaat tunuarsimaarfigineqartarluni. Peqqinnissaqarfik nunaqarfimmi inuit inuunermik ilaani innarluuteqalersima-sut pillugit suleqatigiinnissami akisus-saaffimminik tigusiaaataartarpoq. Inuit tarnimikkut innarluuteqartut pillu-git peqqinnissaqarfiup politiillu sulieqa-tigineranni ajornartorsiuterpas-susarput. Peqqinnissaqarfiup politiillu akornanni suleqatigiinngittoqarnera pequtigalugu inuit tarnimikkut innar-luuteqartut pisortaqarfimmi assigiin-ngitsunit siusissukkat iliuuseqarfiginis-saat sapanginneqartarpoq, arlalitsigullu aatsaat pinerluttunngoraangata iliuuse-qarniarloqalersarluni. Tamanna allan-gortikkusupparput, arlaleriarlulalu

saaffigisarsimavagut, kinguneqanngit-sumilli. Maanna saaffiginnissutsigut qisuariarfigisariaqarpat, Nalakkersui-sullu tamanna pillugu eqiinganerusaria-qalerlutik.

Inuk innarluutilik pillugu ataqatigiissaa-gaasumik tamakkiisumillu isiginnittumik suleqatigiinneq qanoq iluatsissinnaava?

- Pisortaqarfiiit assigiinngitsut kommuni, peqqinnissaqarfik politiillu ersarissumik sullissinissamut najoqqutassaqalernerisigut maanna pissusiulersoq pisussaa-ruttarneq qimanneqarpat innarluutilin-nut sullissineq pitsanngoriangaassaaq. Meeqqat innarluuteqarlutik inunngor-tartut pillugit sullissinikkut pitsanngor-saavugut meeqqerivinni meeqqallu atuarfiini. Takusinnaasanni ajornartor-siutit ilagaat meeqqat innarluutillit 18-liigaangata sullinneqarnerisa unit-tuusisarnerat inatsisitigut najoqqutas-saa ilanngullutik iluarsagassaammata. Inersimasunngornissamut ikaarsarneq pitsaanagerusumik ersarinnerusumik iluar-sissat ilagaat oqartussaaffiit tamaasa suleqatigalugit.

Kommunissinni inunnut innarluutilinnut pisinnaatitaaffiit periarfissallu pillugit qanoq paasissutissiisartigivisi?

- Kommune innarluutilit pillugit politikil-iornikuuvoq siunertarlugu innuttaasut innarluutillit pisinnaatitaaffiisa periarfis-saasalu pitsanngorsarnissaat ilaqutaasut innarluutillillu suleqatigalugit. Nu-natsinni periarfissat nutaat atorluassa-vavut soorlu Pissassarfik innarluutilinnut ilaqutaasunullu periarfissaq pitsassuaq.

Tarnikkut timikkullu innarluutillit suliffe-qarfimmi tikilluaqqusaanerulernissaat su-liassaavoq aamma suliffeqarfimmi ilin-niarfimmillu suleqateqarluni ineriartortin-neqartariaqartoq.

Kommunissinni inunnut innarluutilinnut sullissisut sullilernissaannut sulisoriinnar-nissaannullu qanoq iliuuseqartarpisi?

- Maani Aasianni ukiorpassuarni innar-luutillit utaqqiisaasumik blokiniisimapput maannalu illuni ataasiakkaani arla-linni siammarsimallutik. Kommune Qe-qertalik pilersinneqarmat kommunalbe-styrelsimi aaliangiivoq innarluutillit naju-gaqatigiiffissaannik sanasoqassasoq maannalu taanna sanaartorneqaruttu-lerpoq, aamma illoqarfiit soorlu Qasi-gianguit, Qeqertarsuaq Kangaatsiarlu pitsaasunik sanaartorfigineqartariaqar-put sullivigiuminarnissaat eqqarsaati-galugit. Sulisut sullitalik pillugit ilisima-sassaminnik ataavartumik immersorne-qarnerat aallunneqassaaq pitsaaner-paamik sullissinissaat siunertarlugu. Sulisut sulinerminni illersorneqarnissaat ersarissagassaavoq sulissutigaarpullu.

Ane Hansen, borgmester i Kommune Qeqertalik

Hvad forstår du ved inklusion af personer med handicap?

- Alle har ret til at blive inkluderet, også personer med handicap. Når de ikke kan selv, skal de have en værge. Jeg vil gerne komme med et eksempel. Sidste år fik en yngre mand en hjerneblødning, og blev derved svært handicappet., så Hhans værge henvendte sig til mig og fortalte, at de havde søgt om at få manden hjem til forældrenes hjemby,

hvor de havde boet i mange år, dog uden resultat. Efter mange års kamp, lykkedes det for os. Han er nu i Aasiaat og kan få besøg af sin familie. Da Kommune Qeqertalik blev etableret i 2018, arbejdede vi blandt andet på at få undersøgt personer med handicappedes forhold. Der er omkring 217 personer med handicap i Kommune Qeqertalik, hvoraf 39 er børn. Da der var behov for mange tiltag, lavede vi sidste år en handicappolitik, som vi bruger som grundlag for det videre arbejde. I dag har vores medarbejdere et grundlag for at videreudvikle området. Vi har sammen med handicapforeninger og fagpersonale fået etableret et råd.

Hvad er de største udfordringer i jeres kommune i forhold til handicapområdet?

- Vi har mange udfordringer, da vores personer med handicap havde mange forskellige handicap, fra nyfødt til gammel. Der mangler førstehjælp til personer med fysisk og psykisk handicappede, hvor der skal udvikles metoder og koordinering. Det er vi nu i gang med. Men en af forhindringerne er, at finde egnede medarbejdere til disse opgaver. Vores medarbejdere skal løbende klædes på til deres opgaver, i form af kurser og viden, for at kunne varetage opgaven. Der skal være en bedre koordinering mellem forældre, familie, personen med handicappet og medarbejderne. Ved sidste lovændring på handicapområdet, blev der ikke lavet overgangsordninger med kommunerne. Der er

store problemer med samarbejdet i forhold til de områder, som ikke hører under kommunen, såsom sundhedsvæsenet, hvor man for eksempel er tilbageholdende med udredning af personer med psykiske handicappede, som bliver yngre og yngre. Sundhedsvæsenet er længe om at tage sin del af ansvaret omkring samarbejdet om de personer, der i løbet af deres liv får et bliver handicappede i byggerne. DOg der er mange problemer i samarbejdet mellem sundhedsvæsenet og politiet, omkring de psykisk handicappede. Muligheder for tidligere indsats omkring de personer med psykisk handicap, fra de forskellige myndigheder, bliver tabt på gulvet på grund af manglende samarbejde mellem sundhedsvæsenet og politiet, og ofte griber man først ind, når de er blevet kriminelle. Det vil vi gerne lave om på, og vi har henvendt os til dem gang på gang, endnu uden resultat. Nu må man snart reagere på vores henvendelser og Selvstyret må oppe sig.

Hvordan kan helhedsorienteret og koordineret samarbejde for personer med handicap lykkes?

- For at gøre arbejdet med personer med handicap mere effektivt, skal de forskellige myndigheder, kommunen, sundhedsvæsenet og politiet, have klare retningslinier for at undgå at gøre personer med handicap til kastebolde mellem myndighederne. Vi har forbedret arbejdet med børn, født med handicap, i daginstitutioner og i skolerne. Et

af problemerne, er at arbejdet med børn med handicap stopper, når de bliver 18 år, så der er behov for justering af lovgivningen. Overgangen til voksenlivet bør gøres bedre ved samarbejde mellem forskellige myndigheder.

Hvad gør jeres kommune for at oplyse borgere med handicap om deres rettigheder og muligheder?

- Kommunen har udarbejdet en handicappolitik for at fremme personer med handicap og deres families rettigheder og muligheder. Vi skal bruge de nye muligheder, så som handicapcenteret Pissassarfik, som er velegnet til personer med handicap og deres familie. Vi skal arbejde for at personer med psykisk og fysisk handicap, får bedre adgang til arbejdspladserne, som skal være med til at skabe flere arbejds- og lærepladser.

Hvad gør jeres kommune for at tiltrække og fastholde handicapfaglige medarbejdere?

- Her i Aasiaat, har personer med handicap, boet i blokkene, hvor de i dag bor spredt i forskellige huse. Da Kommune Qeqertalik blev etableret, besluttede kommunalbestyrelsen, at der skulle bygges handicapboliger, som i dag er gået i gang. Der skal ligeledes bygges i byerne Qasigianguit, Qeqertarsuaq og Kangaatsiaq, så de også kan blive bedre for personalet. Medarbejderne skal holdes ajour med viden for at gøre dem til bedre medarbejdere. Medarbejderne skal beskyttes i deres arbejde.

Kiista P. Isaksen, Kommune Kujallermi borgmesteri

Inunnik innarluutilinnik peqataatitsineq qanoq ilinnut isumaqarpa?

- FN-ip inuit innarluutilit pisinnaatitaaffii pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit isumaqatigiissutaat aamma Kommune Kujallermi pisussaaffiliivoq, inuk innarluuteqaraluarpuunniit naliginnaanerpaa-mik allatuulli pisinnaatitaaffiik malitseqartitsinissaq, isumaginninnermi, ineriartortitsinermi peqataatitsinermilu.

Kommunissinni inunnut innarluutilinnut tunngatillugu suut maannakkut ajornakusoornepaasoraagit?

- Iisimasariaqakkanik ilinniarsimasunik inuullu ineriartornissaanut sullissisussat amerlanerit soqutiginninnerulersisallugit.

Inuk innarluutilik pillugu ataqatigiissagaasumik tamakkiisumillu isiginnittumik suleqatigiinneq qanoq iluatsissinnaava?

- Innarluuteqarnermut politikkiornikkut inuup avatangiisii periarfissaasinnaasut aallaavigalugit neqerooruteqartitsinikkut susassaqaqfinnilu pisussaaffiliinikkut sanasoqarpat susassaqaaffiit akimorlugit tamanna iluatsissasoq qularutigingilara. Isumaga naapertorlugu kommune pitsaasumik naammaginarumillu sullisivoq, taamaattoq Isumaginninnermut aqutisoqarfiup ulloq manna tikillugu sullissinermi ilitsersuutiniq, pisussaaffimminik naammassisaqannginnera uparuaatigisariaqavikkaluarpoq, qitiusoqarfimmiimmi kiffartuussinermi pitsaassusiliinermik pisussaaffik kivitseqa-taasariaqavimmat. Assersuut: Nalunaarut naapertorlugu inuk innarluutilik najorteqarnissaanik neqeroorfigineqartartussaavoq. Tamaattoq najortiuussagaanni Naalakkersuisoqarfimmit pikkorissarsimanermut uppersaasammik uppersaateqartariaqarpoq. Tamanna kommunip ulloq manna tikillugu naalakkersuisoqarfimmut – aqutisoqarfimmut apequtigisaraluarpa suli kinguneqartinneqanngitsumik, soq taava inatsisiliortoqassava nammineq malissinnaanngikkaanni.

Kommunissinni inunnut innarluutilinnut pisinnaatitaaffiit periarfissallu pillugit qanoq paasissutissiisartigivisi?

- Isumaginninnittoqarfik aallavigalugu isumaqarlunnarpunga tamanna anner-tuumik ingerlanneqartoq. Pingaartineqarpoq pisinnaatitaaffiit pillugit siunnersuineq ilitsersuineq ingerlanneqartartoq.

Kommunissinni inunnut innarluutilinnut sullissisut sulilernissaannut sulisoriinnar-nissaannullu sunik iliuuseqartarpisi?

- Isumaga naapertorlugu aatsaat taama pingaaruteqartigaaq ilinniarsimasunik amerlanerusunik kiffartuussinerup qaf-fasissumik pitsaassusilerneqarnissaa, tamanna anguneqassappat sulisoqar-nikkut pitsaasumik atugassaqaq-titsinissaq pisariaqarpoq. Suliasaqarfiit ataasiakkaat soorlu Terapihuset sulisutigut taar-seraaffiugaluartoq kiffartu-ussinera ajunngilluinnartuu-voq, tamanna ilinniarsima-sunik aammali suliasaqar-fiup suuneranik paasisi-masaqarnermik, peqqu-teqarnerpaavoq. Paarl-tuanik assersuutigalugu isumaginninnermut siun-nersortitut ilinniarsimasu-nik, perorsaasunik taper-sersortaasussanik, imaluun-niit peqqinnissakkut ilinni-ar-simasunik amigaateqaateqar-pugut. Taamaammat nikallu-jaalluta ilinniarsimasunik sulisus-sameertuarnissarput avaqqunne-qarsinnaanngilaq. Taassuma saniati-gut pikkorissarnerit pisariaqartinneqar-tut ingerlaanneqartarput.

Kiista P. Isaksen, borgmester i Kommune Kujalleq

Hvad forstår du ved inklusion af personer med handicap?

- Kommune Kujalleq er forpligtet af FN's handicapkonvention. Uanset handicap har alle mennesker lige rettigheder, socialt, udviklingsmæssigt, hvad angår inklusion.

Hvad er de største udfordringer i jeres kommune i forhold til handicapområdet?

- At folk har den fornødne uddannelse og skabe større interesser i at arbejde med mennesker og personlig udvikling.

Hvad forstår du ved inklusion af personer med handicap?

- Ved at udarbejde en handicappolitik ud fra de muligheder der er, og ved at forpligte de relevante aktører på tværs af myndighederne er jeg overbevist om, at det nok skal lykkes.

Efter min mening, arbejder kommunen tilfredsstillende, og det er til trods for Socialstyrelsen den dag i dag, endnu ikke fået udarbejdet en vejledning til personalet, hvorfor der er grund til at påpege dette, da den som myndighed, skal være med til at løfte opgaven. Eksempel:

ifølge bekendtgørelsen skal en person med handicap, tilbydes en bisidder. Men hvis man skal være bisidder, skal man fremvise et kursusbevis overfor

departementet. Kommunen har til dags dato spurgt til dette hos styrelsen, stadig uden resultat, så hvorfor skal man lave en lovgivning, som man ikke selv følger?

Hvad gør jeres kommune for at oplyse borgere med handicap om deres rettigheder og muligheder?

- Jeg mener, at dette gøres i stor udstrækning fra socialvæsenets side. Rådgivning og vejledning om rettigheder prioriteres.

Hvad gør jeres kommune for at tiltrække og fastholde handicapfagligemedarbejdere?

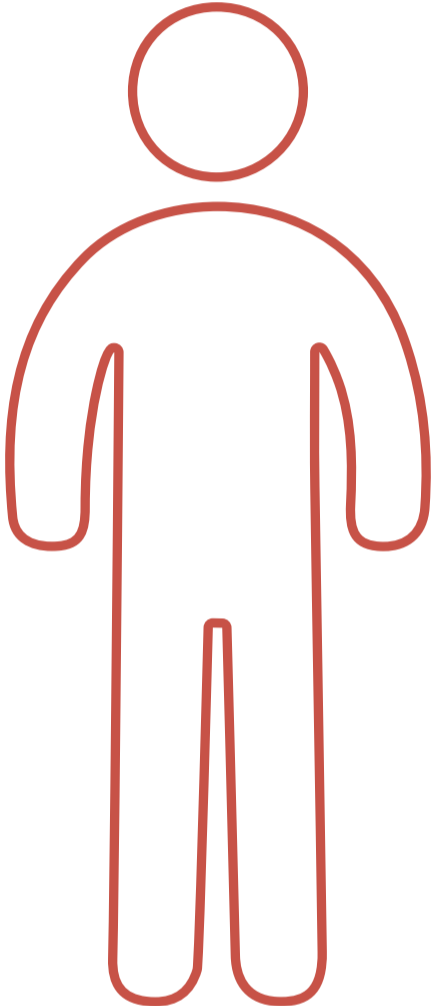
- Efter min mening, har det aldrig været vigtigere at få flere og bedre kvalificerede medarbejdere end nu, og for at nå dertil skal arbejdsvilkårene forbedres. På nogle områder, såsom i Terapihuset, går det godt, selvom der er en del udskiftning af personalet, da medarbejderne er vidende om arbejdspladsens vigtighed. Til gengæld er der stor mangel på kvalificeret personale i social- og sundhedssektoren samt på støttepersoner. For at nå dertil, kan vi aldrig slække på vore bestræbelser på at få kvalificeret personale. Derudover skal vi blive ved med at tilbyde kurser.

Palle Jerimiassen, Avannaata Kommunians borgmesteri

Inunnik innarluutilinnik peqataatitsineq qanoq ilinnut isumaqarpa?

- Inunnik peqataatitsineq ima paasivara allatuulli isiginiarneqartariaqartut. Inuit innarluuteqartut tamarmik ilaatinneqarlutik, sammisassaqlutik, suliffissaqarlutik anguniagaqarlutillu. Tamatta assigiinngilagut, inuillu innerluuteqartut assigiinngissuteqarput peqqussutsikkut nammineersinaanikkulluunniit killiliisumik. Inuit taakku peqataasinneqarnerat ima isumaqarpoq, allatuulli inuttut innarluuteqanngitsutut naligiimmik ulluinnarni peqataatinneqarnissaat. Ineriartornissaminnut pisinnaatitaaffeqarput, soqutigisaminnik sammisaqarnissamin-

nut, namminersornissaminnut, timikkullu imnaluunniit tarnikkut innarluuteqarneq tamatumunnga akornutaanngisaannarluni. Inunnik innarluuteqartunik taakkuninnga peqataatitsisoqartarpoq, ataatsimut isigaluuni ikiornesisigut, inuk sammisaq avatangiisillu ataatsimut isigineqarlutik. Tassalu taakkunatigut arlaatigut allanngortoqartillugu tamanna allamut kalluaasarluni. Peqqussutsimikkut, avatangiisitigut ulluinnarniluunniit suliassat suliariniarneranni ajornartorsiuteqarunik inuit taakku pingaartutut isigisaminnut peqataasinneqassapput. Tamanna pisinnaavoq namminerisamik angerlarsimaffissaannik tuninerisigut, nammineersinnaatillugit, inuunerup toqqissisimanarnissaa isumaqarluarnissaalu qulakkeerneqarluni, ulluinnarni suliffeqarnissaa qulakkeerneqarluni, ilinniarnissamut periarfissaqarlutik, ikiuutaasinnaasunik pissarsillutik il.il. Taamaaliornikkut eqqortumik ikiorneqassapput inuiaqatigiinnilu akuutinneqarlutik inuillu allat assigalugit isumaqarluartunik suliqaarsinnaallutik.

Kommunissinni inunnut innarluutilinnut tunngatillugu suut maannakkut ajornakusoorneerpaasoraagit?

- Avannaata Kommunias isorartuupilusuvuq innuttaasut imminnut ungaseqalutik. Aamma nunaqarfippassuaqarpoq. Taamaalliluni innuttaasut ilaat eqqortumik ikiorneqarnissaminnut tapersorneqarnissaminnulluunniit ungasissumiissinnaapput. Tamatuma saniatigut innarluutilinnik sullissinerup iluani sumiiffinni amerlanerni sulisunik amigaateqartoqarpoq, ingammik sulisunik ilinniarsimasunik. Tamatuma kingunerisinnaavaa, sulisut atorfirminnit soaraarnerat innuttaasunik annertuumik timikkut tarnikkullu innarluuteqartunik sullissinissaminnut piukkunnarsarsimannginnamik, pisariaqartitaat naammassinnaanagit. Taamaattoqarnera nukillaajummernartarpoq, suliassap suliarinissaanut eqqortumik piginnaane-

qannginneq pequtugalugu.

Tamatuma saniatigut kommunimi neqeroorutininik amigaateqarpoq, assersuutigalugu meeqqanut innarluuteqartunut ilaqutariinnik qasuersaartitsisinaasunik, inuttut tapersersortissanik kiisalu inissianik sammisassanillu neqeroorutininik. Ingammik meeqqanut inersimasunullu tarnimikkut innarluuteqartunut aamma/imaluunniit imigassamik hashiumilluunniit atornerluisunut inissianik katsorsaannissamillu neqeroorutininik amigaateqarluni. Tamatuma saniatigut maannakkut inuusuttunut tarnimikkut innarluuteqartunut katerisimaarnissamut sammisaqarnissamullu neqerooruteqanngilaq. Taamaalliluni inunnut tarnikkut innarluuteqartunut meeqqat atuarfiata kingornagut neqeroorutisaaqanngilaq siunissami inuunerannut qulakkeerisinnaasunik. Ilungersunartut ilagaat isorartunerujussuaq, sumiiffinni tamani innarluuteqartunut naleqqunnani. Sanaartugarpasuit innarluutilinnut tikikkuminaapput. Tassalu aqquserngit aqqusineeqqallu, sumiiffinni maniitsuniitsut, angerlarsimaffimmi anisinnaanermik killiluutik, inuit pitsorluttuuppata.

Inuk innarluutilik pillugu ataqatigiissaa-gaasumik tamakkiisumillu isiginnittumik suleqatigiinneq qanoq iluatsissinnaava?

- Suleqatigiinnermi attaveqaatit pingaartuuppit, iluatsitsisoqassappat, matumanilu suleqatigiiaat, suliassat susassaqtullu allat suliamut tigussasumut attuumassuteqartut isiginiarneqassapput, innuttaasut innarluuteqartut iluatsittumik sullinneqassappata. Ataatsimut anguniagaqarneq, ataatsimut ilisimasaaqarneq ataatsimullu naleqatitaqarneq suleqatigiinnermik qulakkerissaaq, soorlu tamanna Avannaata Kommunians innarluuteqarnermut politikkimi allassimasooq. Taamaattumik aamma pingaartuuvuq inuunik innerluuteqartunik sullissisut suleqatigiillutik ersarissunik ataatsimullu anguniagaqar-

lutik suliassamik paasinninnissaat.

Tamanna maleruagassanik tunngaveqassaaq inatsisinillu atuuttunik. Suleqatigiinnerlu ataatsimut isigisoq ataqatigiissarneqartorlu aamma qulakkeerneqarsinnaavoq suleqatigiiaannik ataasiakkaannik paasinnillunilu ilisimasaaqarnikkut suleqatigiinneq qulakkeerneqarpat, taamatullu aamma suliat pitsaasumik suliareqarnissaat paasillugu. Taamaaliornikkut suliassaaq pillugu kikkut suleqatigiinnermut qanoq tunniussaaqarsinnaanersut. Avannaata Kommunians ilaqutariinnut aqutsisoqarfimmi innarluuteqarnermut suliassaqaarfimmi aalajangersimasunik malittarisassaqaarpugut najoqutaqarluta periuseqarlutalu. Suleriaatsit taamaattut sakkussallu ataatsimut isigisumik suleqatigiinnermik qulakkerissaaq, inatsisit eqqortut malillugit iliuuserisat tamarmik aallartinneqartarlutik. Taamaaliornikkut najoqquitasut taakku atorlugit sullissinerup qaffasissumik pitsaassuseqarnissaa anguniarneqarpoq. Suleqatigiinneq ataqatigiissarneqarsimasooq kommunip iluani pisarpoq suliassaqaarfiillu akornanni kiisalu ilaannikkut Kalaallit Nunaata avataaniittunut. Suleqatigiinneq aamma allanneqarsimavoq najoqqutassanullu ilaalluni.

Kommunissinni inunnut innarluutilinnut pisinnaatitaaffiit periarfissallu pillugit qanoq paasissutissisartigivisi?

- Kommuni innarluuteqarnermut politikorsimavoq, inunnut annertuumik innarluuteqartunut anguniakkat takune-

Palle Jerimiassen, borgmester i Avannaata Kommunian

Hvad forstår du ved inklusion af personer med handicap?

- Inklusion af personer med handicap betyder, at de medtages i en større helhed. Alle folk med handicap har ret til at have et tilhørsforhold, gøremål, beskæftigelse og målsætning. Vi er alle forskellige, og personer med handicap har en forskellighed, der begrænser deres helbred eller selvstændighed. Inklusion af disse mennesker betyder, at de involveres i en dagligdag ud fra samme vilkår, som personer uden handicap. De har ret til at udvikle sig, udføre interesser, selvstændighed og fysisk eller psykisk handicap må aldrig stå i vejen for det. Inklusion af disse personer med handicap, sker ved at hjælpe dem i et helhedsorienteret perspektiv, hvor menneske, aktivitet og omgivelser ses i et dynamisk sammenspil. Det vil sige, at sker der ændringer på et af parametrene, påvirker det et andet. Hvad end, de har en udfordring med deres helbred, omgivelser eller udføre daglige opgaver, kan disse mennesker inkluderes i de ting, de finder betydningsfuldt. Det

sker for eksempel ved at give dem mulighed for at bo i eget hjem, kunne klare sig selv, sikre en tryk og meningsfuld tilværelse, sikre beskæftigelse i dagligdagen, uddannelsesmuligheder, hjælpemidler m.v. På den måde vil de, med den rette hjælp og støtte, blive inkluderet i samfundet og udføre betydningsfulde aktiviteter på lige vilkår med alle andre.

Hvad er de største udfordringer i jeres kommune i forhold til handicapområdet?

- Avannaata Kommunian dækker over et stort geografisk område med stor afstand i befolkningen. Ligeledes er der mange tilhørende bygder. Det medfører, at der for nogle borgere kan være langt til et sted, hvor man kan få den rette hjælp eller støtte. Derudover er der personalemangel de fleste steder inden for handicapområdet, særligt mangel på faglært personale. Det kan medføre, at personalet opsiger sine stillinger, fordi de ikke er fagligt rustet til at håndtere opgaven med de borgere, der

har svære fysiske og psykiske handicaps og ikke kan imødekomme deres behov. Det bliver ofte forbundet med en magtesløshed, fordi man ikke har de rette faglige kompetencer til at håndtere opgaven.

Derudover er der manglende kommunale tilbud, som dækker over aflastningsfamilier til for eksempel børn med handicap, støttepersoner samt bo- og aktivitetstilbud. Særligt i forbindelse med børn og voksne med psykiske handicaps og/eller misbrug af alkohol og hash, hvor der mangler bo-/behandlingstilbud. Derudover er der aktuelt ingen samværs- og aktivitetstilbud til unge med psykiske handicaps. Det medfører, at personer med psykiske handicaps, efter folkeskolen mangler tilbud, som skal sikre deres fremtidige liv. En anden udfordring er de geografiske forhold, hvor det ikke alle steder er handicapvenligt. Mange bygninger er der ikke handicapvenlige adgangsforhold. Det samme gælder veje og stier, hvor stejle bakker eller ujævnt terræn, kan medføre begrænset udgang fra

hjemmet, hvis man er dårligt gående.

Hvordan kan helhedsorienteret og koordineret samarbejde for personer med handicap lykkes?

- Samarbejdets netværk er vigtigt, for at det lykkes og her ses der på faggrupper, funktioner og andre aktører, der har relevans for den konkrete opgave, de skal løse sammen omkring borgeren med handicap. Samarbejdet sikres gennem fælles mål, fælles viden og fælles værdier, som i øvrigt fremgår af Avannaata Kommunias Handicappolitik. Det er herved vigtigt, at de, der udfører opgaven omkring den person med handicap, i samarbejde ud fra opsatte klare og fælles mål, har samme forståelse af formålet med opgaven. Det skal understøttes af retningslinjer og gældende lovgivning. Ydermere kan et helhedsorienteret og koordineret samarbejde sikres ved forståelse og kendskab til de enkelte faggrupper og tilhørende faglighed, opgaver og vilkår. Dermed hvordan man hver især kan bidrage til samarbejdet omkring opgaven. I Avannaata

qarsinnaallutik. Innarluuteqarnermut suliassaqarfimmi isumaginninnermi, inissaqarnikkut, sunngiffimmi/kulturikkut qanoq sulisoqarnersoq. Aqutsisoqatigiit suliassaat aamma kommunip nittartagaani takuneqarsinnaapput. Kommunip nittartagaanittaaq takuneqarsinnaapput utoqqarnut, innarluuteqartunut angerlarsimaffinnilu ikiorteqarnermut suliassaqarfiit. Tassani allasimavoq iliuuserisat suut suliassaqarfimmiinersut, kommunimi inunnut innarluuteqartunut suut periarfissaanersut, kiisalu innuttaasutut qanoq saaffiginnitoqarsinnaanersooq.

Kommunia, Forvaltning For Familie, arbejder vi efter nogle bestemte retningslinjer, standarder og procedurer inden for handicapområdet. Disse arbejds-gange- og redskaber sikrer, at der samarbejdes i et helhedsorienteret perspektiv, hvor alle foranstaltninger iværksættes efter korrekt lovgivning. Derved stræbes der efter at yde sagsbehandling af høj kvalitet ved brug af disse standarder. Et koordineret samarbejde sker både indbyrdes i kommunen og på tværs af sektorer, samt i nogle tilfælde uden for Grønland. Samarbejdet er ligeledes beskrevet og indgår i retningslinjerne.

Hvad gør jeres kommune for at oplyse borgere med handicap om deres rettigheder og muligheder?

- Kommunen har udarbejdet en handicappolitik, hvor kommunens ambitioner og målsætning for personer med vidtgående handicap kan ses. Den præsenterer, hvordan der arbejdes med omsorg, boligforhold, fritid/kultur og beskæftigelse på handicapområdet. Di-

Kommunissinni inunnut innarluutilinnut sullissisut sulilernissaannut sulisoriinnar-nissaannullu iliuseqartarpisi?

- Kommuni ilaqutariinnut aqutsisoqarfimmi suliffissanik neqerooruteqarpoq, innarluuteqarnerullu iluani allannguu-taasinnaasunik siunnersuuteqartoqarsinnaalluni. Taamaaliornikkut arlaanik ingerlanerliortoqarsorigaanni sulariaat-sinut sunniuteqartoqarsinnaavoq. Tamatumama saniatigut innarluuteqarnermi sulisut pikkorissarnissaminut qinnute-qarsinnaapput, suliassaqarfiup suliffi-gsamik iluani immikkut ilinniarniarlutik. Aamma sulisunut kommunimut nuuttu-nut inissianik neqerooruteqarpoq.

rektionens opgaver findes ydermere på kommunens hjemmeside. Ligeledes findes der på kommunens hjemmeside oplysninger om ældre-, handicap- og hjemmehjælpsområdet. Her fremgår det, hvilke indsatser området inkluderer, hvilke muligheder man som person med handicappet har i kommunen, samt hvordan man som borger kan henvende sig.

Hvad gør jeres kommune for at tiltrække og fastholde handicapfaglige medarbejdere?

- Kommunen, i forvaltning for familie, tilbyder jobs med mulighed for at komme med forslag til forandringer inden for handicapområdet. Man har derved selv indflydelse på arbejds-gange, hvis der er noget, man ikke synes, fungerer. Derudover har medarbejderne på handicapområdet, mulighed for at søge om relevante kurser, med henblik på specialisering inden for det område, der arbejdes under. Der tilbydes ligeledes bolig til medarbejdere, som tilflytter kommunen.

Malik Berthelsen, Qeqqata Kommuniani borgmesteri

Inunnik innarluutilinnik peqataatitsineq qanoq ilinnut isumaqarpa?

- Isumaqaarpunga innarluutilit pigin-naasaat aallaavigalugit peqataatinne-qartarnissaat soorlu suliffeqarfinni sunngiffimmi sammisassaniluunniit pingaaruteqartoq. Taassuma saniatigut isumaqaarpunga innarluutilinnut ataq-qinninnissatsinnut meerartavut ilitser-suuttassagivut, tassani qinngasaarut-tarneq eqqarsaatigaara. *Kommunissinni inunnut innarluutilinnut tunngatillugu suut maannakkut ajor-nakusoornerpaasoraagit?*
- Inatsimmi nutaami suleriesit nutaat soorlu najorti pillugu ilisimatitsine-rusoqarnissaa. Aammalu sullitat amer-liartorneri eqqarsaatigalugit sullissisut taamatut amerlassuseqaannassappata sullitatsinnut pitsaanngitsumik kingune-qarsinnaavoq, soorunami taamatut ineriartortoqaannassappat politikikkut aningaasaliiffigineqartariaqassaaq. Aammalu puigortunngortut aanaar-toortartullu amerliartormata oqartus-saaffimmut tunngasut ilungersunar-siar-torput, ilaqutaasullu suleqatigilluarnis-saat pingaaruteqarpoq, sullitap ilaqut-tani aamma pisariaqartittarmagit.

Inuk innarluutilik pillugu ataqatigiissaa-gaasumik tamakkiisumillu isiginnittumik suleqatigiinneq qanoq iluatsissinnaava?

- Qulaani taaneqartoq soorlu, sullitap ilaquttani pisariaqartittarpai, ingammik puigortunngortut aanaartoorsimasullu eqqarsaatigalugit, amerlammata aamma allanik tatigisaqaratik ilaquttaminik isumalluutilerujussuugaluit, ilaqutaasulli kommunip isumalluutigigaat. Pisariaqar-poq innuttaasup pisariaqartitai tusar-naassallugit, taakkualu toqqammavi-galugit kommunip peqqissaavik (attuu-

massuteqartulluunniit allat) ilaqutaasul-lu peqatigalugit suleqatigiissutigissallu-git.

Kommunissinni inunnut innarluutilinnut pisinnaatitaaffiit periarfissallu pillugit qanoq paasissutissisartigivisi?

- Kommunemi maannamut quppersa-gaaqqanik suliqaallattaavugut, soorlu najorti pillugu. Taassuma sania-gut, sullissisut sullitanut ilaqutaasunullu inatsit nutaaq pillugu allannguutillu malitsigi-saat pillugit saqqummiinarlutik piler-saaruteqarput. Kommune iluani suleqa-tigisagut Tilioq aamma Pissassarfik qanikkatsigit taamaasilluta pisinnaatitaaffii aamma periarfissaat eqqummaffigine-qarluarput.

Kommunissinni inunnut innarluutilinnut sullissisut sulilernissaannut sulisoriinnar-nissaannullu iliuseqartarpisi?

- Sulisut minnerpaamik ukiumut ataa-siarlutik isumasioneqartarput, atorfik issiavigisartik pillugu siuarsarneqarnis-saminut sumik pisariaqartitsisarnersut. Allanillu oqariartuuteqar-pata suliniute-qarfigineqartarlutik.

Malik Berthelsen, borgmester i Qeqqata Kommunia

Hvad forstår du ved inklusion af personer med handicap?

- Jeg mener, det er vigtigt, at inkludere folk med handicap både på arbejdsmarkedet og i fritidsaktiviteterne. Derudover mener jeg, at vi skal lære vores børn, at respektere folk med handicap, her tænker jeg på mobning.

Hvad er de største udfordringer i jeres kommune i forhold til handicapområdet?

- At udbrede kendskabet til den nye handicaplov, som for eksempel bisidderordningen. Det kan også skabe en ubalance, at der bliver flere personer med handicap, mens medarbejderne i kommunen ikke bliver flere. Der skal selvfølgelig sættes penge af til området rent politisk, hvis det kommer dertil. Værgerne for de flere og flere demente og hjerneblødningsramte, kæmper også tit en kamp, så det er vigtigt, at have et godt samarbejde med familien, da det også er nødvendigt for den ramtes familie.

Hvordan kan helhedsorienteret og koordineret samarbejde for personer med handicap lykkes?

- Som jeg skriver ovenover, så har klienten brug for sin familie, især de demen-

te og hjerneblødningsramte, de er mange og har ikke mange, de kan stole på, så de har kun deres familier, mens familierne sætter deres lid til kommunen. Det er vigtigt, at lytte til borgerens ønsker og tage udgangspunkt i dem, når kommunen, sundhedsvæsenet og familierne skal arbejde sammen.

Hvad gør jeres kommune for at oplyse borgere med handicap om deres rettigheder og muligheder?

- Lige nu arbejder vi på flere pamfletter, for eksempel om bisidder. Derudover arbejder vi på at udbrede kendskabet til den nye handicaplov for klienter, kommunens medarbejdere og pårørende. Vi har et tæt samarbejde med Tilioq og Pissassarfik, så vi er meget opmærksomme på rettigheder og muligheder for personer medhandicappede.

Hvad gør jeres kommune for at tiltrække og fastholde handicapfaglige medarbejdere?

- Mindst en gang om året, får medarbejderne mulighed, for at komme med deres mening om, hvad der skal til, for at udvikle den stol, de sidder på, og hvis de har andre ting, så arbejder vi også på det.

Fakta om handicap

Handicap opstår i mødet mellem funktionsnedsættelsen og samfundets barrierer. Det kan være forhindringer på arbejdspladsen, i byrummet eller når du besøger venner og familier. Det er ikke personen, der er sit handicap. Det er samfundets manglende tilpasning, der giver problemet.

Hvad er et handicap?

Du har et handicap, hvis du har en langvarig funktionsnedsættelse, der begrænser dig i hverdagen.

En langvarig funktionsnedsættelse kan for eksempel være, hvis du bliver født med nedsat hørelse, bliver lam efter en trafikulykke eller får diagnosen PTSD.

Den officielle definition på handicap er i FN's handicapkonvention.

- Intellektuelle handicap (kognitive)
- Psykiske handicap
- Sensoriske handicap (sanser)

Hvor mange har et handicap?

Handicap bliver ikke registreret i Grønland. Men undersøgelsen Holdninger til Handicap (2020) udgivet af Tilioq og Ilimatusarfik viser, at 18 % af den voksne befolkning i Grønland vurderer, at de har et handicap. Det svarer til, at næsten en ud af fem personer i Grønland har et handicap.

Fakta om personer med handicaps rettigheder

De officielle mål fra det internationale og de grønlandske beslutningstagere et fuldt inkluderende samfund, hvor personer med handicap har ret til fuld og lige deltagelse i samfundslivet.

Handicapkonventionen

Danmark og herunder også Grønland ratificerede handicapkonventionen i juli 2009. I 2012 pålagde Inatsisartut Naalakkersuisut at arbejde for at gennemføre handicapkonventionen i Grønland.

Formålet med konventionen er at fremme, beskytte og sikre muligheden for, at alle personer med handicap fuldt ud kan nyde alle menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder på lige fod med andre, samt at fremme respekt for deres naturlige værdighed.

I konventionen præciseres en række rettigheder for personer med handicap samt anvisninger, som landene skal være særligt opmærksomme på. Der er

FN's definition på et handicap

Personer med handicap omfatter personer, der har en langvarig fysisk, psykisk, intellektuel eller sensorisk funktionsnedsættelse, som i samspil med forskellige barrierer kan hindre dem i fuldt og effektivt at deltage i samfundslivet på lige fod med andre.

FN's handicapkonvention opdeler således handicap i fire forskellige typer:

- Fysiske handicap

Inatsisartutlov nr. 13 af 12. juni 2019 om støtte til personer med handicap

Lovens formål og hensigter er beskrevet i de første 5 paragraffer:

§ 1. Formålet med denne Inatsisartutlov er at:

- 1) sikre, at personer med handicap tilbydes rådgivning og støtte for at afhjælpe problemer som følge af et handicap,
- 2) fremme den enkelte persons mulighed for at klare sig selv eller at lette den daglige tilværelse og forbedre livskvaliteten,
- 3) fremme den enkeltes mulighed for at udvikle sig og udnytte egne potentialer, herunder igennem muligheden for uddannelse, i det omfang det er muligt for den enkelte,
- 4) sikre personer med handicap lige muligheder i samfundet og imødegå diskrimination på grund af handicap og derigennem så vidt muligt sikre fuld og effektiv deltagelse og inklusion i samfundet, og
- 5) fremme den enkeltes mulighed for uddannelse og beskæftigelse.

§ 2. En person med handicap har ret til fuldt ud at nyde alle menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder på lige fod med andre. Støtte efter denne Inatsisartutlov skal medvirke til at sikre disse rettigheder.

Stk. 2. Støtte efter denne Inatsisartutlov skal gives med respekt for den enkeltes naturlige værdighed, personlige autonomi, herunder frihed til at træffe egne valg, og uafhængighed af andre personer.

§ 3. En person med handicap har ret til koordineret, sammenhængende og helhedsorienteret støtte, som tager hensyn til alle aspekter af personen og personens liv.

Stk. 2. Afgørelse om støtte efter denne Inatsisartutlov skal træffes ud fra en helhedsvurdering af, hvad der er bedst for den enkelte.

Stk. 3. I alle forhold vedrørende personer med handicap skal der så vidt muligt tages hensyn til personens egne synspunkter med behørig hensyntagen til personens funktionsevne og udviklingsmæssige niveau.

§ 4. En person med handicap har ret til støtte, så personen kan forblive i eget hjem, når personen og dennes eventuelle værge eller forældremyndighedsindehavere udtrykker ønske herom. Det er en forudsætning, at personens egen eller andres velfærd ikke bliver udsat for fare ved at forblive i eget hjem.

Stk. 2. En person med handicap har ret til egnet støtte i et botilbud, når personen har behov herfor.

§ 5. Alle offentlige bygninger og faciliteter skal så vidt muligt indrettes således, at personer med handicap sikres adgang og brug heraf.

FN-ip inuit innarluutillit pisinnaatitaaffii pillugit Isumaqatigiissutaa, Tiliup atuaruminartunngorlugu suliarisimavaa.

Tilioq har lavet en letlæselig udgave af FN's Konvention om rettigheder for personer med handicap.

både tale om politiske og borgerlige rettigheder – eksempelvis frihed og personlig sikkerhed og lighed for loven, samt en række sociale, kulturelle og økonomiske rettigheder – som retten til uddannelse og sundhed.

Du kan læse meget mere om handicapkonventionen og de enkelte rettigheder på NIIK og Tilioqs hjemmeside niik.gl og tilioq.gl.

Lov om støtte til personer med handicap

I overensstemmelse med handicapkonventionen har Inatsisartut vedtaget en handicaplov, der trådte i kraft 1. januar 2010. Loven giver personer med handicap ret til støtte. I den tidligere lovgivning kunne kommunen bevillige støtte, hvis de mente, at der var behov.

Udgangspunktet i loven er at stille omsorgsydelser eller naturalydelser til rådighed for, at en person med nedsat funktionsevne kompenseres for følgerne af den nedsatte funktionsevne. Der kan ligeledes kompenseres økonomisk for væsentlige merudgifter som følge af den nedsatte funktionsevne.

Naalakkersuisut har udarbejdet en bekendtgørelse, der udfylder nogle af rammerne i loven, men nu mere end et år efter at loven trådte i kraft, har Socialstyrelsen ikke udarbejdet en vejledning i loven til kommunerne, der skal administrere loven.

Anden lovgivning

Personer med handicap har også "rettigheder" efter en lang række andre love. Der står dog fortsat kan og ikke skal eller ret i de fleste andre love. Som eksempler kan nævnes:

- Ret til specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand, og at kunne gå til folkeskolens (tilpassede) afgangsprøve efter folkeskoleloven.
- Ret til at få forlænget den gymnasiale uddannelse, hvis man har vanskeligheder ved at følge undervisningen på normal vis efter lov om den gymnasiale uddannelse.
- Ret til at få eftergivet studieløn, hvis man bliver invalid og ikke kan betale efter uddannelsesstøtteleven.
- Ret til hjemmehjælp ved behov efter forordningen om offentlig hjælp.
- Ret til et revalideringsforløb efter revalideringsforordningen.
- Ret til førtidspension ved lav arbejdsevne efter førtidspensionsloven.

Fakta om handicappolitik

Når Naalakkersuisut fastsætter de generelle rammer på handicapområdet og når kommunerne fastsætter deres handicappolitik, skal de følge nogle grundlæggende nationale handicappolitiske principper

Ligestillingsprincippet

Princippet om ligestilling og ligebehandling af mennesker med nedsat funktionsevne er centralt placeret i handicappolitikken og arbejdet med at skabe 'et samfund for alle'.

Solidaritetsprincippet

Solidaritetsprincippet kommer til udtryk i, at ydelser efter grønlandsk lovgivning i vidt omfang finansieres af det offentlige via skattebetalingen. Solidaritetsprincippet indgår som et væsentligt element i handicappolitikken.

Sektoransvarlighedsprincippet

Sektoransvarlighedsprincippet er også et centralt princip i den grønlandske handicappolitik. Sektoransvarlighed betyder, at den offentlige sektor, der udbyder en ydelse, en service eller et produkt, også er ansvarlig for, at den pågældende ydelse er tilgængelig for mennesker med nedsat funktionsevne. Indsatsen på handicapområdet er derfor ikke kun en opgave for socialsektoren. Den rækker også ind i andre områder såsom for eksempel bolig-, trafik-, arbejdsmarkeds-, undervisnings- og sundhedssektoren.

Kompensationsprincippet

Kompensationsprincippet betyder, at en person med nedsat funktionsevne kompenseres for følgerne af den nedsatte funktionsevne. Kompensationsprincippet tager udgangspunkt i, at behovet for kompensation kan være forskelligt fra menneske til menneske og fra handicap til handicap. Kompensationen kan for eksempel ske ved at gøre samfundets tilbud tilgængelige for mennesker med funktionsnedsættelser. Der kompenseres også ved at stille særlige ydelser til rådighed, som specielt imødekommer den enkelte persons individuelle behov.

Innarluutit pillugit paasisat

Innarluuteqartoqalersarpoq piginnaasakinnerulernerup inuiaqatigiinnilu aporfissat akornanni. Aporfii suliffimmiissinaapput, illoqarfiup iluani imaluunniit ikinngutit ilaqtallu pulaarneranni. Inuk tassaangilaq innarluut. Inuiaqatigiit naleqqussannginnerat ajornartorsiu-tingortarpoq.

Innarluut suugami?

Piffissami sivisuumi piginnaasatigut ajorseriarsimaguit innarluuteqassaait ulluinnarni inuuninni killilersuisumik.

Piffissami sivisuumi piginnaasatigut ajorsariarsimaneq tassaasinnaavoq inunnguuseralugu tusilarneq, angallannikut ajoquserninni nukillaarneq imaluunniit PTSD-mik atugaqarlutit paasineqarluni. Innarluuteqarnerup suunera pisortatigoortumik Naalagaaffiit Peqatigiit inuit innarluutillit pisinnaatitaaffii pillugit isumaqatigiissutaaniippoq.

Naalagaaffiit Peqatigiit innarluutit suunerik nassuiaataat

Inuit innarluuteqartut tassaasinnaapput inuit sivisuumi timimikkut, tarnimikkut, eqqarsartaatsikkut malussaatikkulluunniit piginnaasamik- ajorseriarsimasut, assigiinngitsutigt aporfissaqarnermikkut inuit al- lat assigalugit tamakkiisumik pitsaasumillu inuiaqatigiinni inuunermi peqataanissaminut assigiinngitsunik aporfissaqartut.

Naalagaaffiit Peqatigiit inuit innarluutillit pisinnaatitaaffii pillugit isumaqatigiissutaani innarluutit assigiinngitsunut sisamanut agguataarneqarsimapput:

- Timikkut innarluutit
- Silassorsitsikkut innarluuteqarneq (paasinnissinnaanikkut)
- Tarnikkut innarluutit
- Malussaatitigt innarluutit

Qanoq amerlatigisut innarluuteqarpat?

Innarluutit Kalaallit Nunaanni nalunaar- sorneqarneq ajorput. Innarluuteqarner- mulli isumanik misissuineri (2020) Tiliup Ilisimatuserfiullu saqqummersitaani paasineqarpoq Kalaallit Nunaanni innut- taasut inersimasut 18 procentii isumaqar- tut innarluuteqarlutik. Taamaalluni Ka- laallit Nunaanni inuit tallimaangaangata ataaseq inulaarlugu innarluuteqartuusaar- put.

Inuit innarluuteqartut pisinnaatitaaffii pillugit paasisat

Inuiaqatigiit inuit innarluuteqartut tamak- kiisumik naligiissumillu peqataaffigisaat nunat tamalaat kalaallilu aalajangiisartut pisortatigoortumik anguniagaraat.

Inuit innarluuteqartut pisinnaatitaaffii pillugit isumaqatigiissut

2009-mi juulimi Danmarkip Kalaallilu Nu- naata innarluuteqartut pisinnaatitaaffii pillugit isumaqatigiissut atsiarpaat. 2012- imi Inatsisartut Naalackersuisut suliakker- paat innarluuteqartut pisinnaatitaaffii pil- lugit isumaqatigiissut atuutilersinniarlugu sulissasut.

Isumaqatigiissutip siunertaraa inuit allat assigalugit inuit innarluuteqartut tamar-

mik inuit pisinnaatitaaffiisa tamarmiusut tunngaviumillu kiffaanngissuseqarnis- samik pisinnaatitaaffeqarlutik inuusinnaa- nissasa siuarsarnissaa, illersornissaa pe- riarfissaqarnissaatalu qulakkeernissaa, pissusissamisoorumik ataqinassuseqar- nissaa tunaartarlugu.

Inuit innarluuteqartut pisinnaatitaaffii assigiinngitsut isumaqatigiissummi ersa- rissarneqarput, innersuussisoqarluni nu- nat suut immikkut eqqummariffigissane- raat. Naalackersuinikkut innuttaasutullu pisinnaatitaaffiit pineqarput – soorlu kif- faanngissuseq inuttullu isumannaatsuu- nissaaq inatsisitigullu naligiinissaaq, kii- salu inuiaqatigiinni, kulturikkut aningaa- saqarnikkullu pisinnaatitaaffiit – soorlu ilinniarnissamut peqqinnissamullu pisin- naatitaaffiit.

NLIK-p Tiliullu nittartagaanni niik.gl-imi aamma tilioq.gl-imi inuit innarluutillit pisinnaatitaaffii pillugit isumaqatigiissut pisinnaatitaaffiillu ataasiakkaat pillugit sukumiinerusumik paasiniaasinnaavutit.

Inuit innarluuteqartut tapersorsorneqarnissaannut inatsit

Inuit innarluutillit pisinnaatitaaffii pillugit isumaqatigiissut naaportorlugu Inatsisar- tut innarluutillit pillugit inatsisilorsimap- put, 2010-mi januaarip aallaqqaataani atuutilersumik. Inatsimmi inuit innarluute- qartut tapersorsorneqarnissaminik pisinnaatitaaffeqarput. Inatsisaasimasuni komuni tapersorsuisinnaavoq tamanna pisariaqarsorineqarpat.

Inatsisip aallaavigaa isumaginnikkut imaluunniit pigisatigut tapersiinnisaaq taamaaliornikkut inuit piginnaasamik- ajorseriarsimasut piginnaasakinneruler- nermik kingunerinut tapiiffigineqarnis- saat. Aamma piginnaasakinnerulernerup kingunerisaanik annertuumik aningaas- ar- tuuteqarnerulernerminnut tapiiffigine- qassapput.

Naalackersuisut nalunaarusiorsimapput inatsimmi tunngavissanik imaqtumik, maannali atuutilerneraniit ukioq ataaseq sinnerlugu ingerlareersoq isumaginnin- nermi aqutsisoqarfik suli kommuninut inatsimmik atuutsitsisunut inatsimmut ilitsersuusiorsimangilaq.

Inatsisit allat

Inuit innarluuteqartut aamma allanik "pisinnaatitaaffeqarput" inatsiserpassuit allat naaportorlugit. Sulili inatsisini allani amerlanerini sinnaavoq atorineqarpoq, sussaavoq imaluunniit pisinnaatitaavoq atorineqarpat.

- Meeqqat aturfat pillugu inatsit naa- portorlugu immikkut ilinniartinneqarnis- samik pisinnaatitaavoq allatigullu peror- saanikkut ikiorneqarsinnaalluni, kiisalu (naleqqussakkamik) meeqqat aturfiani inaarutaasumik misilitsittoqarsinnaalluni.
- Ilinniarnertuunngorniarnermut inatsit naaportorlugu sivisunerusumik ilinniar- nertuunngorniartoqarsinnaavoq ilinniar- titsinermi nalinginnaasumik malinnaanis- saq ajornakusoortikkaanni.

- Innarluuteqalersimagaanni ilinniarn- musiaqarnerlu pillugu inatsit naaportor- lugu akiliisinnangikkaanni ilinniarnermi akissarsiat isumakkeerneqarsinnaapput.

- Pisortanut ikiorsiissutit pillugit peq- qussut malillugu pisariaqartitsineq malil- lugu angerlarsimaffimmi ikiorteqartoqar- sinnaavoq.

- Piginnaannngorsaaqqinnissamut peq- qussut malillugu piginnaannngorsaaqqinne- qarnissamut pisinnaatitaaneq.

- Siusinaartumik suliunnaarnersiuteqar- nermut inatsit malillugu sulinnissamut pi- ginnaanikkikkaanni siusinaartumik suliun- naartoqarsinnaaneq.

Innarluutillit pillugit politikkeqarnermi paasisat

Innarluutillit sullinneqarneranni Naalak- kersuisut nalinginnaasumik tunngavissa- nik aalajangersaagaangamik kommunillu innarluuteqarnermut politikkiminnik aala- jangersaallutik nunatsinni innarluuteqar- nermut naalackersuinikkut tunngavissanik tunngaviusunik najoqqutaqartussaapput.

Naligiissitaanissamut tunngavik

Inuit piginnaasakitsut naligiissitaanissaat naligiimmillu sullinneqarnissaat pillugu tunngavik innarluuteqarnermut politikke- qarnermi "inuiaqatigiinnullu tamanut atuuttut" pilersinniarlugit sulineri qitiu- voq.

Nammaqatigiinnissamik tunngavik

Nammaqatigiinnissamik tunngavik ator- neqartarpoq Kalaallit Nunaanni inatsisit malillugit tapiissutinik akileraartitsinikkut pisortanut akiliutinik aningaasalersorne- qartut pineqartillugit. Nammaqatigiinnis- samik tunngavik innarluuteqarnermut po- litikkimi pingaaruteqartut inatsisimavoq.

Suliassaqarfiit akisussaasuunerannik tunngavik

Suliassaqarfiit akisussaasuunerannik tunngavik aamma Kalaallit Nunaanni in- narluuteqarnermut politikkimu tunngaviu-

voq qitiusoq. Suliassaqarfiup akisussaa- suunera tassaavoq pisortaqarfiit kiffar- tuussinissamik tunisassiamilluunniit ne- qeroorteqartut aamma akisussaasut kif- fartuussinerup inunnit piginnaasakinne- rusunit pissarsiarineqarsinnaanissaanut. Taamaalluni innarluuteqartunut sullissi- neq isumaginnittoqarfimmiinnaq sulias- saanngilaq. Suliassaqarfinnut allanut aamma atuuppoq, soorlu ineqarnermut, angallannermut, suliffeqarnermut, ilin- niartitaanermut peqqissutsimullu sulias- saqarfinni.

Taartisiaqartitsinissamut tunngavik

Taartisiaqartitsinissamut tunngavik tas- saavoq, inuup piginnaasamigut ajorse- riarsimasup piginnaasamigut ajorseriar- nerup kingunerinut taartisiaqartinneqar- nissaa. Taartisiaqartitsinissamik tunnga- vimmi aallaaviuvoq taartisiaqartitsinissa- mik pisariaqartitsineq inummiit inummiit innarlummiit innarlummut assigiinngi- sitaarsinnaammatt. Taartisiaqartitsisoqar- sinnaavoq inuiaqatigiinni neqeroortit inunnit piginnaasamik- ajorseriarsima- sunit atorineqarsinnaatinneqisigut. Aam- ma tapiissutit immikkut ittut atorlugit taartisiaqartitsisoqarsinnaavoq, taamaa- lilluni inuit ataasiakkaat inuttut pisaria- qartitaat isiginiarneqarlutik.

Inuit innarluutillit tapersorsorneqarnissaannut Inatsisartut inatsisaat nr. 13, 12. juni 2019-imeersoq

Inatsimmi siunertaq aamma siunertariveqartut paragrafini tallimani siullerni sammi- neqarpoq:

§ 1. Inatsisartut inatsisaanni matumani siunertaavoq:

- 1) innarluuteqarnerup malitsigisaanik ajornartorsitit pillugit inuit innarluutillit siun- nersorneqarnissamik tapersorsorneqarnissamillu neqeroorfineqarnissaannik qulak- keerinniffigineqarnissaat,
- 2) inuup imminut ikiorsinnaanissaanik siuarsaneq imaluunniit ulluinnarni inuuneranik oqilisaassineq kiisalu inuunerinnerulersitsineq,
- 3) inuup innarluutillip ineriartorsinnaanissaanik aamma piginnaasai naaportorlugit nammineq periarfissaqarfiinik atorluaasinnaanernik siuarsaneq, matumani inummut ataasiakkaamut tamanna periarfissaappat, ilinniagaqarnermik periarfissaq ilanngul- lugu,
- 4) inuit innarluutillit inuiaqatigiinni naligiimmik periarfissaqarnissaasa aammalu innar- luuteqarneq pissutigalugu assigiinngitsinerup akerlilernerneqarnissaa tamatumuunalu sapinngisamik inuiaqatigiinni tamakkiisumik sunniuteqarluartumillu peqataanissaasa akuunissaasalu qulakkeerneqarnissaa, aamma
- 5) ataasiakkaat ilinniarnissaannut sulisinnaanissaannullu periarfissat siuarsarnissaat.

§ 2. Inuk innarluutilik allat assigalugit inuit pisinnaatitaaffiik aamma tunnga- viusumik kiffaanngissuseqarsinnaatitaanerannik tamaginnik tamakkiisumik ilorrisimaaruteqarsinnaatitaavoq. Inatsisartut inatsisaat manna malillugu taper- siineq pisinnaatitaaffinnik taakkuninnga qulakkeerinneqataassaaq.

Imm. 2. Inuup innarluutillip pissusissamisoorumik ataqinassusaa, inuttut nammi- neersinnaanera, matumanilu kiffaanngissuseqarluni aalajangiisinnaanera inunnillu al- lanik attuumassuteqannginnera ataqqillugu, Inatsisartut inatsisaat manna malillugu tapersersuineq pissaaq.

§ 3. Inuk innarluutilik ataqatigiissagaasumik, ataqatigiissumik tamakkiisumillu isiginnittumik, inummut tunngasut tamaasa aamma inuup inuunera mianeralu- git, tapersorsorneqarnissaminut pisinnaatitaavoq.

Imm. 2. Inunnut ataasiakkaanut pitsaanerususaaq anguniarlugu ataatsimut nalililneq aallaavigalugu Inatsisartut inatsisaat manna malillugu aalajangiinerit pissapput.

Imm. 3. Pissutsit inummut innarluutilimmut tunngassuteqartut pillugit sapinngisamik inuup innarluutillip nammineq isumai innimigineqassapput nammineerlunilu piginnaa- sai ineriartorneranilu killiffia pissusissamisoorumik qajassuunneqassallutik.

§ 4. Inuup innarluutillip, aamma inummut taassumunnga angajoqqaatut sinni- isuusup imaluunniit angajoqqaatut akisussaasut kissaatigippassuk, inuk innar- luutilik angerlarsimaffimmiinniginnarnissaminut tapersorsorneqarnissaminik pisinnaatitaaffeqarpoq. Taamaaliorsinnaanissamut nammineq angerlarsimaf- fimmiinnarnerup, inuup innarluutillip imaluunniit allat atugarissaarnerisa na- vianartorsioartinneqannginnissaat piunasaqataavoq.

Imm. 2. Inuk innarluutilik, inuk tamatumunnga pisariaqartitsippat, najugaqarfissatut neqeroorumi naleqquttumik tapersorsorneqarnissaminut pisinnaatitaavoq.

§ 5. Pisortat illuutaat atortorissaarutaataallu sapinngisamik ima aqqissuunne- qassapput inuit innarluutillit isersinnaanissaat atuisinnaanissaallu qulakkeerne- qassalluni.

Innarluutigá – Mit Handicap

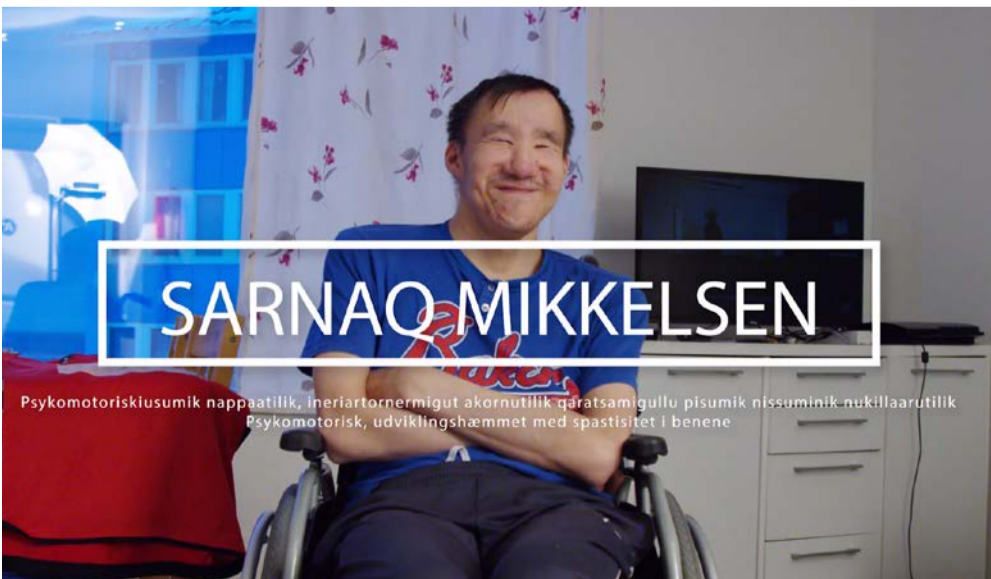
Innarluutit assigiingitsorpassuupput. Ersittuusinnaapput ersinngitsuullutillu – tapiitsut, tusilartut, ineriartornikkut kinguarsimasut tarnikkullu napparsimasut. NIIK-p nittartagaani filmi naatsoq takusinnaavat, tassani inuit 13-it inuunertik innarluutigisartillu pillugu oqaluttuarlutik.

Der findes mange forskellige slags handicap. Synlige og usynlige – fra blindhed og manglende hørelse til udviklingshæmning og sindslidelse.

På NIIKs hjemmeside kan du se en kort film med hver af de her 13 personer, der fortæller om deres liv og deres handicap

www.niik.gl/Vidensbank/Mit-Handicap

INUIT PISINNAATITAAFFIINUT INSTITUTI

NALIGIISSITAAANEQ

KALAALLIT NUNAANNI KILLIFFIK 2019

Inuit Pisinnaatitaaffiitut Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivi
Grønlands Råd for Menneskerettigheder

Grønlands Råd for Menneskerettigheder og Institut for Menneskerettigheder har i statusrapporter på handicap- og ligebehandlingsområdet fra 2019 kommet med en række anbefalinger til Naalakkarsuisut

UDDANNELSE

Vi anbefaler, at Departementet for Uddannelse, Kultur, Forskning og Kirke:

- Tager initiativ til at sikre en lovfæstet pligt til rimelig tilpasning på uddannelsesområdet.

Vi anbefaler, at Departementet for Uddannelse, Kultur, Forskning og Kirke samt Illiniarfissuaq – Institut for Læring:

- Sikrer, at lærerstuderende og lærere på efteruddannelse undervises i at inkludere elever med forskellige typer handicap, blandt andet ved hjælp af relevant undervisningsmateriale, med henblik på, at alle lærere, herunder i folkeskolen, opnår kompetencer til at undervise elever med forskellige typer af handicap.

TILGÆNGELIGHED

Vi anbefaler, at Naalakkarsuisut:

- Indfører klare standarder om tilgængelighed til byggeri, offentlige transportmidler og offentlige hjemmesider samt sikrer effektiv kontrol med efterlevelse heraf.
- Genindfører obligatoriske kurser om tilgængelighed til bygninger for relevante fagpersoner.

RETTE TIL ET SELVSTÆNDIGT LIV

Vi anbefaler, at:

- Hver kommune foretager en kortlægning af, hvilke af kommunens borgere, anbragt i Danmark, der kan hjemtages fra Danmark.
- Naalakkarsuisut og kommunerne sikrer, at hjemtagelse af anbragte borgere fra Danmark ikke fører til yderligere institutionalisering af personer med handicap.
- Naalakkarsuisut arbejder for at sikre

en fuldstændig adskillelse mellem bolig og støtte efter den sociale lovgivning.

DATA OG STATISTIK

Vi anbefaler, at Naalakkarsuisut:

- Sikrer, at der bliver tilvejebragt og ajourført data og statistik vedrørende udviklingen i levevilkårene for personer med handicap, herunder på væsentlige samfundsområder såsom uddannelse, beskæftigelse og sundhed.

KLAGEADGANG TIL FN

Vi anbefaler, at Grønlands Selvstyre i dialog med Danmark:

- Ophæver det territoriale forbehold for Grønland, således at tillægsprotokollen til handicapkonventionen om individuel klageadgang træder i kraft for Grønland.

LIGEBEHANDLING

Vi anbefaler, at Naalakkarsuisut tager initiativ til at:

- Fremsætte lovforslag om en generel beskyttelse mod diskrimination på grund af blandt andet køn, race eller etnisk oprindelse, handicap, alder, seksuel orientering, kønsidentitet og religion, både inden for og uden for arbejdsmarkedet, og at forslaget omfatter etablering af et uafhængigt klagenævn.
- Vedtage en handlingsplan, som sikrer en trinvis bedre beskyttelse mod diskrimination.

Kalaallit Nunaanni Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Siunnersuisoqatigiit aamma Inuit Pisinnaatitaaffiit Institutti 2019-imi innarluuneqarnermi naligiissinaanermilu killiffimmut nalunaarummi Naalackersuisunut arlinnik innarsuussuteqarput

ILINNIARTITAANEQ

Inassuteqaatigaarput, Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Iisimatusarnermut Ilageeqarnermullu Naalackersuisoqarfik:

- Ilinniartitaanermi inatsisini aalajangersarneqartumik naleqquttumik naleqqussaasusaatitaanerup qulakkeerneqarnissaa suliniutigissagaa.

Inassuteqaatigaarput, Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Iisimatusarnermut Ilageeqarnermullu Naalackersuisoqarfiup aamma Ilinniartitsisunngorniat ilinniartitsisullu ilinniaqqittut ilinniartunik assigiinngitsunik innarluutilinnik, ilaatigut ilinniartitsinermi atorlut naleqquttut atorlugit peqataatsilluni ilinniartitsinermik ilinniartinneqartarnissaat qulakkiissagaa.

- Ilinniartitsisut tamarmik, tamassuma ataani meeqqat atuarfianni ilinniartitsisut, ilinniartunik assigiinngitsunik innarluutilinnik ilinniartitsinissamut pinginaasaqalernissaat anguniarlugu, ilinniartitsisunngorniat ilinniartitsisullu ilinniaqqittut ilinniartunik assigiinngitsunik innarluutilinnik, ilaatigut ilinniartitsinermi atorlut naleqquttut atorlugit peqataatsilluni ilinniartitsinermik ilinniartinneqartarnissaat qulakkiissagaa.

TIKINNEQARSINNAANEQ

Inassuteqaatigaarput, Naalackersuisut:

- Illut tikinneqarsinnaanerat, assartuutit tamanit atorineqarsinnaasut pisortallu nittartagaasa atorineqarsinnaanerat pillugu malitassat ersarissut atuutilersissagaa.
- Inunnik sulianik ingerlatsisartunut sulianut attuumassuteqartunut illut tikinneqarsinnaanerat pillugu pinngitsoorani pikkorissarnissaat atuutilerseqqis-sagaa.

NAMMINEERLUNI INUUNEQARSINNAATITAANEQ

Inassuteqaatigaagut:

- Kommunit innuttaasui Danmarkimi inissinneqarnikut kikkut Danmarkimit angerlartinneqarsinnaanersut kommuniat ataasiakkaat misissussagaa.
- Innuttaasunik inissinneqarnikunik Danmarkimit angerlartitsinerup inunnik innarluutilinnik paaqqiinnittarfinniitsitseqqinnissamik kinguneqannginnissaa Naalackersuisut kommunillu qulakkiissagaa.
- Najugaq isumaginninnerlu pillugu inatsit malillugu tapersiisarnep tamakkiisumik immikkoortinneqarnissaasa qulakkeerneqarnissaat Naalackersuisut suliniutigissagaa.

PAASISSUTISSAT NAATSORSUEQQAARINERLU

Inassuteqaatigaarput Naalackersuisut:

- Inuit innarluutillit inuunermi atuugaasa ineriartornerat pillugu paasissutissanik naatsorsueqqissaarinernillu pissarsisarnissaq nutarterisarnissarlu qulakkiissagaa, tassunga ilanngullugit inuiaqatigiinni immikkoortuni pingaarteqartuni, assersuutigalugu ilinniagaqarneq, suliffeqarneq peqqissuserlu.

INUIT PISINNAATITAFFIINUT INSTITUTI

Inuit Pisinnaatitaaffiit Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiit
Grønlands Råd for Menneskerettigheder

INNARLUUTILLIT

KALAALLIT NUNAANNI KILLIFFIK 2019

FN-IMUT NAAMMAGITTAALIUTEQARSINNAANEQ

Inassuteqaatigaarput Naalackersuisut Danmarkimi oqaloqatigalugu:

- Kalaallit Nunaannut territoriamut atuutsitsinnginneq atorunnaarsissagaa, taamaalilluni innarluutillit pillugit isumaqatigiissummut ilassut inuup nammineq malaarsinnaanera pillugu Kalaallit Nunaanni atuutilersinneqarsalluni.

NALIGIISSITAANEQ

Innersuussutigaarput, Naalackersuisut suliniutigissagaa:

- Ilaatigut suaassuseq, ammip qalipataa imaluunniit inuiaassuseq, innarluuteqarneq, ukiut, atoqateqartarnikkut qanoq inissisimaneq, suaassutsikkut kinaassuseq aamma upperisaq pillugu immikkoortitsinermut nalinginnaasumik illersuisussamik inatsissatut siunnersuummik saqqummiussinissaq,

taannalu suliffeqarfeqarfiup iluani avataanilu atuutissasoq, kiisalu siunnersuut attuumassuteqanngitsumik naammagittaalliornermi aalajangiisartunik pilersitsinissamik imaqqassasoq.

- Iliuusissatut pilersaarummik, immikkoortitsisarnermut allornikkaartumik pitsaanerusumik illersuisumik qulakkeernittumik atulersitsissasut.

GIVE ME

KIFFAANNGISSUSERMUT NALIGIISITAANERMULLU
FOR FRIHED OG LIGESTILLING

SULIFFEQARNEQ ARBEJDE

ATUARNEQ SKOLE

INEQARNEQ BOLIG

SUNNGIFFIK FRITID

PEQQINNEQ SUNDHED

**KOMMUNIMUT QINERSINERMUT PIUMASAQAATIT 5
5 KRAV TIL KOMMUNALVALGET 2021**

#NIIKGIVEME5

